

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

TOMAS JAKŠTAS
VAIKO TEISIŲ APSAUGA

**VAIKO DALYVAVIMO TEISĖS UŽTIKRINIMAS NUOLATINĖJE
GLOBOJE (RŪPYBOJE)**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: Prof. dr. Vida Gudžinskienė

Kaunas, 2022

TURINYS

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS	3
IVADAS	4
1. VAIKO DALYVAVIMO TEISĖS SAMPRATA, TEISINIS REGLAMENTAVIMAS BEI JOS ĮGYVENDINIMAS, IŠŠŪKIAI IR JŲ ĮVEIKA	8
1.1. Vaiko dalyvavimo teisės samprata	8
1.2. Vaiko dalyvavimo teisės reglamentavimas.....	10
1.3. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimas, iššūkiai ir jų įveika	14
1.3.1. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo teoriniai aspektai	14
1.3.2. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo sąlygojantys veiksniai	17
1.3.3. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkiai (praktiniai sunkumai)	20
1.3.4. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkių įveikos galimybės.....	23
(geroji kitų šalių patirtis)	23
2. TEORINĖS PRIELAIIDOS UŽTIKRINANT VAIKO DALYVAVIMO TEISĘ NUOLATINĖJE GLOBOJE (RŪPYBOJE).....	27
2.1. Nuolatinės globos (rūpybos) samprata ir reglamentavimas	27
2.2. Vaiko teisių apsaugos specialistų funkcijos ir reglamentavimas užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje).....	29
2.3. Nuolatinių globėjų (rūpintojų) funkcijos ir reglamentavimas užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)	32
3. KOKYBINIS EMPIRINIS TYRIMAS: VAIKO DALYVAVIMO TEISĖS UŽTIKRINIMAS NUOLATINĖJE GLOBOJE (RŪPYBOJE).....	34
3.1. Kokybinio empirinio tyrimo metodologija	34
3.2. Kokybinio empirinio tyrimo dalyvių charakteristika.....	38
3.2. Kokybinio empirinio tyrimo rezultatų analizė.....	39
3.3.1. Vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas nuolatinėje globoje (rūpyboje): vaiko teisių apsaugos specialistų patirtys	39
3.3.2. Vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas nuolatinėje globoje (rūpyboje): vaikų, gyvenančių nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, patirtys.....	62
3.3.3. Vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas nuolatinėje globoje (rūpyboje): nuolatinių globėjų (rūpintojų) patirtys	76
DISKUSIJA	91
IŠVADOS	94
REKOMENDACIJOS	98
LITERATŪROS SĄRAŠAS	99
SANTRAUKA.....	110
SUMMARY	112
PRIEDAI.....	114
AKADEMINIO SĄŽININGUMO DEKLARACIJOS PATVIRTINIMAS.....	121

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS

Vaikas – pagal tarptautinius ir nacionalinius aktus vaikas yra asmuo iki 18 metų (Vaiko teisių konvencija, 1989; Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996, galiojanti suvertinė: 2021-03-01 – 2022-06-30).

Vaiko dalyvavimo teisė – vaikas turi bei gali suformuoti savo nuomonę, mintis ir pažiūras, todėl turi būti išklaustas ir suaugę asmenys turi atsižvelgti į vaiko nuomonę pagal jo brandą ir amžių juo liečiančiu klausimu ar priimamu sprendimu (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996, galiojanti suvertinė: 2021-03-01 – 2022-06-30). Vaiko dalyvavimas suteikia žinių, kurios gali prisidėti prie geresnių ir veiksmingesnių jo gyvenimo pokyčių (Garcia-Quiroga ir Agoglia, 2020).

Nuolatinė globa (rūpyba) – skiriama vaikui, kuris dėl susiklosčiusių sąlygų negali grįžti į biologinę šeimą pasibaigus laikinajai globai (rūpybai). Todėl vaikui yra paskiriamas nuolatinis globėjas (rūpintojas) (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, 2000, galiojanti suvestinė: 2022-03-30 – 2022-05-27). Vaikams nuolatinėje globoje (rūpyboje) yra užtikrinamas švietimas, neformalus užimtumas, gerinama fizinė ir psichinė sveikata, siekiama mažinti rizikingą elgesį, padėti įveikti stresą bei suteikti vaikui palaikymą (Benedict, Zuravin ir Stallings, 1996)

Vaiko teisių apsaugos specialistas – valstybės tarnautojas, kuris gina, apsaugo ir užtikrina vaiko teisių įgyvendinimą Lietuvos Respublikos teritorijoje (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo įsakymą, 2005, galiojanti suvestinė: 2018-07-01).

Nuolatinis globėjas (rūpintojas) – asmuo, paskirtas teismo nutarimu, kuris yra atsakingas užtikrinti vaiko teises ir poreikius kol pasibaigs nuolatinė globa (rūpyba) (Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo, 2002, galiojanti suvestinė: 2020-01-01).

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. 1989 m. Jungtinė Tautų Generalinė asamblėja ratifikuoja vaiko teisių konvenciją. Šis dokumentas pažymi, kad vaikai turi teises ir pareigas (vaiku laikomas asmuo, neturintis 18 m. bei jam įstatymiškai anksčiau nebuvo pripažinta pilnametystė). Taip pat vaiko teisių konvencija pripažįsta, kad vaikui, besiruošiančiam savarankiškam gyvenimui, privaloma suteikti reikiamą apsaugą ir pagalbą, sąlygojant visapusiško vystymosi galimybę. Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnis nurodo, kad vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę ir pažiūras bei būti išklausytas atsižvelgiant į amžių ir brandumą (Vaiko teisių konvencija, 1989 m.). Vaiko teisių konvencijos ratifikavimas suteikia postūmį pripažinti vaikus kaip aktyvius savo gyvenimo, mokymosi ir bendruomenės dalyvius. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrasis 12-tasis komentaras teigia, kad tai yra procesas, kuriame vyksta dialogas tarp vaiko ir suaugusiojo, keičiantis informacija bei remiantis abipuse pagarba. Bendrasis komentaras nurodo, kad vaiko dalyvavimas yra nemomentinis veiksmas, bet nuolatinis, intensyvus, reikalaujantis procesas (Jungtinių Tautų Vaiko Teisių komiteto bendrieji komentarai, 2018 m.). Vaikai pripažįstami kaip socialiniai subjektų veikėjai, kurių žinias ir pažiūras verta analizuoti. Laikantis šios nuostatos jie gali prisidėti prie savo geresnių ir veiksmingesnių gyvenimo pokyčių (Garcia-Quiroga ir Agoglia, 2020). Vaikai gali būti laikomi tarpininkais juos supančių organizacijų struktūrose. Naujausiose literatūros apžvalgose naudojama ne tik vaiko dalyvavimo sąvoka, bet ir vaiko tarpininkavimas. Nagrinėjamas tarpininkavimo poveikis, pavojai ir santykių svarbumas. Autoriai F. Morrison, V. Cree, G. Ruch, K.M. Winter, M. Hadfield ir S. Hallett (2019) siūlo tarpininkavimo viziją, įveikiant struktūrų dvilypiškumą ir pabrėžiant vaikų įsitraukimą.

Vaiko nuomonė, analizuojant asmenines jo patirtis ir požiūrį yra labai svarbi, todėl, siekiant ją suprasti, reikalinga išgirsti vaiko pasakymus. Reflektyvių ir kritinių metodų kūrimas yra būtinas tam, kad pasakymai būtų išgirsti, ir jiems būtų atstovaujama (Eldén, 2012 ir Spyrou, 2016). Atlikti tyrimai rodo, kad galimybė vaikams dalyvauti procesuose, kurie yra susiję su jų geroje – ugdo savivertę, įgalinimo jausmą bei prisitaikymo įgūdžius (Saracosti, Caro, Grau, Kinkead ir Vatter, 2015). Autoriai L. Merkel-Holguin, L. Schwab-Reese, I. Drury, H. Allan ir D. Hollinshead (2019) teigia, kad vaiko dalyvavimas procesuose būtų prasmingas, svarbu laikytis trijų komponentų: 1) Informavimas, t. y., vaikai turėtų būti informuojami apie jų teisę dalyvauti, dalyvavimo būdus ir kt.; 2) Klausymas, t. y., vaikai turėtų būti išklausyti, jiems suteikiama galimybė drąsiai išreikšti savo pažiūras ir nuomonę. Šiame segmente specialistai turėtų išgirsti bei pastebėti vaiko verbalinę bei neverbalinę kalbas: veido išraiškas, tylos pauzes, išsiaiškinti abejones ar nerimą dėl vykdomų procesų; 3) Priimant sprendimus turėtų būti atsižvelgiama į vaiko nuomonę apie esamą situaciją bei sprendimo galimybes. Kitaip sakant, kad vaikai turi būti matomi, išklausomi, informuojami ir įtraukiami (Merkel-Holguin ir kt., 2019). C. Iversen (2014), besidomintis vaikų dalyvavimo teise kaip socialiniu reiškiniu,

daugiausiai dėmesio skiria institucinės organizacijos pokyčiams bei kaip tai varžo ar įgalina vaikų tarpininkavimą. Pastebima socialinės gerovės intervencijų nauda vaikams. Institucinės organizacijos labiau atkreipia dėmesį į vaikų dalyvavimą bei plėtoja darbo metodus. Įtraukiant vaiką ir institucinės organizacijos darbuotojus svarbu, kad „visuotinė dalyvavimo samprata būtų pagrįsta asmens teisėmis, balsu ir suaugusiųjų reguliavimu orientuota į ateitį“ (Wyness, 2013, p. 344). Užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę darbuotojai turi darbo etikos formas, laikantis subjektyvumo principo, siekiant nenužeminti vaiko patirties ar kolonizuoti vaikus. Todėl privaloma etiškai bendrauti su vaikais, konsultuoti jų teisėmis ir pareigoms atskleidžiant perspektyvas (Dockett, Enarsdottir, Perry, 2012; I'Ansom, 2013).

Lietuvoje vaiko teisių apsaugos sistema pradėjo veikti nuo Nepriklausomybės atkūrimo. Nuo 1990 m. pradėjo keistis „visuomenės požiūris į vaiką, jo socialinę padėtį, teisės ir atsakomybės“ (Jonynienė, 2005, p. 129). Sąlyginai Lietuvoje tai yra naujas reiškinys. Specialistams trūksta žinių, patirties bei suvokimo apie vaiko teises. Todėl privaloma kalbėti apie specialistų tobulėjimo galimybes, siekiant užtikrinti vaiko teises. L. Žalimienė, L. Gvaldaitė, V. Gevorgianienė, D. Petružytė, M. Seniutis ir E. Šumskienė (2020) teigia, kad vaiko teisių apsaugos gerovės sistemoje dirbantys specialistai dirba rizikingomis sąlygomis, įvairių emocijų reikalaujančiame darbe. Todėl neabejotina, kad norint teigiamų postūmių vaiko dalyvavimo teisėje, specialistai privalo ugdytis šias savybes: pagarbumą, dėmesingumą, suinteresuotumą, rūpestingumą, patikimumą, draugiškumą, tikrumą bei būti nepretenzingais, užjaučiančiais, šiltais, susirūpinusiais, empatiškais, priimančiais, užjaučiamais, supratingais, palaikančiais, užtikrinančiais, kantriais, guodžiančiais, prašančiais (Kadushin, A., Kadushnin, G., 1997). Taigi tema yra aktuali, siekiant išsiaiškinti, kaip *vaiko dalyvavimo teisė yra užtikrinama nuolatinėje globoje (rūpyboje)*.

Temos iširtumas. D. Kennan, B. Brady ir C. Forkan (2018) analizuoja vaiko dalyvavimo reikšmę, siekiant labiau įtraukti vaikus į priimamus sprendimus dėl jų asmeninės gerovės, apsaugos ar priežiūros. S. Bessell (2011) atlikęs tyrimą Australijoje nurodo dalyvavimo reikšmės komponentus: 1) ar vaikai/jaunuoliai turi pakankamai informacijos apie dalyvavimo galimybę, 2) ar turi galimybę laisvai reikšti savo pažiūras ir 3) ar vaiko bei jauno žmogaus nuomonė turi įtakos sprendimui. S. Maiter, S. Palmer ir S. Manji (2006) tyrime akcentuoja, kad darbuotojo ir kliento santykiai yra pagrindinis socialinio darbo intervencijos aspektas, prisidedantis prie teigiamų sprendimų pokyčių.

2013 m. G. Baliūnevičiūtė pažymi, kad Lietuvoje vaikų teisių įgyvendinimo galimybės yra problematiškos, nes tai yra susiję su visuomenės požiūriu į vaiko teises ir interesus. Pasak B. Kairienės (2012) reikalinga atsigręžti į šeimą. Autorė teigia, kad vaiko dalyvavimo teisės realizavimas priklauso nuo šeimos narių, o jeigu tėvų ar kitų šeimos narių interesai išsiskiria nuo vaiko teisių ar poreikių, tai vaikų „dalyvavimas priimant jam svarbius sprendimus – ignoruojamas“

(Kaireinė, 2012, p. 1452). Taip pat G. Antanėlytė (2012) atliko kiekybinį tyrimą ir nurodo, kad suaugę asmenys nelaiko ir nepripažįsta vaikų lygiaverčiais asmenims. To pasekoje užkertamas vaiko dalyvavimo teisės realizavimas šeimose. V. Gudžinskienė ir G. Gužienė (2021) siekia „įvertinti vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus priėmimo praktiškai realizuojant kontekstą ir lygmenis“ (Gudžinskienė ir kt., 2021 p. 16). Tyrimas pažymi, kad vaiko dalyvavimo teisė silpniausiai yra realizuojama šeimoje. Taip pat R. Juočerienė (2015) iškelia hipotezę, kad vaikams, gyvenantiems globos namuose, nėra skiriama pakankamai dėmesio įgyvendinti jų dalyvavimo teisę. Tyrimas nurodo, kad vaikų nuomonė yra išklausoma, tačiau darbuotojai ne visada ar tik iš dalies atsižvelgia į jų nuomonę, užtikrinant vaikų poreikius. Taip pat tyrimas atkleidžia vaikų norą būti išklausytais. Išgirstant vaiką liečiantį klausimą bei pasitikint vaiku. Nors Lietuvoje yra atliktų tyrimų ar mokslinių publikacijų apie vaiko dalyvavimo teisę, tačiau stokojama mokslinių darbų apie vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Tyrimo problema. Vaiko teisių konvencija apima tris sąveikas: dalyvavimą, apsaugą ir aprūpinimą. Kuriant geresnę vaiko gerovę, iškyla problemų įgyvendinant visas tris sąveikas. Vaiko dalyvavimo sąveika yra aktuali vaikams, esantiems pažeidžiamose situacijose: smurto, prievartos ar nepriežiūros. Tačiau dažniausiai esant netinkamam elgesiui su vaikais yra orientuojamasi į vaiko apsaugą ir aprūpinimą (Kosher ir Ben-Arieh, 2020). Norint, kad vaikas augtų ir vystytųsi ruošdamasis savarankiskam gyvenimui akcentuotina dalyvavimo teisės svarba, nes vaikas yra asmuo, turintis savo nuomonę ir pasisakymo galimybę jį liečiančiais klausimais (Fiorvanti ir Brassard, 2014; Alaimo, 2002). Vaikai neturi galutinio žodžio sprendimų priėmimo procesuose, tačiau jų nuomonė turi būti tinkamai įvertinta, atsižvelgiant į amžių ir brandą. Labai svarbu suprasti, kad vaiko dalyvavimo teisė yra svarbi kai priimami sprendimai dėl vaiko priežiūros, apsaugos ar gerovės (Lundy, 2007). Pastebima, kad profesionalai dirbantys dėl vaiko gerovės ar vaiko apsaugos srityje yra ribotos rekomendacijos užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę (Kennan ir kt., 2018). Nepaisant to, vaiko įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą užtikrina vaiko teises ir orumą. Vaiko dalyvavimo indelis gali užtikrinti, kad priimami sprendimai atitiktų jų poreikius. Tikėtina, kad vaikai gerbs priimtus sprendimus, kuriuose bus įtraukti dalyvaudami procesų eigose (Mason, 2008 ir Cashmore, 2002). Šio **darbo tikslas** – atskleisti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje). **Todėl keliami probleminiai klausimai:** Kas yra vaiko dalyvavimo teisė? Kokios yra vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo galimybės, iššūkiai ir jų įveika? Kaip vaiko dalyvavimo teisė yra užtikrinama nuolatinėje globoje (rūpyboje)? Kokios vaikų, gyvenančių nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, nuolatinių globėjų (rūpintojų) ir vaiko teisių apsaugos specialistų patirtys užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)?

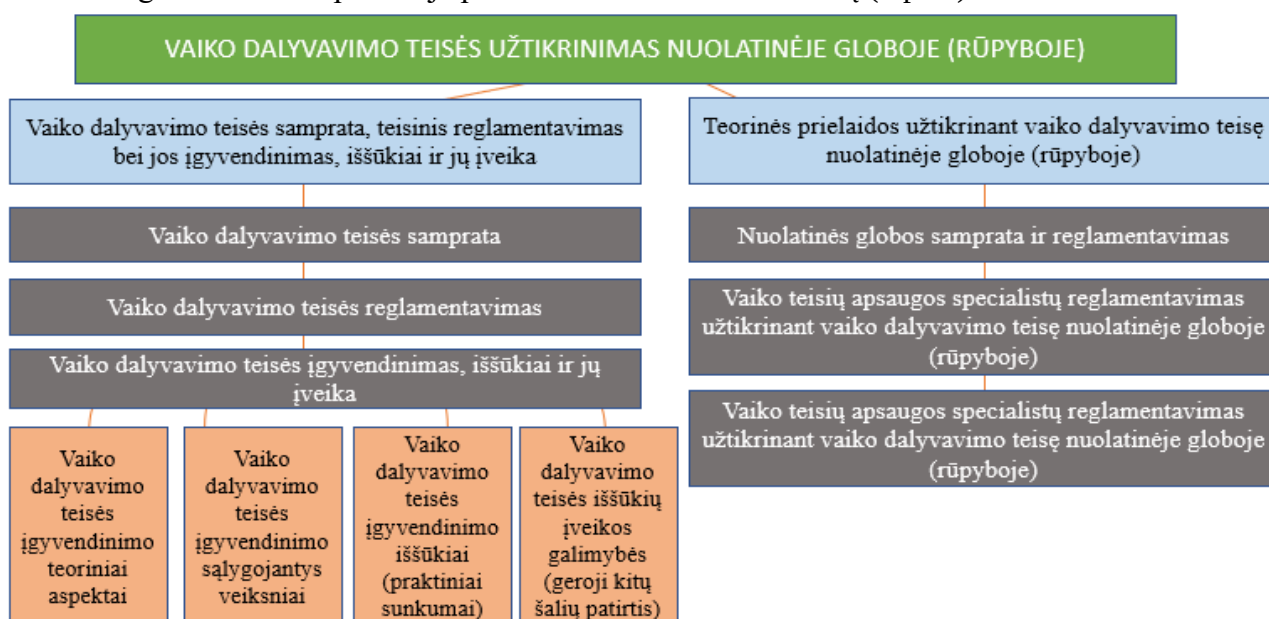
Tyrimo objektas – vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti vaiko dalyvavimo teisės teorinius aspektus.
2. Pristatyti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimo nuolatinėje globoje (rūpyboje) teorines prielaidas.
3. Remiantis vaiko teisių apsaugos specialistų, nuolatinį globėjų (rūpintojų) ir vaikų, gyvenančių nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, patirtimis atskleisti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Tyrimo metodai: Teorinėje dalyje bus naudojami mokslinės literatūros ir dokumentų analizės metodai. Siekiant sukonkretinti mokslinės literatūros informaciją pasitelkta sisteminės analizės ir sintezės metodai, o dėstymo dalių skyriams naudojamas apibendrinimo metodas. Iš gautų teorinių dalių išvadų atliekamas kokybinis tyrimas, pasitelkiant interviu metodą – pusiau struktūruotą interviu bei atliekant tradicinę turinio (content) analizę. Siekiant atskleisti darbo tikslą, buvo pasirinkti empirinio tyrimo dalyviai: 1) vaiko teisių apsaugos specialistai; 2) vaikai, gyvenantys nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje ir 3) nuolatiniai globėjai (rūpintojai). Tyrimas atliktas nuo 2021 m. lapkričio mėn. iki 2022 m. vasario mėn. Tyrimo dalyviai pasirinkti pagal tyrėjo išsikeltus kriterijus bei kurie atsiliepė į tyrimo kvietimą. Iš tyrimo dalyvių nebuvo renkami raštiški sutikimai, tačiau pradedant interviu jie buvo supažindinti su tyrimu ir gautas žodinis sutikimas. Tyrimo duomenų rezultatų apdorojimui buvo vadovaujama šiais etapais: intervių transkribavimas; interviu tinkamos dalys išskiriamos ir koduojamos; subkategorijos elementai skirstomi į kategorijas; išskirtos kategorijos ir subkategorijos paaiškinamos bei aprašomos; interpretuojami ir palyginami gauti tyrimo rezultatai.

Magistrinio darbo pradžioje pateikiu teorinės dalies schemą (1 pav.).

1 pav. Magistrinio darbo teorinės dalies schema

1. VAIKO DALYVAVIMO TEISĖS SAMPRATA, TEISINIS REGLAMENTAVIMAS BEI JOS ĮGYVENDINIMAS, IŠŠŪKIAI IR JŲ ĮVEIKA

Norint išsiaiškinti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje, pirmiausia reikia apibrėžti vaiko dalyvavimo teisės sampratą, reglamentavimą bei įgyvendinimo aspektus, iššūkius ir įveikas.

1.1. Vaiko dalyvavimo teisės samprata

Vaiko teisių samprata pradeda formuotis XIX – XX a. Vaikai, neturėdami savo teisių bei priklausomi nuo kitų, buvo laikomi asmenine tėvų, ypač tėvo, nuosavybe (Alaimo, 2002; Jonynienė, 2005; Stearns, 2017). XIX a. į vaiką pradėta žiūrėti kaip į atskirą ir pažeidžiamą asmenį (Verhellen, 2015). Mokslininkai teigia, kad šiuos pokyčius lemia įvykusi pramonės revoliucija, kurios metu buvo išnaudojami vaikai ir tai dar labiau atkreipė žmonių dėmesį į vaikų gerovės užtikrinimą.

1889 m. Prancūzija ir Didžioji Britanija priima įstatymus, apribojančius vaikams keliamą pavojų, nes tuo metu į vaikus žvelgiama kaip į pasyvius, silpnus ir pažeidžiamus asmenis, kuriems pirmiausiai reikia apsaugos ir kontrolės (Alaimo, 2002; Hallet ir Prout 2003). Pažymėtina, kad apsauga ir kontrolė varžo vaikų savarankiškumą ir atimama jų apsisprendimo teisę (Kosher ir Ben-Arieh, 2017). XX a. pabaigoje pradėta kalbėti apie vaikų autonomiškumą (Alaimo, 2002). Prie apsaugos ir kontrolės teisių pridėta dalyvavimo teisė, teikiant apsaugą ir priežiūros paslaugas. Dalyvavimo teisė paskatina labiau suvokti vaikų apsisprendimo teisę ir visuotinį judėjimą didesnio vaikų dalyvavimo prasmės link priimant sprendimus, susijusius su jų gyvenimais (Lansdown, Jimerson ir Shahroozi, 2014). Vaikai yra vertinami kaip socialiniai veikėjai, tarpininkai, esantys subjektai ir teisių turėtojai bei atliekantys svarbią funkciją socialiniame gyvenime (Lundy, 2007). Kiti autoriai vaikus apibrėžia kaip ekspertais, kurie patys gali žvelgti ir interpretuoti savo gyvenimo aplinkybes (Strömpla ir Luhamaa, 2020).

Remiantis vaikų teisių konvencija (1989 m.) bei vaikų teisių moksliniais šaltiniais, H. Kosher ir kt. (2017) apibūdina vaiko teisių tipologiją, kuri susideda iš keturių bendrųjų principų: 1) nediskriminavimas (2 str.); 2) vaiko interesai (3 str.); 3) teisė į gyvenimą ir vystymąsi (6 str.); 4) dalyvavimo teisė (12 str.). Dalyvavimo teisės esmė yra, kad kiekvieni vaikai turi savo nuomonę bei ją gali reikšti juos liečiančiais klausimais. Svarbu, kad į jų nuomonę būtų tinkamai atsižvelgta pagal vaiko amžių ir brandą (Melton, 2006). Vaikams privaloma suteikti galimybę būti išklausytiems bet kuriuose juos paveikiančiuose procesuose (Henagham, 2017). R. A. Hart (1992) teigia, kad dalyvavimo tikslas nėra tas, kad vaikai visada dalyvautų visapusiškai, bet, kad kiekvienas vaikas turi galimybę pasirinkti kuo didesnę dalyvavimo lygį, atitinkantį jo galimybes. Vaikų teisė į dalyvavimą yra unikali, nes joje pripažįstama, kad nors vaikai yra priklausomai nuo savo tėvų ir kitų suaugusiųjų,

jie vis dėlto turi teisę būti gerbiami kaip žmonės, turintys teises ir dalyvauti priimant sprendimus, kurie yra susiję su jais (Lansdown ir kt., 2014). Svarbu užtikrinti, kad vaiko dalyvavimas yra nevienkartinis procesas, nes tai gali paskatinti vaikų ir jaunimo norą prisidėti prie vykstančių procesų (O'Hare, Santin, Winter ir McGuinness, 2016). V. Johnson (2011) teigia, kad „vaiko dalyvavimo teisė gali sukelti ilgalaikius ir teigiamus pokyčius vaikų gerovės srityje bei sukelti pokyčius individualiu, instituciniu ir visuomenės lygiu“ (Johnson, 2011, p. 593). Todėl labai svarbu, kad vaikų būtų klausomasi ir rimtai žvelgiama į jų patirtis, nes „vaikai gali suteikti informacijos prisidedant prie sprendimų siekiant pozityvesnių rezultatų“ (Cashmore, 2011, p. 515; Pöllki, Vornanen, Pursiainen ir Riikonen, 2012).

Vaiko dalyvavimo teisė priklauso nuo suaugusių asmenų ir kaip jie atitinkamai vertina ir perteikia šią teisę vaikams: informuojant vaikus apie dalyvavimo galimybę, sudarant galimybę išsakyti savo nuomonę bei į ją atsižvelgiant priimant sprendimus. Vaikai, jausdami dėmesį ir santykį, pagrįstą pasitikėjimu, privatumu ir sąžiningumu norės įsitraukti į dalyvavimo procesą (Cossar, Brandon ir Jordan, 2014).

J. Cashmore (2002) nustatė, kad vaikai geba priimti racionalius ir pagrįstus sprendimus dėl savo gyvenimo bei kad tai gali padėti siekiant geresnių rezultatų. Vaikų dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose kelia jų pasitikėjimą savimi, gerina orumą ir savivertės jausmą. Pastebima, kad tai daro teigiamą poveikį jų psichinei gerovei, bendram saugumo jausmui. Vertinant vaikų pažiūras ir išlaikant jų savarankiškumą, padidėja gebėjimas ateityje susidoroti su sunkumais (Bagshaw, 2007; Bessell, 2011; Strandbu, Holtan ir Thomas, 2011). Taip pat mokslininkai akcentuoja vaiko dalyvavimo teisės apsisprendimo laisvę, nes atlikti tyrimai atskleidžia ne tik reikšti savo nuomonę, bet ir teisę nedalyvauti ir neprisiimti atsakomybės už sprendimų priėmimą (Holt, 2018).

2011 m. B.W. Head atlieka tyrimą Australijoje ir pateikia tris argumentus dėl vaikų dalyvavimo svarbos: 1) vaikų teisės turi būti ne tik puoselėjamos, saugomos, bet ir tinkamai įgyvendinamos, nes tai teikia moralinę pagarbą vaikams; 2) svarbu išsiklausyti vaikų nuomonę, interesus, siekiant efektyvumo paslaugose, programose, turėtų didesnę poveikį vaikams; 3) dalyvavimas yra naudingas ne tik vaikams, bet ir visai pilietinei visuomenei (Head, 2011). Todėl vaikų dalyvavimas suteikia žinių, kurios gali prisidėti prie geresnių ir veiksmingesnių gyvenimo bei visuomenės pokyčių (Garcia-Quiroga ir Agoglia, 2020).

Taigi, nuo XIX a. pradėjo keistis visuomenės požiūris ir į vaikus žvelgiama kaip į autonomišką asmenį. Vaikai yra ne objektai, bet subjektai – socialiniai veikėjai, turintys savo teises. Nors vaikai yra priklausomi nuo tėvų ar kitų suaugusiųjų, jie gali patys vertinti savo gyvenimo momentus, situacijas bei keisti visuomenėje nusistovėjusias normas. Taip į vaikus žiūrima kaip į atskirus individus, išreiškiant pagarbą bei dėmesį vaikams. Dalyvavimo teisė vaikams suteikia galimybę būti nediskriminuojamiems, išgirsti vaiko interesus ir nuomonę, kuri gali paveikti procesų

eigą bei sprendimų priėmimą. Ši teisė prisideda prie vaikų įvairiapusio ugdymo, gerina psichinę būseną, orumą bei savivertę. Vaiko dalyvavimo teisė padeda ugdyti vaikų įvairiapusiškumą, gerina vaikų psichinę būseną, orumą bei savivertę, taip ruošiant vaiką savarankiškam gyvenimui. Todėl yra svarbu analizuoti tarptautinius ir nacionalinius dokumentus, kurie užtikrina vaiko dalyvavimo teisę.

1.2. Vaiko dalyvavimo teisės reglamentavimas

Pasibaigus II pasauliui karui patvirtina Jungtinių Tautų chartija (1945), kurios tikslas - apsaugoti būsimas žmonijos kartas nuo agresijos formų. Chartijoje nediskriminuojant lyčių išreiškiamas tikėjimas ir susirūpinimas pagrindinėmis žmogaus teisėmis, asmenybės orumu bei verte. Todėl „vaikai apibrėžti kaip visų žmogaus teisių bei pagrindinių teisių turėtojais ir subjektais pagal specialias teisės normas, vaikams taikomas dėl jų išskirtinumo” (Vaiko teises reglamentuojančios Europos teisės vadovas, 2016, p. 13). Šiame poskyryje bus analizuojami tarptautiniai ir nacionaliniai dokumentai, kurie užtikrina vaiko dalyvavimo teisę.

1948 m. patvirtinta visuotinė žmogaus teisių deklaracija, kuri teigia, kad kiekvienas asmuo gali laisvai laikytis savo nuomonės, įsitikinimų ir juos reikšti. Šiuo dokumentu suteikiama galimybė gauti, ieškoti ar skleisti reikalingą informaciją. Deklaracija užtikrina, kad „visi žmonės yra lygūs įstatymui ir nediskriminuojami turi teisę į lygią įstatymo apsaugą” (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948, 7 str.). Kitas dokumentas, kuriame galima rasti panašų žmogaus laisvių apibrėžimą, tai 1950 m. patvirtinta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Joje deklaruota (11 str.), kad kiekvienas žmogus gali laisvai reikšti mintis ir įsitikinimus, laikytis savo nuomonės bei skleisti savo idėjas. Dar vienas svarbus dokumentas – 1966 m. išleistas tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, kuriame konstatuota (19 str.), kad kiekvienas žmogus gali nevaržytai ir nekliudomai laikytis savo įsitikinimų. Žmogus turi saviraiškos laisvę, todėl jam suteikiama galimybė ieškoti, gauti informaciją. Aptariant visus šiuos dokumentus, nei viename nėra vaiko apibrėžimo, tačiau laikantis nuostatos, kad vaikai įgauna pagrindines žmogaus teises ir laisvę su prigimti, galima teigti, kad vaikams teoriškai buvo suteikta galimybė būti nediskriminuojamiems: turėti, reikšti laikytis savo nuomonės ir įsitikinimus (Svevo-Cianci ir Velazquez, 2010).

1989 m. Jungtinės Tautos patvirtina vaiko teisių konvencija, siekiant ginti vaiko teises ir gerinti vaikų padėtį pasaulyje. Tai yra pirmasis tarptautinis dokumentas suteikiantis ir užtikrinantis vaiko teises bei praplečiantis ankščiau buvusius tarptautinius dokumentus. Vaiko teisių konvencijoje yra keturi pagrindiniai straipsniai, dar kitaip žinomi kaip 4 bendrieji vaiko teisių konvencijos principai: 1) vaiko nediskriminavimo teisė (2 str.) – vaikas negali būti diskriminuojami dėl prastų savo gebėjimų ar kompetencijų. Tačiau tai nesudaro prielaidos ribotai, nepilnavertiškai naudotis savo teisėmis; 2) vaiko intereso užtikrinimo teisė (3 str.) – dėl tobulėjančių vaiko gebėjimų, siekiant atsižvelgti į interesus, reikia labiau atsižvelgti į vaiko pažiūras; 3) vaiko teisė į gyvenimą ir vystymąsi

(6 str.) – įtraukiant vaiką į sprendimus, kurie prisideda prie įvairiapusio vaiko asmenybės vystymosi ir gebėjimų didinimo; 4) vaiko išklausymo teisė (12 str.) – vaikas turi ir geba išsakyti savo nuomonę. Šie 4 bendrieji principai gali užtikrinti, kad vaikas gali būti paruoštas savarankiškam gyvenimui (Varadan, 2019).

Iki vaiko teisių konvencijos ratifikavimo nebuvo teisiškai apibrėžtas vaiko amžius, todėl vaiko teisių konvencijos pirmasis straipsnis teigia, kad žmogus, neturintis 18-kos metų ir teismo sprendimu nėra pripažinta pilnametystė anksčiau, laikomas vaiku. Vaiko teisių konvencija (12 str.) pabrėžia, kad valstybės, patvirtinusios konvenciją, privalo garantuoti vaikui, gebančiam formuoti savo pažiūras, ne tik laisvai jas išreikšti, bet ir skirti daug dėmesio atsižvelgiant į amžių ir brandumą. Privaloma kurti galimybes, tiesiogiai išklausyti vaiką teisiniuose ir administraciniuose procesuose. Jeigu nėra galimybės tiesiogiai išklausyti vaiką, jisai išklausomas per atstovus ar atitinkamas valstybės institucijas. Konvencijos 13 straipsnis teigia, kad vaikas ne tik gali laisvai reikšti savo nuomonę, gauti ir perduoti informaciją ar idėjas, bet ir pasirinkti tinkamiausias formas nuomonei reikšti: „<...> rašytine arba spausdinta forma, meno kūriniais arba kitais vaiko pasirinktais būdais“ (Vaiko teisių konvencija, 1989, 13 str.). A. Limantė ir A. Račkauskaitė-Burneikienė (2018) pažymi, kad vaiko išklausymas yra teisė, o ne prievolė: „vaikas gali nepageidauti pasisakyti ir atsisakyti savo teisės būti išklausytam“ (Limantė ir kt. 2018, p. 104). 1996 m. Europos konvencija dėl vaikų teisių įgyvendinimo teigia, kad kompetentingos institucijos prieš priimant sprendimą privalo pasitarti su vaiku asmeniškai ar per kitus atstovus, atsižvelgiant į vaiko sąmoningumą bei ar tai netrukdo vaiko interesams. Jeigu vaikas yra sąmoningas ir priimami sprendimai turi jam poveikį: a) vaikas privalo gauti informaciją; b) konsultuotis su vaiku, leidžiant išreikšti nuomonę; c) vaikas yra informuojamas apie galimas pasekmes ir sprendimo būdus dėl išreikštos nuomonės. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija pažymi, kad „vaikai <...> gali laisvai reikšti savo nuomonę. Sprendžiant su vaikais susijusius klausimus, į jų nuomonę atsižvelgiama pagal jų amžių ir brandą“ (Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2012, 24 str.). 2003 m. patvirtintame Europos Sąjungos tarybos reglamente (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, (11 str.) teigia, kad vaikams turi būti suteikta galimybė būti išklausytiems nebent to negalima padaryti dėl vaiko amžiaus ir nebrandumo. 2010 m. išleistoje Europos Tarybos Ministrų komiteto gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo pažymi, kad nors amžius ir branda gali apsunkinti vaiko dalyvavimo procesą, tačiau tai nesudaro prielaidų atimti iš vaikų pasisakymo galimybes. Taigi, nuo vaikų teisių konvencijos tarptautiniuose dokumentuose paskelbimo yra skiriamas ypatingas dėmesys vaikams, suteikiant jiems galimybę išsakyti savo nuomonę, gauti reikalingą informaciją bei įtraukti vaikus į juos liečiančius procesus, klausimus.

1992 m. Lietuvos Respublikos piliečiai priima LR Konstituciją. Tai yra pamatinis Lietuvos piliečių aktas, kuriame nustatyta (25 str.), kad visi žmonės turi teisę turėti įsitikinimus bei laisvai juos reikšti. Taip pat deklaruojama, kad „nepilnamečius vaikus gina įstatymas“ (LR Konstitucija, 1992, 39 str.). Ženklaus postūmis įvyksta kai 1995 m. Lietuva ratifikuoja vaiko teisių konvenciją, įsipareigodama įgyvendinti vaiko teisių konvencijoje pripažintas ir patvirtintas teises.

1996 m. patvirtintas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (galiojanti suvestinė: 2021-03-01 – 2022-06-30) . Dokumento 4-tas straipsnis nurodo įgyvendinimo principus dėl vaiko teisių ir apsaugos. Vienas iš principų yra vaiko nuomonės išklauso ir vaiko dalyvavimo užtikrinimas. Vaikas, gebantis formuluoti savo pažiūras, privalo būti išklauso jį liečiančiais klausimais bei vaiko nuomonė turi būti įvertinta, atsižvelgus į amžių ir brandą, jeigu neprieštarauja vaiko interesams.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000, galiojanti suvestinė: 2022-03-30 – 2022-05-27) (toliau LR CK) trečioje knygoje (3.164 str.) teigia, kad sprendžiant klusimus, susijusius su vaikais, vaikas, gebantis suformuoti pažiūras, privalo būti išklauso tiesiogiai, o jeigu nėra galimybės – per atstovą. Priimant sprendimus privaloma atsižvelgti į vaiko norus jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams. Svarbu pabrėžti, kad skiriant vaikui globėją (rūpintoją) ar dėl įvaikinimo proceso, privaloma į vaiko norus atsižvelgti išskirtinai. Taip pat vaikui suteikiama teisė kreiptis į institucijas, jeigu jisai mano, kad yra pažeidžiamos jo teisės.

Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso (2002, galiojanti suvestinė: 2022-01-01 – 2022-06-30) 380 straipsnis nurodo vaikų dalyvavimą teismo posėdyje. Jeigu vaikas geba formuoti savo pažiūras ir sprendžiami su vaiku susiję klausimai, vaikas išklausomas tiesiogiai teismo metu, o jeigu tai neįmanoma – per atstovus. Priimant sprendimus svarbu atsižvelgti į vaiko pažiūras, nuomonę, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo įstatyme (2007) pateikti pagrindiniai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos principai (3str.). Vienne iš jų pabrėžta vaiko dalyvavimas ir išklauso: „Vaikas turi teisę išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams, susijusiems su jo gerove šeimoje ir visuomenėje“ (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo įstatymas, 2007, 3 str.). Vaiko teisių apsaugos kontrolierius įstatymas užtikrina, kad vaikas yra aktyvus dalyvis ir į jo nuomonę bus atsižvelgiama, jeigu nuomonė neprieštarauja vaiko interesams.

2003 m. priimta vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, kurios bendrose nuostatose patvirtinta, kad vaiko gerovės politika yra socialinės politikos dalis, paremta trimis principais: vaiko teisę į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą. Vaiko dalyvavimas – „teisė veikti, išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams šeimoje ir visuomenėje individualiai ir kolektyviai, sukuriant vaikui socialinę erdvę jo aktyviam dalyvavimui“ (Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, 2003,

1.1.2.3). Konceptija pažymi, kad vaikui dalyvaujant bus atsižvelgta į brandą bei sudaromos sąlygos, galimybės vaikui būti aktyviam visuomenės veikloje, ypač priimant sprendimus ir turinčius įtakos jo gerovei, nes „<...> sprendimai daromi ne dėl vaiko, bet su vaiku“ (Dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo, 2003, 3.2.3 str.). Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje vaiko dalyvavimas yra garantuojamas teismų ir administraciniuose procesuose: 1) vaikui bus suteikta reikalinga informacija; 2) suteikta galimybė išsakyti savo nuomonę; 3) vaikas yra konsultuojamas pagal jo psichinę ir emocinę brandą; 4) vaikas yra informuotas apie galimus vaiko pageidavimus ir sprendimo padarinius (Dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo, 2003).

Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas (2018) akcentuoja (8 str.), kad jaunimas būtų motyvuotas dalyvauti veikloje, atitinkančioje jų interesus, reikia kurti sąlygas, kad atitiktų jų poreikius. Jaunimas bus aktyvus ir motyvuotas jeigu bus pagrįstas jo savarankiškas dalyvavimas (6 str.), nepatiriant diskriminacijos. Savarankiško dalyvavimo realizavimas reiškia veiklų inicijavimą, sprendimų priėmimą bei atsakomybės suteikimą įgyvendinant veiklas. Kitaip tariant, jeigu jaunimui yra suteikta galimybė kurti veiklas, kurios atitinka jo poreikius, jis bus motyvuotas ir aktyvesnis įsitraukiant į veiklas, o tai leidžia vystyti jaunimo asmenybei ir taip įgyvendinami visi keturi vaiko teisių konvencijos principai.

Apibendrinant vaiko dalyvavimo teisės reglamentavimo poskyrį, galima teigti, kad iki 1989 m. vaiko teisių konvencijos ratifikavimo, tarptautiniuose dokumentuose nebuvo tiesiogiai naudojamas vaiko apibrėžimas. Tačiau laikantis nuostatos, kad vaikai yra lygiaverčiai teisių subjektai, kaip suaugę asmenys, vaikams teoriškai buvo užtikrinta dalyvavimo teisės galimybė: laisvai turėti, laikytis savo nuomonės, įsitikinamus, gauti, ieškoti ir skleisti informaciją, kuri prisideda prie vaiko tobulėjimo ir savo asmens realizavimo. Tik patvirtinus vaiko teisių konvenciją, apibrėžiamas vaiko amžius, t.y. iki 18 m., jeigu teismas nepripažino pilnametystės anksčiau. Vaiko dalyvavimo teisė yra užtikrinama šiais vaiko teisės konvencijos principais: 1) vaikų nediskriminacija; 2) vaiko interesai; 3) vaiko teisė į gyvenimą ir vystymąsi; 4) vaiko išklauso teisė. Tarptautiniai dokumentai aiškiai nusako, kad vaikai geba turėti ir išsakyti savo nuomonę ir įsitikinamus tik reikia pasitelkti tinkamus būdus vaikams. Lietuvai ratifikavus vaiko teisių konvenciją, užtikrinama vaiko dalyvavimo teisė Lietuvos dokumentuose. Lietuvos Respublikos dokumentuose vaikai yra laikomi aktyviais dalyviais ir jiems suteikiama galimybė būti išklausytiems tiesiogiai arba per atstovus, juos liečiančiais klausimais. Dokumentai užtikrina, kad į vaikų nuomonę būtų atsižvelgta jeigu tai neprieštarauja jų interesams. Taip pat užtikrina, kad vaikai gautų jiems reikalingą informaciją bei būtų informuojami apie galimas sprendimų pasekmes. Todėl vaiko dalyvavimo teisė yra galimybė vaikui, o ne prievolė. Lietuvos įstatymai užtikrina vaiko dalyvavimo teisę, o tai net tik apsaugo nuo vaikų diskriminavimo, bet leidžia būti vaikams aktyviems, motyvuotiems sprendimų ir iniciatyvų procesuose. Dalyvavimo teisės galimybė suteikia teigiamų pokyčių vaiko asmens vystymuisi.

Tarptautiniai ir nacionaliniai dokumentai užtikrina vaiko dalyvavimo teisę, todėl toliau galima analizuoti vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimą, iššūkius ir jų įveikas.

1.3. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimas, iššūkiai ir jų įveika

Išanalizavus vaiko dalyvavimo teisės sampratą bei tarptautinius ir nacionalinius dokumentus, kurie užtikrina vaiko dalyvavimo teisę, galima nagrinėti vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo teorinius aspektus, sąlygojančius veiksniai, iššūkius ir kitų šalių įveikos galimybes.

1.3.1. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo teoriniai aspektai

Vaikų įtraukimas į sprendimų priėmimą turi teigiamą poveikį vaikų vystymuisi. Vaikai, kurie yra labiau įtraukiami priimti sprendimus, geriau save vertina, tobulėja jų socialiniai bei bendravimo įgūdžiai, didėja pagarba kitam asmeniui (Lansdown, ir kt., 2014). S.A. Vis ir kt. (2011) nurodo, kad jaunimo dalyvavimas priimant sprendimus turėjo keturių krypčių poveikį: 1) vaikai labiau bendradarbiauja, gerina santykį su darbuotojais; 2) padidėja jų savivertės lygis; 3) didėja ne tik įgūdžiai bet ir domėjimasis savo gyvenimo aplinkybėmis; 4) mažėja patiriamas stresas bei nerimas.

L. Lundy (2007) pateikia modelį, kuris padeda sėkmingiau suvokti ir įgyvendinti vaiko teisių konvencijos 12 straipsnį. Autorė nurodo keturis veiksniai: 1) vieta/erdvė; 2) balsas; 3) įsiklausymas į vaikus; 4) vaikų įtaka (2 pav.).

2 pav. Vaiko teisių konvencijos 12 str. konceptualizavimo modelis (Lundy, 2007, p. 932)

Vaiko teisių konvencijos 12 str. konceptualizavimo modelis pateikia konceptualizavimo būdą, kurio tikslas – sprendimus priimančius asmenis sutelkti į keturis elementus:

- **Vieta/erdvė** – vaikams suteikiama galimybė išsakyti savo nuomonę. Tai būtina sąlyga, kad vaikai ir jaunimas prasmingai įsitrauktų į sprendimų priėmimą. Privaloma kurti vietą/erdvę, kurioje vaikai būtų raginami išreikšti savo mintis. Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnis akcentuoja, kad valstybės užtikrintų vaikams galimybes reikšti savo nuomonę. Rekomenduojama vaikus skatinti ir didinti jų indėlį sprendimų priėmimo procesuose. Pirmas svarbus žingsnis paklausti vaikų, ar jie

norėtų dalyvauti sprendimų priėmimo ir kaip jie norėtų tai daryti. Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnis nurodo teisę (o ne pareigą) išreikšti savo nuomonę. Šiaurės Airijos vaikų ir jaunuolių komisijos nario (angl. Northern Ireland Commissioner for Children and Young People, toliau NICCY) tyrimas nurodo, kad vaikai atsisakė dalyvavimo galimybės, nes jų nuomonės pasakymas nepadarė jokios įtakos jų kasdienybei. Pastebėta, kad vaikai, jausdami autoritetą, pagarbą kitiems asmenimis bijo išreikšti savo nuomonę, kad nesusilauktų ateityje pasekmių dėl savo pasisakymų (Kilpatrick, Lundy, Scraton, Kilkelly ir Moore, 2005; Lundy, 2007). J. Strömpla ir K. Luhamaa (2020) paantrina, kad nuomonės pasisakymas grindžiamas laisvu pasirinkimu, nes visi vaikai turi turėti vienodas galimybes nuspręsti, ar jie nori dalyvauti procese. Privaloma, kad vaikai pasitikėtų asmenimis, kad jų saugumas būtų garantuojamas ir visi pažadai būtų vykdomi sprendimų priėmimo metu ar jiems pasibaigus.

- **Balsas – vaikams turi būti sudaromos sąlygos išsakyti savo nuomonę.** Kaip jau buvo minėta anksčiau, vaiko teisių konvencijos 12 str. garantuoja vaikams teisę reikšti savo nuomonę, tačiau yra vienas apribojimas, kuris yra svarbus vaikų dalyvavimui sprendimų priėmimo. Tokia teisė suteikiama tik gebantiems suformuoti savo nuomonę vaikams. Laikantis nuostatos, kad nuomonės išsakymas priklauso nuo amžiaus ir brandos gali apriboti šios teisės naudojimą. Suaugusieji privalo tinkamai atsižvelgti į kiekvieną vaiką, nes kiekvienas jų gali išreikšti nuomonę ir tai nepriklauso nuo jų gebėjimų išreikšti brandų požiūrį. Brandus požiūris priklauso nuo to, kaip vaikas geba formuoti ir perteikti savo supratimą. NICCY tyrimas teigia, kad vaikai yra neskatinami reikšti savo nuomonę arba ant vaikų yra šaukiama, dėl to vėliau buvo nebeįmanoma vystyti dialogo. Kartais vaikams prireikia suaugusiųjų pagalbos kad jie galėtų susidaryti savo požiūrį. Vaiko teisių konvencijos 5 str. užtikrina, jog suaugusieji privalo pakreipti vaiką, kad jisai galėtų naudotis savo teisėmis (Kilpatrick ir kt., 2005; Lundy, 2007). 2002 m. vykusio Jungtinių Tautų specialiojo aukščiausiojo lygio susitikimas pažymi prasmingų ir efektyvių vaiko dalyvavimo prielaidų: laiko skyrimas vaikams padedant jiems suvokti esamas problemas, reikalingos informacijos suteikimas, organizacijų, dirbančių su vaikais, stiprinimas bei mokymų, skirtų suaugusiems, rengimas. Taip pat šiame dokumente pateikta konkrečių pasiūlymų kaip galima išgirsti vaiko nuomonę: lėlių spektakliai, vaizdo kūrimo ar piešimo užsiėmimai (Woodhouse, 2003). Vaiko teisių konvencijos 13 str. pažymi teisę į saviraiškos laisvę: žodžiais, raštu, technologijomis, meno formomis arba kitomis vaiko pasirinktomis priemonėmis padėti vaikui perteikti savo nuomonę bei mintis (Lundy, 2007). J. Strömpla ir K. Luhamaa (2020) teigia, kad vaikams turi būti suteikta pagalba, kuri gali padėti jiems reikšti savo požiūrį. Kiekvienas vaikas turi skirtingus gabumus, todėl suaugusieji privalo turėti tinkamus būdus ir priemones (įgūdžius) jiems atskleisti. Tam taip pat reikia ir santykio sukūrimo tarp vaiko ir suaugusiojo. Suaugusysis pirmiausiai privalo skirti savo laiką bendravimui su vaiku.

- **Įsiklausymas į vaikus – suaugusieji privalo įsiklausyti į vaikų nuomonę.** Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnyje užtikrinta, kad į vaikų nuomonę būtų tinkamai atsižvelgta. Nurodo, jog asmenys, dirbantys su vaikais, turi ne tik išklausti vaikų nuomonės, bet tiek pat svarbu ir ją girdėti bei į ją atsižvelgti. NICCY tyrimas atskleidžia, jog suaugusiems dažniausiai trūksta aktyvaus klausymosi įgūdžių, nes vaikai gali išreikšti savo nuomonę ne vien žodžiais (pvz. veiksmingas klausymasis gali būti ir žiūrėjimas) (Lancaster ir Broadbent, 2003; Kilpatrick ir kt., 2005; Lundy, 2007). Jungtinių tautų komitetas (2005) akcentuoja, kad norit išgirsti vaikus (iki 8 m.), suaugusieji privalo parodyti savo kantrybę ir kūrybiškumą. Išgirsti bei suvokti vaikų bendravimo pobūdį bei atliepti į poreikį. Tačiau nėra jokių garantijų vaikams, kad suaugusieji atsižvelgs tinkamai į vaiko nuomonę bei bus įgyvendinta. Todėl svarbu steigti institucijas, apmokyti asmenis, kurie būtų atsakingi už įsiklausymo procesą. Vaikams suteikiant galimybes išreikšti savo nuomonę kitiems asmenims (Lundy, 2007). J. Strömpla ir K. Luhamaab (2020) teigia, kad vienas iš svarbių žingsnių norint įsiklausyti į vaikus – tai žiūrėti į situaciją per jų perspektyvą. Tam reikalingi analitiniai įgūdžiai, kad būtų gauta tikroji vaikų istorijų informacija.

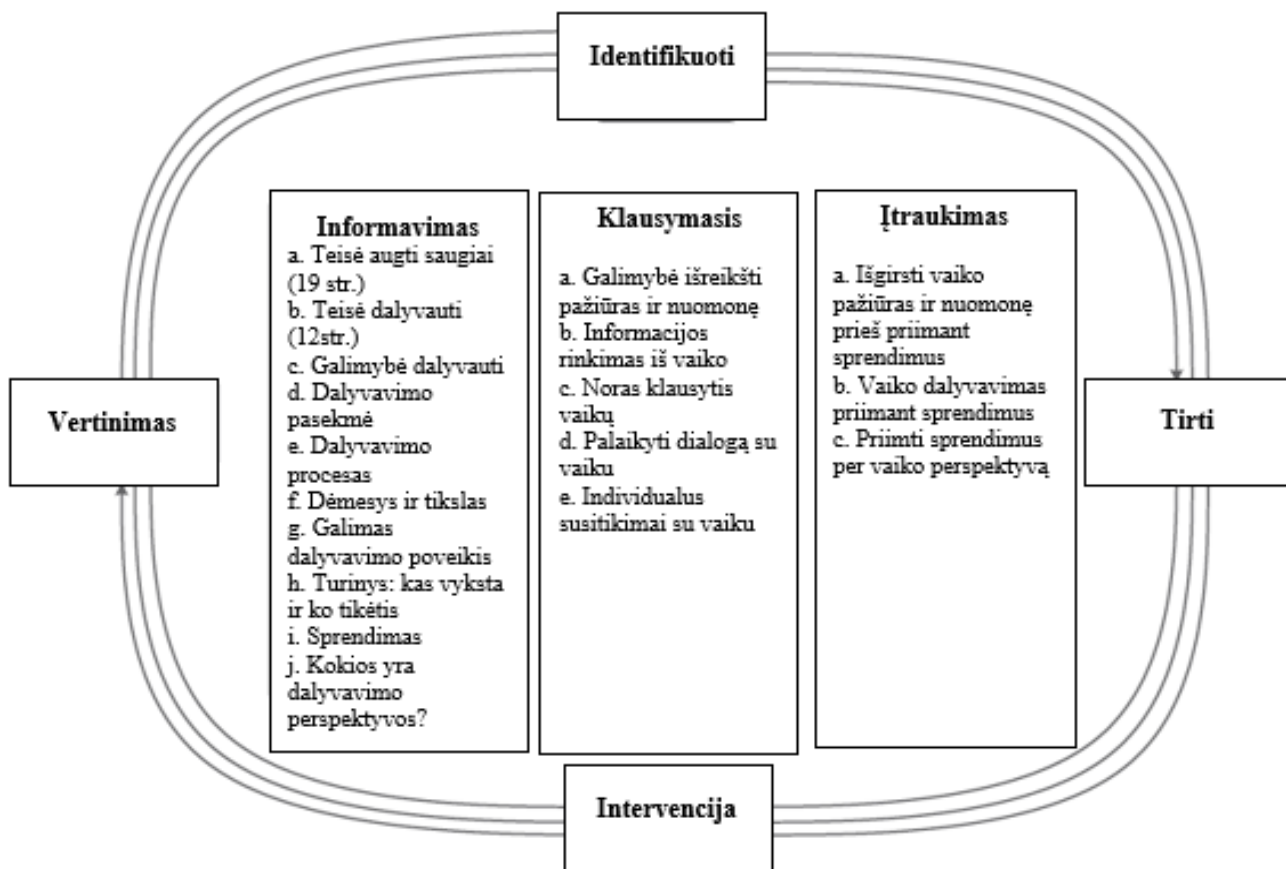
- **Vaikų įtaka – suaugusieji privalo atsižvelgti į vaikų požiūrį bei atitinkamai veikti.** Valstybė privalo užtikrinti, kad į vaikų nuomonę būtų tinkamai atsižvelgta. Vaikų nuomonės išsakymas daro įtaką priimamiems sprendimams. Nuomonės išgirdimas nepriklauso nuo vaikų amžiaus ir brandos, o nuo to, kiek dedama pastangų išgirsti bei suvokti vaikų gebėjimus. Kyla pavojus, kad suaugusieji mano, kad vaikai nėra pakankamai subrendę išreikšti nuomonę. Tyrimai rodo, kad vaikai yra labiau pajėgūs išsakyti savo nuomonę nei apie juos galvoja suaugusieji. Vaikų gebėjimas priimti sprendimus auga proporcingai kartu su jiems suteikiamomis galimybėmis. Todėl privaloma vaikus įgalinti priimant sprendimus praktiškai, o ne laikyti šios teisės kaip teorinį veiksnį. Vaiko teisių konvencijos 5 str. reikalauja, kad suaugusieji teiktų nurodymus ir nukreiptų vaiką, atsižvelgiant pagal vaiko gebėjimus (Alderson ir Goodwin, 1993; De Winter, 1997; Lundy, L., 2007). Jungtinių Tautų komitetas pažymi (2005), kad keičiantis vaikų suvokimui, jie turi būti įgalinti labiau. Taip pat vaiko teisių konvencijos 3 str. reikalauja, kad priimant visus sprendimus, susijusius su vaikais, privaloma atsižvelgti į vaikų interesus. Jungtinių Tautų komitetas (2005) teigia, kad maži vaikai yra priklausomi nuo kitų suaugusiųjų, kurie atstovauja jų teisėms ir interesams. Suaugusieji atstovauja vaikus ir privalo atsižvelgti į vaikų požiūrį. Vaiko teisių konvencijos 3 str. ir 12 str. gali įvykti priešprieša. Tačiau nors vaikų interesai turi būti svarbiausi, negalima atsisakyti vaiko pasisakymo teisės. Moksliniai šaltiniai akcentuoja kritika dėl vaiko teisių konvencijos 12 str., kad suaugusieji išoriškai išklauso vaikus, bet priimant sprendimus ignoruoja išsakytą vaikų nuomonę. Autorė pažymi, kad sunku atrasti būdus, kad būtų atsižvelgta į vaikų nuomonę, tačiau galima užtikrinti, kad vaikai būtų informuojami kaip į pažiūras buvo atsižvelgta, vertinami pasisakymai bei nupasakotos priežastys: kodėl priimtas sprendimas neatitiko vaiko nuomonės (Lundy, 2007). Kitais

žodžiais tariant, kad vaikai visada daro įtaką priimamiems sprendimams (Strömplā ir Luhamaa, 2020). Taip pat vaikus svarbu įtraukti į sprendimų priėmimą, nes „įtraukiant vaikus į sprendimų procesus, tampa aktyviais dalyviais juos liečiančias klausimais. Dalyvaujant vaikams formuojasi kritinis mąstymas, tobulėję sprendimo priėmimo įgūdžiai kuriais galės pasinaudoti ateities gyvenimo momentais“ (O'Hare ir kt., 2016, p. 696).

Apibendrinamas, galiu teigti, kad modelis atspindi keturių elementų sąsajas tarpusavyje. Pirmiausiai yra susiję: 1) vieta ir balsas ir 2) įsiklausymas į vaikus ir vaikų įtaka. Antra, kad vaiko teisių konvencijos 12 str. turi aiškią chronologiją. Pirmasis etapas, kad vaikas turi teisę išreikšti nuomonę. To pasekmė, kad vaiko nuomonės išsakymas daro įtaką būsimiems sprendimams. Norint, kad sprendimų priėmimo procesai būtų veiksmingi, reikia informuoti vaikus apie jų dalyvavimo svarbą ir įtaką. Vaiko dalyvavimas procesuose yra veiksmingas priimant sprendimus. Šį modelį galima įgyvendinti tada kai atsižvelgiama į kitas vaiko teisių konvencijos nuostatas: 1) vaiko nediskriminavimas (2 str.); 2) geriausi vaiko interesai (3 str.); 3) vaikas gali ieškoti, gauti ir perduoti informaciją (13 str.); 4) gauti patarimus iš suaugusiųjų ir 5) apsaugoti vaiką nuo piktnaudžiavimo (19 str.). Todėl užtikrinant vaikams dalyvavimo teisę, jie tampa aktyviais dalyviais, nes formuojasi gyvenimiški įgūdžiai, kuriais galės pasinaudoti gyvenant atskirai nuo suaugusių žmonių.

1.3.2. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo sąlygojantys veiksniai

Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo sąlygojantys veiksniai apibrėžiami tada, kai į vaiko patirtis žvelgiama rimtai, išklausoma ir atitinkamai atsižvelgiama (Pöllki ir kt., 2012). Iki kol nebuvo išleistas Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras dėl vaiko teisės būti išklausytam (2018), teoriniuose vaiko dalyvavimo modeliuose buvo du pagrindiniai aspektai: 1) vaikas turi būti išklausytas ir 2) vaikas gali daryti įtaką priimant sprendimus. Bendrasis komentaras, aiškindamas vaiko teisių konvencijos 12 str., prideda trečio aiškinamo aspekto, vaikų informavimo, svarbą. Mokslininkai H. Bouma, M. L. Lopez, E. J. Knorth ir H. Grietens (2018) remiasi vaiko dalyvavimo teoriniais aspektais įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisės sąlygojančius veiksnius: informavimas, išklausymas, įtraukimas (3 pav.). Autoriai nurodo, jog vaikai turi būti tinkamai informuojami, turi turėti galimybę reikšti savo nuomonę bei priimant sprendimus reikia atsižvelgti į vaikų požiūrį.

3 pav. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo veiksniai (Bouma ir kt., 2018, p. 282)

Siekiant prasmingo vaiko dalyvavimo procesuose, privaloma atkreipti dėmesį į vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo sąlygojančius veiksniai:

- **Informavimas** – vaikų informavimas yra būtina sąlyga, norint įtraukti vaikus į prasmingą dalyvavimą procese (Križ ir Roundtree-Swan, 2017). Jungtinių Tautų bendrasis komentaras (2009) teigia, kad vaikai turi būti informuoti apie jų teisę dalyvauti sprendimų priėmimo be jokios prievartos. Taip pat vaikai turi žinoti apie tyrimo proceso priežastis. Vaikams privaloma suteikti galimybę dalyvauti procese skiriant jiems dėmesį bei kalbantis apie proceso poveikį ir pasekmes. Vaikai, žinodami informaciją, gali priimti apgalvotą sprendimą pasisakyti juos liečiančiais klausimais (Cashmore, 2002). Vaikams turi būti suteikta informacija apie priimtą sprendimą: 1) ką šis sprendimas reiškia vaikui ir 2) kaip į sprendimo priėmimą buvo atsižvelgta per jo perspektyvą (Pöllki ir kt., 2012; Van Bijleveld, Dedding ir Bunders-Aelen, 2015).

- **Klausymasis** – vaikai turi būti įgalinti ir paskatinti reikšti savo nuomonę (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos bendrasis komentaras, 2018). Suaugę privalo įtikinti vaikus, kad pasisakymai gali suteikti vertingos informacijos priimant sprendimus. Todėl individualūs susitikimai, atvirumas ir draugiškumas kuriant dialogą su vaikais padeda parodyti vaikams, kad jų yra klausomasi. Vaikai visuomet vertina ir labiau atsiveria bei pasisako rodant susidomėjimą ir lankstumą (Archard ir Skivenes, 2009; Pöllki ir kt., 2012; Van Bijleveld ir kt. 2015).

- **Įtraukimas – įtraukiant vaikus į sprendimų priėmimo procesus, reikia žvelgti per jų perspektyvas.** Privaloma pirmiausiai išgirsti vaikų pažiūras ir nuomonę bei aptarti su vaikais apie sprendimo galimus veiksmus (Cossar ir kt., 2014). Tiek Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos bendrasis komentaras ir moksliniai šaltiniai pažymi, kad vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimas yra nevienkartinis reiškinys. Vaiko teisių apsaugos kontekste vaiko dalyvavimas reiškia, kad vaikas turi būti įtrauktas identifikuojant netinkamo elgesio nustatymo procesą, tiriant netinkamą elgesį bei įtraukiant vaiką vertinant intervencijas (Pöllki ir kt., 2012; Van Bijleveld ir kt., 2015; Cossar ir kt., 2014). Todėl kiekviename žingsnyje privaloma, kad vaikai būtų informuojami, išklausti ir įtraukti (Bouma ir kt., 2018).

2018 m. išleistame straipsnyje „Vaikų dalyvavimo sprendimų priėmimo rėmimas: sisteminė literatūros apžvalga nagrinėjanti dalyvavimo procesų efektyvumą“ (angl. „*Supporting Children's Participation in Decision Making: A Systematic Literature Review Exploring the Effectiveness of Participatory processes*“), atliktas kokybinis tyrimas, apklausiamą dvidešimt tyrimo dalyvių, siekiant išsiaiškinti efektyvesnius vaiko dalyvavimo veiksnus. Tyrimas pažymi vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo sąlygojančius veiksnus: 1) advokatai ir 2) advokatų santykis su vaiku. Advokatai gali lengviau išgirsti vaikų balsus teikiant pagalbą ar paslaugą. Šeši tyrimo dalyviai patvirtino, kad advokatai veiksmingai įgalina vaikus dalyvauti priimant sprendimus dėl jų priežiūros, apsaugos ar gerovės. Taip pat tyrimo dalyviai akcentuoja, kad advokatai suteikia jauniems žmonėms pasitikėjimo įsiskverbti į suaugusiųjų dominuojamą sprendimų priėmimo procesą bei padeda pašalinti galios disbalansą. Advokatai padeda vaikui daryti įtaką priimamiems sprendimams ir suteikia vaikui grįžtamąjį ryšį apie proceso eigą ir sprendimus. Svarbu akcentuoti, kad dvidešimt tyrimo dalyviai pasakė, kad verta turėti advokatą bei du tyrimo dalyviai nurodė, kad advokatas turi būti nepriklausomas nuo socialinio darbo tarnybų užtikrinant vaikų dalyvavimą. Tyrimas atskleidžia, jog vaikų dalyvavimas būtų efektyvesnis, reikalingas advokatų ir vaikų santykis. Taip pat norint prasmingesnių ir veiksmingesnių santykių, reikalingi mažiausiai 2-3 susitikimai. Per susitikimus svarbu vaikams perteikti advokatų prasmę ir tikslą: 1) suteikti vaikui informaciją; 2) klausytis ir išgirsti vaikų nuomonę ir pažiūras; 3) įtraukti į procesą/sprendimų priėmimą. Vaikai, suvokdami advokatų naudą, labiau nori išsakyti savo nuomonę, pažiūras bei aktyviau įsitraukti į sprendimų priėmimą. Svarbu, kad vaikai norėtų dalyvauti ir būti įtraukti į sprendžiamus procesų priėmimą. Tyrimas rodo, kad vaikai tris kartus dažniau reiškė savo nuomonę ir darė įtaką procesuose, jeigu dalyvavo nors viename susitikime. Vaikai dešimt kartų dažniau reiškia nuomonę jeigu dalyvavo dviejuose susitikimuose ir trisdešimt du kartus dažniau pasisakė jeigu dalyvavo trijuose susitikimuose (Kennan ir kt., 2018).

Apibendrinant vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo sąlygojančius veiksnus, galiu teigti, kad reikalingas santykis ir bendravimas su vaiku. Todėl specialistams (advokatams) svarbu norėti

užmegzti santykį su vaikais, nes kitaip neįmanoma išgirsti vaikų pasisakymų, atstovauti ar juos įtraukti į sprendimų procesus. Taip pat santykių kūrimas yra svarbus vaikams, patekusiems į vaiko apsaugos sistemą, nes tokie vaikai yra nusivylę suaugusiaisiais. Visais atvejais vaikai, jausdami pasitikėjimą, privatumą, sąžiningumą labiau bendradarbiaus su specialistais. Įgaunant pasitikėjimą, galima lengviau perduoti vaikams informaciją, jų klausytis ir įtraukti vaikus į procesus, juos liečiančias klausimas. Specialistai visada turi vaikui suteikti informaciją apie prasidedančius procesus dėl jų gerovės, galimą poveikį jiems, priežastis ir galimas pasekmes. Informacijos suteikimas padeda vaikams apsispręsti dalyvauti vykstančiuose procesuose, dėl jų ateities gerovės. Vaikai, kaip individualūs asmenys, visados turi informacijos, savo pažiūras ir nuomonę, todėl suaugusieji privalo atidžiai jų klausytis, nes tai gali palengvinti vykdomus procesų eigą, dėl vaikų gerovės. Vykdamas procesus ar pokyčius visados pirmiausia rekomenduojama pasikalbėti su vaiku apie tai, kaip jis mato pokyčius ar proceso eigą, užtikrinant vaiko poreikius ir interesus. Specialistai, išgirdami vaiko nuomonę ir pažiūras, visada privalo apibendrinti pasisakymus bei pasikalbėti apie galimas pasekmes. Norint išlaikyti vaikų pasitikėjimą, privaloma nuolatinei su juo bendrauti, informuoti, perspėti apie prasidėjusius/vykdomus procesus juos liečiančias klausimas bei informuoti apie priimtus sprendimus bei būsimus pokyčius. Todėl vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimas yra nevienkartinis reiškinys bei bendraujant su vaiku noriau įsitrauks į sprendimų priėmimo procesus, sprendžiant vaiko gerovės klausimus.

1.3.3. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkiai (praktiniai sunkumai)

Nėra abejojama, kad vaikui suteikiant dalyvavimo teisės galimybę procesuose yra prisidedama prie jo brandos ugdymo. Tačiau vaikas, nejausdamas pasitikėjimo ir saugumo iš kitų asmenų, susiduria su elgesio problemomis, sunkiai įveikia gyvenimo pasikeitimo momentus bei nemoka kurti santykio su kitais. Kitaip sakant, vaikas nori atsiriboti nuo socialaus gyvenimo. To pasekmė – sustojusi vaiko branda (Barbarin, Richter ir deWet, 2001; Carver, Timperio ir Crawford, 2008; Moylan, Herrenkohl, Sousa, Tajima, Herrenkohl ir Russo, 2010). Todėl daroma prielaida, kad vaikas jausdamas pasitikėjimą ir saugumą, bus aktyvesnis bei labiau vertina savo dalyvavimo teisės galimybes (Burger, 2017). Dėl šios priežasties svarbu analizuoti vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkius (praktinius sunkumus), siekiant kokybiškiau įgyvendinti vaiko dalyvavimo teisę.

2012 m. S. Vis., A. Holton ir N. Thomas pažymi vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkio veiksnį – biurokratiniai reikalavimai, ribojantys vaiko dalyvavimą. Mokslininkai akcentuoja, kad vaiko sprendimai yra priimami oficialiuose susitikimuose bei vaikai nėra kviečiami dalyvauti sprendimų priėmimo proceso sutikimuose. Taip pat socialiniai darbuotojai nenoriai dalinasi informacija su vaiku dėl priimtų sprendimų. 2017 m. išleistas straipsnis „Globojant teigiamą ciklą:

globotų vaikų dalyvavimas apžvalgoje, ciklinis ir priežastinis procesas” (angl., *Nurturing the virtuous circle: Looked after children’s participation in reviews, a cyclical and relational process*“), analizuojant tyrimo dalyvių pasakymus išryškėja, kad vaikai dalyvaudami sprendimo priėmimo susitikimuose jaučiasi nemaloniai, vaikai nebūna parengti dalyvauti susitikimuose. Toks susirinkimų formatas nesukuria atmosferos, kurioje vaikas galėtų jaustis gerai ir atsiverti: „tai profesionaliai, sėdintys prie stalo, žvelgiantys į mane“ (Roesch-Marsh, Gillies ir Green, 2017, p. 908). 2015 m. S. Vis ir S. Fossum atlieka kokybinį tyrimą su dviejų skirtingų organizacijų socialiniais darbuotojais, siekiant išsiaiškinti vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimo galimybes. Tyrime nustatyta, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys vaikų apsaugos srityje, labiau remia vaiko dalyvavimo teisę nei globos namuose. Organizacijos, turinčios tvirtą struktūrą ir standartizuotą veiklos modelį, slopina vaiko dalyvavimo galimybę. Organizacijose esanti biurokratinė sistema nesudaro palankių sąlygų vaikų dalyvavimui ir todėl neišgirsta jų nuomonių: „visi ginčijosi ir šaukė, o tu sėdi ten kaip mažiukas, 11-metis, nieko nesakydamas. Jie tiesiog turėjo tiek daug nuomonių ir pasisakymų apie tai, kas vyko mano gyvenime. Aš nejaučiau, kad galėčiau, ką nors pasisakyti, nes jie visi buvo tokie stiprūs” (Roesch-Marsh ir kt., 2017, p. 909; McPherson, Vosz, Gatwiri, Parmenter, Macnamara, Mitchell ir Tucci, 2021). Vaikai gali būti neįtraukti ir neišgirti, pagal E. McCarthy (2016), dėl prastos socialinių darbuotojų motyvacijos ir iniciatyvos bei siekimo apsisaugoti nuo priekaištų, jei kas nors nutiks ne taip. Tai yra rizikos vengimas, siekiant įgyvendinti darbovietės tikslus bei pasiekti rezultatus, bet neieškoti geriausio sprendimo kliento atžvilgiu. Todėl į klientus žvelgiama kaip į objektus, bet ne į subjektus (Green ir McDermott, 2010).

2012 m. Norvegijoje atliktas kiekybinis tyrimas, siekiant gerinti ir didinti vaikų dalyvavimą priežiūros ir apsaugos sistemoje. Šiame tyrime apklausti 86 respondentai: atvejo vadybininkai, socialiniai darbuotojai ir bebaigiantys socialinio darbo studentai. Tyrimas atskleidžia trys sunkumus įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę: Bendravimo sunkumai su vaikais. Norint, kad vaikų dalyvavimas būtų įtraukiantis ir veiksmingas, privaloma turėti specialiuosius bendravimo įgūdžius, nes vaikai nemėgsta konsultuotis ir bendrauti su atvejo vadybininkais; Dalyvavimas nėra laikomas būtinu. Manoma, kad ne visada vaikui naudinga išreikšti savo nuomonę prieš priimančius sprendimus, nes priimami sprendimai neatitinka vaiko nuomonės. Dažnu atveju, daugiau dėmesio skiriama sprendimo rezultatams nei pačio vaiko dalyvavimo procesui; Dalyvavimas laikomas netinkamu, jeigu su vaiku užmezgami trumpalaikiai santykiai. Vaikams sunku kalbėti apie blogus išgyvenimus ir vaiko dalyvavimas procese turi būti paremtas siekiu išspręsti problemas, o ne prisiminti skaudžius įvykius (Vis, Holtan, Thomas, 2012).

Vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimas priklauso nuo ilgalaikių santykių su socialiniais darbuotojais, kurie yra patikimi, kvalifikuoti ir profesionalūs (Gallagher, Smith, Hardy ir Wilkinson, 2012). Ilgalaikių santykių kūrimas yra svarbus su globojamais vaikais, tačiau pastebima per dažnas

darbuotojų pasikeitimas, nestabilumas (Munro, 2001). J. Cashmore (2002) atliktas tyrimas, kuriame siekiama išsiaiškinti globojamų vaikų ir jaunų žmonių patirtį, kiek jie galėjo dalyvauti sprendimuose, priešastis, dėl kurių jie nori tai daryti, kad dalyvavimas būtų veiksmingas. Tyrimas atskleidžia, kad jaunuoliai piktinasi didele socialinių darbuotojų kaita, pastovaus ryšio su jais stoka, pažadų netesėjimu (Cashmore, 2002). Geriems santykiams reikalingas laikas: „akivaizdu, kad santykių kūrimui reikia daugelio mėnesių ar net metų“ (McLeod, 2007, p. 285). Vaikai jaučia ribotus ryšius su socialiniais darbuotojais ir tai trukdo veiksmingai įgyvendinti vaiko dalyvavimo teisę (Franklin ir Sloper, 2009). Taip pat dalyvavimui reikia laiko, tačiau laikas yra prabanga, kurio daugelis specialistų neturi Jungtinėje Karalystėje atliktame tyrime (Mitchell ir Sloper, 2008). Darbdaviai dažnai neskiria papildomo laiko, kuris yra reikalingas dirbant su jaunais žmonėmis bei siekiant gauti vaikų pripažinimą ir palankumą.

Dar vienas praktinis sunkumas įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę – atrasti pusiausvyrą bendraujant su jaunuoliu bei jo tėvais. Profesionalai turi vengti šališkumo požiūrio, pavyzdžiui, daugiau dėmesio skirti laiko tėvams, nes su tėvais bendrauti paprasčiau ir greičiau gauti rūpinimus atsakymus nei bendraujant su vaikais, turinčius bendravimo sutrikimų (Mitchell ir Sloper, 2011). Estijoje atliktas kokybinis tyrimas, kuriame siekiama išsiaiškinti specialistų praktiką įtraukiant vaiką į gerovės proceso sprendimus. Tyrimas atskleidžia, kad 1) specialistui svarbu užmegzti asmeninį santykį su tėvais ir vaikais, tačiau tai yra komplikauta dėl per didelio darbo krūvio; 2) Specialistai vengia tiesioginių susitikimų su vaiku, bandydami apsaugoti vaiką nuo patekimo į stresinę situaciją; 3) Apsunkintas bendravimas su vaiku, kurioje jis gali būti apklausiamas ne vieno specialisto. Tai gali lemti, kad vaikas pradeda kartoti atsakymus, kuriuos norėti girdėti specialistai. Analizuojant tyrimo dalyvių pasisakymas išryškėja savikritiškumas, kad specialistai priima sprendimus, išklauso vaiką, tačiau vaikas nėra pakankamai girdimas. Taip nutinka, nes dažniausiai vaiko požiūris yra nepagrįstas ir nemotyvuotas (Strömpl ir Luhamaa, 2020).

Apibendrinant ir sisteminant vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkių (praktinių sunkumų) poskyrį, galima teigti, kad vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimas priklauso nuo trijų veiksnių. Pirmasis veiksnys yra organizacinės vaiko dalyvavimo problemos – biurokratizmas. Organizuojant vaiko dalyvavimą procesuose yra laikomasi biurokratinių reikalavimų. Dėl to priimami sprendimai vykdomi oficialiuose susitikimuose, o vaikai net nebūna pakviesti dalyvauti susitikimuose. Kitais žodžiais tariant, kad sprendimus priimančios struktūros ar organizacijos turi veiklos uždavinius ir tikslus. To pasekmė, kad vaikai patampa ne subjektais, o objektais sprendžiant vaikų problemas. Tokios struktūros ar organizacijos dirba ne kokybei, o kiekybei. Laikantis biurokratinių reikalavimų formuojasi antrasis veiksnys: darbuotojų požiūris į vaiko dalyvavimo teisę. Biurokratiniai reikalavimai slopinama darbuotojų motyvaciją be iniciatyvą padėti vaikui. Prastai arba iš viso nėra bandoma įsiklausyti ir išgirsti vaiko požiūrio ir nuomonės. Specialistai veikiau pasirenka

bendradarbiauti su vaiko tėvais ar kitais specialistais nei su pačiu vaiku. Todėl informaciją apie priimtus sprendimus dalinamasi sunkiai ar net nenorima įtraukti vaikų į priimamus sprendimus, o jeigu įtraukiami, vaikai nėra paruošiami susitikimams. Taip susiformuoja trečiasis vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkių (praktinio sunkumo) veiksnys: vaikų nenoras dalyvauti procesuose. Moksliniai šaltiniai akcentuoja, kad šis veiksnys priklauso nuo specialistų. Dažnai specialistams trūksta bendravimo įgūdžių, todėl vaikai nenori bendrauti su specialistais. Taip pat įvardijama, kad yra užmezgami trumpalaikiai santykiai su vaikais bei vaikai yra priversti kalbėti su skirtingais specialistais. Specialistai neskiria papildomo laiko vaikams dėl per didelio darbo krūvio. Norint, kad vaikai pilnavertiškai prisidėtų prie sprendimo priėmimo proceso, reikia užmegzti ilgalaikius santykius su jais. Tai padėtų gauti vaikų pripažinimą ir palankumą, viliantis, kad vaikai pasitikėdami specialistais labiau įsitrauks į procesus. Norint, kad vaikas vystytųsi per dalyvavimo teisės galimybę, privaloma mažinti ar net šalinti vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkius (praktinius sunkumus). Todėl toliau verta analizuoti vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkių įveikos galimybes.

1.3.4. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkių įveikos galimybės (geroji kitų šalių patirtis)

Vaiko dalyvavimo teisė įgyvendinama, kai vaikas dalyvauja kiekviename sprendimų proceso dalyje bei gali prisidėti prie proceso pagal savo sugebėjimą ir pajėgumą (Lansdown, 2000). Kitaip sakant, vaiko dalyvavimo teisės siekinys ne tik išsiaiškinti įvykio detales, bet taip pat sumažinant vaiko nerimą ir galimą žalą dėl ateities (Liviner, 2019). Todėl privaloma analizuoti vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkių įveikos galimybes (geroji kitų šalių patirtis) pagal tris susistemintus vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkių (praktinių sunkumų) veiksnys: 1) organizacinės vaiko dalyvavimo problemos – biurokratizmas; 2) darbuotų požiūris ir 3) vaikų nenoras dalyvauti procesuose.

Bendravimas su vaiku yra reikalavimas, kad realizuotųsi vaiko dalyvavimo teisė. Specialistai dažnai neturi reikiamų bendravimo su vaikais įgūdžių ir nesijaučia pakankamai kompetentingi konsultuodamasi su jais, todėl privaloma suteikti specialistams daugiau mokymų ir patarimų. Šis poreikis inicijuotas Skandinavijoje ir Jungtinėje Karalystėje siekiant didinti vaiko dalyvavimą procesuose (Leeson, 2007; Coad ir Shaw, 2008). 2009 m. Norvegijos vaikų ir lygybės ministerija pateikia specialistams rašytines rekomendacijas kartu su mokomąja vaizdo medžiaga: kaip pradėti bendravimą su vaiku, didinant jų dalyvavimą procesuose (NMCE, 2009). Jungtinėje Karalystėje vaikai yra privalomai kviečiami dalyvauti posėdžiuose ir tai yra viena iš priemonių problemai spręsti, kad specialistai nevengtų bendrauti su vaikais bei dalinantis informacija su jais (Cousins ir Milner, 2006). SA. Vis ir N. Thomas (2009) teigia, kad Norvegijoje reikalinga įdiegti panašią sistemą, kad vaikas galėtų dalyvauti susitikimuose. Mokslininkai akcentuoja, kad susitikimai privalo būtų

draugiškesni vaiku atžvilgiu. Todėl privaloma specialistams aiškinti teigiamus ir neigiamus dalyvavimo akcentus, nes Thomas ir O’Kane (1999) nurodo, kad vaikai nori būti išgirsti, palaikomi ir galintys pasakyti savo nuomonę. Aiškinti specialistams, kad norint įtraukti vaikus į sprendimo procesus, privaloma aiškiai ir suprantamai išaiškinti dalyvavimo tikslus, procesus ir galimus rezultatus suteikiant grįžtamąjį ryšį (Franklin ir Sloper, 2009).

2006 m. P. Wright, C. Turner, D. Clay ir H. Mills pabrėžia, kad vaiko dalyvavimas priklauso nuo visos sistemos požiūrio. Vaiko dalyvavimą procesuose galima pagerinti atsižvelgiant į keturis elementus: Organizacijos kultūra: organizacijos požiūris, kad visi organizacijų darbuotojai bei klientai rodo dėmesį ir įsipareigojimą vaikų dalyvavimui; Organizacijos struktūra: organizacijos planuoja ir plėtoja vaiko dalyvavimo galimybes; Organizacijos praktika: organizacijos ieško būdų, metodų, tobulina įgūdžius, žinias leidžiančius geriau įsitraukti bei dalyvauti vaikams; Organizacijos apžvalga: organizacijos vykdo stebėjimo ir vertinimo sistema, leidžiančius organizacijai vykdyti pokyčius, kuriuos paveikė vaikų dalyvavimas“ (Wright ir kt., 2006, p. 13).

Svarbu tobulinti organizacijas veiklos struktūras, tačiau K. Healy ir Y. Darlington (2009) atliktas tyrimas su Australijos socialinio darbo specialistais nurodo, kad specialistų skaidrumas yra esminis veiksmingas vaiko įsitraukimo komponentas. Tyrimo dalyviai pažymi, kad svarbu būti atviram ir sąžiningam dėl vaikų apsaugos intervencijų tikslų ir procesų. Taip pat Škotijoje atliktas kokybinis tyrimas, kuris teigia, kad vaikai nori gauti daugiau informacijos apie prasidėjusį procesą. Taip pat nori pasitikėti specialistais nebijant, kad jų nuomonė bus iškraipyta bei sužinoti daugiau apie procesų eigas. Todėl, norint gerinti vaikų įsitraukimą į procesus, privaloma organizacijoms ir specialistams būti atviriems ir sąžiningiems, siekiant mažinti vaikų baimės jausmą (Woolfson, Heffernan, Paul ir Brown, 2010).

J. McGhee (2004) apžvelgia vaikų klausimynus, esančius Škotijos vaikų priežiūros ir nepilnamečių justicijoje. Mokslininkas tyrimo metu išryškina, kad reikalinga veiksminga komunikacija, kuri leidžia vaikams dalyvauti ir veiksmingiau įsitraukia į procesus. C. Creegan, G. Henderson ir C. King (2006) nurodo, kad vaikų dalyvavimą galima palengvinti pateikiant informaciją, paruošiant iš anksto vaiką bei suteikiant paaiškinimus apie galimus susirinkimo procesus. Tačiau mokslininkai pabrėžia, kad informacijos suteikimas vaikams gali trukdyti dalyvauti procesuose, nes gauna informaciją yra persunki ir nesuvokiama. Todėl privaloma šnekėti vaikams suprantama terminologija ir kalbos leksika. Norint neapsunkinti vaiko dalyvavimo galimybes, pagal D. Kennan, B. Brady ir C. Forkan (2019) rekomendacijas, reikalinga rengti individualias konsultacijas su vaikais, įtraukiant juos į priežiūros planavimo susitikimus, ir naudoti tinkamus metodus vaikams, tokius kaip: vaikų kalbą, naudoti galimų įvykių žemėlapi, specialisto ir vaiko minčių surašymą. Konsultacijos ne tik leidžia paruošti vaiką sprendimų procesams, bet taip pat ir sužinoti, kokio bendravimo stiliaus jie nori, bei nuteikti vaiką galimiems sprendimo proceso

rezultatams. Organizacijos ir specialistai naudodami šią praktiką gali deramai atsižvelgti į vaikų požiūrį bei parodyti daugiau pagarbos jų išgyventoms patirtims (Vosz, Keevers, Williams, Ben, Bonnien ir Nika, 2020). Norint gerbti vaiko požiūrį bei išgyventą patirtį privaloma išgirsti vaiką. Privaloma kurti santykį su vaiku, nes jausdamas pagarbą, dėmesį, bendravimą, bus labiau linkęs pasidalinti savo nuomone bei specialistai labiau išgirs jo nuomonę. Tokiu būdu vaikai jautų ne tik pagarbą, bet ir palaikymą iš specialistų ir gebėtų su specialistu reflektuoti savo pažiūras (Tisdall, 2017).

Nyderlandų vaikų apsaugos politikos dokumentai teigia, kad norint įgyvendinti vaiko dalyvavimo teisę privaloma su jais kalbėtis, ypač vaikams teikiant apsaugą ir saugumą. Bendravimas ir kalbėjimasis su vaikais ne tik realizuoja vaiko teisių konvencijos 12 straipsnį, bet ir suteikia jiems galimybę augti ir gerinti jų gyvenimo situacijas (RvdK, 2012; Baeten, 2014). Nyderlandų vaiko globos ir apsaugos valdybos (Rvdk) dokumentuose svarbia vietą užima dalyvavimo teisės įgyvendinimas. Šiuose dokumentuose pateikta dalyvavimo teisės įgyvendinimo principai, koks turėtų būti profesionalo požiūris ir bendravimo būdas: „žinojimas apie vaiko brandos augimo svarbą ir sudėtingumą; atjautos rodymas vaikams, matymas jų kaip žmonių, o ne kaip problemų; ne tik tėvų, bet ir vaikų poreikių tenkinimas ir tikslų siekimas; nebijoti ieškoti išimčių, konkretizuoti problemas ir jas spręsti; žinoti savo darbo sistemą ir vertybes, kad būtų galima suvokti esamas problemas ir jas interpretuoti; skaidrus sprendimų priėmimas vaiko apsaugos klausimais“ (Bouma ir kt., 2018, p. 283).

Pagal pateiktus principus pažymėta, kad dalyvavimas yra nevienkartinis reiškinys, o ilgalaikis procesas. Įtraukiant vaikus į procesus reikalingas atvirumas. Todėl privaloma kuo greičiau susiekti su vaikais prasidedant procesams (Rvdk, 2012; Ministerie van VWS, 2016). Siekiant, kad vaikai greičiau įsitrauktų į sprendimų procesus, pavyzdžiui, Norvegijos vaiko teisių apsaugos įstatymas nurodo, kad vaikai, sulaukę 7 m., taip pat ir jaunesni vaikai, gebantys susidaryti savo nuomonę, turi gauti informaciją ir jiems turi būti suteikta galimybė išsakyti savo nuomonę prieš priimant sprendimus procesuose, turinčiuose įtakos vaikų gyvenimams (Magnussen ir Skivenes, 2015). Taip pat H. Kosher ir kt. (2020) akcentuoja Suomijos vaiko apsaugos įstatymą, pagal kurį vaikams ne tik turi būti suteikta galimybė išreikšti savo nuomonę su jais susijusiais klausimais, bet ir jų nuomonė turėtų tokią pačią teisinę galią kaip ir jų globėjų.

Apibendrinant vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkių įveikos galimybes (geroji kitų šalių patirtis), galiu teigti, kad, norint įveikti praktinių sunkų veiksnius, pirmiausiai privaloma bendrauti su vaiku ir privalomai kviesti vaikus dalyvauti posėdžiuose juos liečiančiais klausimais. Norvegijos vaiko teisių apsaugos įstatymas tvirtina, kad vaikai, sulaukę 7 m. ir jaunesni, privalo gauti informaciją, suteikiant galimybes išsakyti savo nuomonę su jais susijusiais klausimais. Taip pat Suomijos vaiko teisių apsaugos įstatymas, papildo Norvegijos vaiko teisių apsaugos įstatymą, pabrėžiant, kad vaiko nuomonė turi turėti svarbią poziciją priimant sprendimus. Norvegijos vaikų ir

lygybės ministerija pateikia specialistams rekomendacijas (rašytines ir mokomąją vaizdo medžiagą), kurios gali palengvinti bendravimą su vaiku, siekiant didinti jų dalyvavimą procesuose, juos liečiančias klausimais. Specialistams svarbu suprasti pagrindinę vaikų poziciją, kad vaikai nori būti išgirsti, palaikomi bei gali išreikšti savo nuomonę. Taip pat Nyderlandų vaiko globos ir apsaugos valdybos dokumentuose yra pateikti vaiko dalyvavimo teisės vykdymo rekomendacijos specialistams, norint geriau įgyvendinti vaiko dalyvavimo teisę: privaloma žinoti apie vaiko brandos augimo svarbą ir sudėtingumą bei savo institucijos darbo sistemą ir vertybes; rodyti atjautą vaikams, matyti juos kaip žmones, o ne kaip problemą; siekiant tenkinti tėvų, vaikų poreikius įgyvendinti tikslus; ieškoti kompromisus sprendžiant problemas; būti skaidriam priimant sprendimus. Laikantis minėtų rekomendacijų nuostatų, įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę, suprantama, kad vaiko dalyvavimas yra ilgalaikis įsitraukimo procesas. Siekiant, kad specialistai tinkamai žvelgtų ir geriau įgyvendintų vaiko dalyvavimo teisę, privaloma, kad specialistų institucijų vadovai gebėtų tinkamai vadovauti ir atsižvelgtų į vaiko dalyvavimo teisės įgyvenimą. Reikalinga, kad organizacijos kultūrą (vadovai ir specialistai) atsakingai žiūrėtų ir įsipareigotų įtraukti vaiko dalyvavimą procesuose juos liečiančias klausimais. Organizacijos vadovai turi organizuoti struktūrą, planuodami ir plėtodami vaiko dalyvavimo teisę. Organizacija turi tobulinti savo praktinius sugebėjimus, ieškodama vaiko įtraukimo į dalyvavimą metodų, specialistams leisti tobulinti žinias ir įgūdžius, siekiant geriau ir kokybiškiau įgyvendinti vaiko dalyvavimo teisę. Taip pat organizacijos turi vykdyti apžvalgą stebėdamos, vertindamos bei vykdydamos pokyčius, kurie geriau įgyvendintų vaiko dalyvavimo teisę. Tiek organizacijoms, tiek specialistams privaloma būti skaidriems, atviriems ir sąžiningiems, nes tai yra veiksmingas vaiko įsitraukimo komponentas, nes vaikai nori gauti daugiau informacijos apie prasidėjusį procesą, turėti informacijos apie proceso eigas bei pasitikėti specialistais. Organizacijos ir specialistų skaidrumas, atvirumas ir sąžiningumas leidžia mažinti vaikų baimės jausmą. Taip pat, mažinant vaikų baimės jausmą, reikalinga veiksminga komunikacija. Tai reiškia, kalbėti vaikams suprantama terminologija ir kalbos leksika, nes taip vaikai lengviau įsidėmės informaciją, išgirs specialisto paaiškinimus bei veikiau pasidalins savo nuomone. Norint, kad komunikacija būtų veiksminga, reikia rengti individualias konsultacijas: kalbėti vaikams suprantama kalba nevarojant specifinių terminologijų, naudoti galimų įvykių žemėlapi, surašant vaiko ir specialisto mintis. Organizacijos, suteikdamos specialistams reikalingus išteklius organizuojant individulius susitikimus, padeda deramai žvelgti į vaiko požiūrį bei gerbti jo išgyventą patirtį. Individuliuose susitikimuose kuriamas santykis su vaiku, reiškiant pagarbą jam. Vaikas, jausdamas saugumą, veikiau atsiveria ir pasidalina savo išgyvenimais ir nuomone. Specialiuose susitikimuose specialistas ir vaikas gali reflektuoti apie įvykius, nuomonę bei galimus išeities variantus.

2. TEORINĖS PRIELAIIDOS UŽTIKRINANT VAIKO DALYVAVIMO TEISĘ NUOLATINĖJE GLOBOJE (RŪPYBOJE)

Pagrindiniai vaiko gerovės sistemos tikslai yra užtikrinti saugumą, gerovę ir gyvenimo pastovumą vaikams, kurie patiria piktnaudžiavimą ir nepriežiūrą savo biologinėse šeimose. Nors vaikų saugumas yra svarbiausias vaiko gerovės sistemos rūpestis, tačiau vaiko saugumo pastovumas taip yra gyvybiškai svarbus. Pastovumo forma yra saugus ir stabilus gyvenimas savo biologinėje šeimoje. Tačiau kai vaikams iškyla pavojus, jie gali būti paimami iš savo šeimų dėl jų pačių saugumo ir gerovės. Vaiko gerovės sistemos siekia gerinti tėvų galimybes, šalinant priežastis, kad vaikai galėtų sugrįžti pas savo biologinius tėvus. Tačiau, kaip teigia S. E. Kimberlin, E. K. Anthony ir M.J Austin (2009), ne visi vaikai gali sugrįžti pas biologinius tėvus. Todėl pirmajame poskyryje išaiškinama nuolatinės globos (rūpybos) samprata ir reglamentavimas bei atlikta analizė tiek, kiek jos prireiks atsikleisti teorines prielaidas užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje).

2.1. Nuolatinės globos (rūpybos) samprata ir reglamentavimas

Vaikai, kurie patiria smurtą, apleidimą savo šeimose arba tėvai dėl kitų priežasčių/veiksnių negali jais pasirūpinti, yra globojami laikinoje įstaigoje kol jiems yra surandama nuolatinė globa. Laikinojoje įstaigoje vaikams suteikiamas laikinas saugumas, kol bus pašalintos kliūtys sugrįžimui į savo šeimą ar teismo sprendimu bus surasta nuolatinė gyvenamoji vieta. Nors vaiko gerovės sistema siekia rasti nuolatinę šeimą visiems vaikams, tačiau šis procesas gali ilgai užsitęsti. Todėl vaikai gali praleisti daugiau nei metus pas laikinus globėjus ar net pagyventi su keliomis laikinomis globėjų šeimomis kol atsiras nuolatiniai globėjai (rūpintojai). Nuolatinę globą (rūpybą) šeimoje atrasti yra sunkiau vaikams su negalia ar paaugliams, patekusiems į vaiko gerovės sistemą (Child Welfare Outcomes 2009–2012, 2014), net „daugiau nei 13 % vaikų, patenkančių į vaiko gerovės sistemą, niekada neapsigyvena nuolatinės globos šeimoje“ (Lockwood, Friedman ir Christian, 2015, p. 306). Nuolatinės globos šeimoje neužtikrinimas turi reikšmingų pasekmių psichinei, fizinei ir emocinei vaiko sveikatai (Lockwood ir kt. 2015). Vaikams nuolatinėje globoje (rūpyboje) yra užtikrinamas švietimas, neformalus užimtumas, gerinama fizinė ir psichinė sveikata, siekiama mažinti rizikingą elgesį, padėti įveikti stresą bei suteikti vaikui palaikymą (Benedict, Zuravin ir Stallings, 1996). Todėl toliau yra pristatomos vaiko globos (rūpybos) formos ir rūšys bei reglamentavimas ir atskleidžiama tiek, kad toliau atskleisti teorines prielaidas užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Esminio skirtumo tarp nuolatinio globėjo ir nuolatinio rūpintojo nėra. Tačiau globa ir rūpyba skiriasi. Pagal LR CK (2000, galiojanti suvestinė: 2022-03-30 – 2022-05-27) globa nustatoma vaikams iki 14 metų, dėl įvairiausių priežasčių negalinčių gyventi su tėvais ir jiems yra skiriamas

globėjas. Rūpyba nustatoma nuo 14 m., vaiką įtraukiant kaip aktyvų dalyvį priimanč su juo susijusius sprendimus, atstovaujant geriausius vaiko interesus. Nustačius rūpybos poreikį, vaikui yra skiriamas rūpintojas.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodekso reglamentą (2000, galiojanti suvestinė: 2022-03-30 – 2022-05-27) yra patvirtintos dvi globos (rūpybos) rūšys (1 lentelė):

1 lentelė. *Globos (rūpybos) rūšys, pagal Lietuvos Respublikos Civilinį kodeksą 2000 m.*

Globos (rūpybos) rūšys	Paaiškinimas
Laikinoji globa (rūpyba)	Vaikams, laikinai likusiems be tėvų globos dėl prastos tėvų priežiūros, auklėjimo. Šios laikinosios globos tikslas – padėti vaikui sugrįžti į biologinę šeimą. Šios globos trukmė yra 12 mėnesių, tačiau šis terminas gali būti pratęstas dar 6 mėn. jei biologiniai tėvai keičia savo elgesį stengiantis susigrąžinti vaiką bei stengiantis pašalinti priežastis, dėl kurių buvo paimtas vaikas. Pasibaigus terminui gali būti steigiama nuolatinė globa (rūpyba).
Nuolatinė globa (rūpyba)	Ši globa skiriama vaikams, kurie esamomis sąlygomis negali grįžti į šeimą ir lieka be tėvų globos. Šios globos (rūpybos) tikslas – „užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti“ (LR CK, 2000, 3.248). Todėl vaikams skiriamas globėjas (kita šeima, šeimyna, vaikų globos institucija), kuriam pavedama jo priežiūra ir auklėjimas bei jo atstovimas. Svarbu akcentuoti, kad „nustatant ir naikinant vaiko globą (rūpybą), skiriant globėją (rūpintoją), vaikui, galinčiam išreikšti savo nuomonę, suteikiama galimybė būti išklausytam ir jo nuomonė yra svarbi priimanč sprendimus.“ (LR CV, 2000, 3.249).

Sudaryta darbo autoriaus, pagal LR CK 2000 m.

Todėl steigiant vaiko globą (rūpybą) vadovaujamasi šiais principais:

- Vaiko interesų svarba. Jeigu vaikas gali išreikšti nuomonę, jam suteikiama galimybė būti išklausytam ir į jo nuomonę yra atsižvelgiama.
- Pirmiausiai globėjais (rūpintojais) gali tapti vaiko artimieji, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams.
- Vaiko globos (rūpybos) tikslas užtikrinti ir sukurti kuo artimesnę šeimos aplinką.
- Siekiama neišskirti sesių ir brolių, nebent tai pažeidžia ir prieštarauja vaiko interesams.
- Užtikrinti, kad vaikui būtų suteikiamas gyvenamosios vietos pastovumas (Lietuvos Respublikos Civilinį kodeksą, 2000, galiojanti suvestinė: 2022-03-30 – 2022-05-27).

Steigiant vaiko nuolatinę globą (rūpybą) yra parenkama vaiko gyvenamoji vieta. Kitaip sakant Lietuvos Respublikoje yra išskiriamos šios vaiko nuolatinės globos (rūpybos) formos (2 lentelė):

2 lentelė. *Globos (rūpybos) formos, pagal Lietuvos Respublikos Civilinį kodeksą 2000*

Nuolatinės globos (rūpybos) formos	Paaškinimas
Globa (rūpyba) šeimoje	Tai nedaugiau kaip šešių vaikų globa (įskaitant globėjų biologinius vaikus), sukuriant globotiniui (rūpintojui) kuo natūralesnę šeimos aplinką. Vaikų globos skaičius gali kisti jeigu globojami vaikai yra broliai ir seserys.
Globa (rūpyba) šeimynoje	Juridiškai įsteigtas vienetas tarp šeimos ir institucijos. Dažniausiai steigėjai yra šeima. Globojamų vaikų skaičius svyruoja iki 8 vaikų (įskaitant globėjų biologinius vaikus). Juridiškai įsteigtas vieneto siekinys – sukurti globotiniui (rūpintojui) kuo natūralesnę šeimos aplinką. Taip pat skaičius gali kisti, jeigu globojami vaikai turi brolių, seserų.
Globa (rūpyba) Globos centre	Kai globa (rūpyba) nustatoma Globos centre, o jo globėjas (rūpintojas) paskiriamas juridinis asmuo (Globos centras), o globotinio (rūpintinio) gyvenamoji vieta yra budinčių globotojų šeimoje.
Globa (rūpyba) vaikų globos institucijoje	Vaiko apgyvendinimas (valstybinėje ir nevyriausybinėje) institucijoje neatsiradus galimybei globoti šeimoje ar šeimynoje

Sudaryta darbo autoriaus, pagal LR CK 2000 m.

Apibendrinant nuolatinės globos (rūpybos) sampratą ir reglamentavimą, vaikams, kurie negali gyventi su savo biologiniais tėvais dėl patiriamo smurto, apleidimo ir kitų priežasčių/veiksnių, yra suteikiama nuolatinė globa (rūpyba). Nuolatinės globos (rūpybos) tikslas – vaikams suteikti priežiūrą, saugumą kitoje gyvenamojoje vietoje, kad galėtų tinkamai vystytis ruošdamiesi savarankiškam gyvenimui. Skiriant naują globėją (rūpintoją), privaloma vaikams suteikti galimybę išreikšti nuomonę, juos išklausančią bei atsižvelgti į vaikų pažiūras. Taip pat skiriant naują gyvenamąją vietą ir naujus globojus (rūpintojus) privaloma sudaryti kuo artimesnę ir natūralesnę šeimos aplinką, todėl pirmiausiai ieškoma globa (rūpyba) šeimoje, vėliau šeimynoje ir institucijose. Pristačius ir išanalizavus nuolatinės globos (rūpybos) sampratą ir reglamentavimą, tikslinga toliau pristatyti vaiko teisių apsaugos ir nuolatinių globėjų (rūpintojų) funkcijas bei reglamentavimą užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje).

2.2. Vaiko teisių apsaugos specialistų funkcijos ir reglamentavimas užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)

Pagal „Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo įsakymą“ (2005, galiojanti suvestinė: 2018-07-01) (toliau Tarnyba), vaiko teisių apsaugos specialistų pagrindinis uždavinys – ginti, apsaugoti ir užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą Lietuvos Respublikos teritorijoje. Tarnyba visą parą gina vaiko teises ir atstovauja jo interesus, jeigu specialistai vertindami vaiko situaciją identifikuoja pavojų vaiko fiziniam ar psichologiniam saugumui biologinėje šeimoje. Tarnybos specialistai atstovauja vaiką, kol bus paskirti nauji globėjai (rūpintojai) ar sugrąžinti biologiniams tėvams. Todėl toliau reikalinga

analizuoti, kaip vaiko teisių apsaugos specialistai užtikrina vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Tarnyba, analizuodama vaiko situaciją ir nustatydamą vaiko apsaugos poreikį, gali nustatyti laikiną priežiūrą arba kreiptis į teismą, dėl leidimo paaimti vaiką iš biologinių tėvų, nes vaikui turi būti ištikrinama saugi aplinka. Jeigu biologiniai tėvai nesistengia susigrąžinti vaiko, Tarnybos, suvokdamos pavojų vaiko sugrįžimui į šeimą, turi inicijuoti bei organizuoti nuolatinės globos (rūpybos) steigimą vaikui, pasibaigus laikinosios globos (rūpybos) laikotarpiui (Dėl Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2019). Pagal Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimus yra teigiama, kad organizuojant vaiko globą (rūpybą) reikalinga išklausti vaiką „kai sprendžiama dėl vaiko globos (rūpybos) nustatymo, pratęsimo, pasibaigimo ir globėjo (rūpintojo) skyrimo“ (Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo, 2002, galiojanti suvestinė: 2020-01-01, 5.2 str.). Reikalinga akcentuoti, kad Tarnybos neturi tinkamiausių metodų užtikrinant ir fiksuojant vaiko nuomonės išklausymą, nes „ataskaitiniu laikotarpiu buvo atkreiptas dėmesys į skirtingas situacijas, kai vaikui (vaikams) nėra užtikrinama teisė reikšti savo nuomonę, dalyvauti sprendimų priėmimo arba į šios teisės įgyvendinimą žiūrima formaliai, neskiriamas būtinas dėmesys jos turiniui ir tinkamam įgyvendinimui“ (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2020 metų veiklos atskaita, 2021, p. 62)

LR CK (2000, galiojanti suvestinė: 2022-03-30 – 2022-05-27) apibrėžia, kad už vaiko globos (rūpybos) procesus yra atsakinga rajono vaiko teisių apsaugos tarnyba. Tarnyba koordinuoja ir prižiūri nuolatinę globą (rūpybą): a) aplanko ir išklauso nuolatinį globotinį (rūpintinį); b) dalyvauja vaiko ir šeimos plano sudaryme ir jo įgyvendinimo procese; c) aiškinasi, ar išnyko priežastys, dėl kurių vaikui buvo nustatyta nuolatinė globa (rūpyba) ir d) pildo peržiūros ir aplankymo aktus (Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo, 2002, galiojanti suvestinė: 2020-01-01). Aplankant globojamą vaiką tarnybos teritoriniai skyriai pildo „Globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymo aktą“ (Dėl Globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymo akto ir Vaiko globos (rūpybos) peržiūros akto formų patvirtinimo, 2020). Tarnyba išsiaiškina vaiko nuomonę ir pažiūras šiais aspektais (3 lentelė):

3 lentelė. *Vaiko nuomonės išklausymo aspektai, pagal Globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymo aktas (Dėl globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymo akto ir vaiko globos (rūpybos) peržiūros akto formų patvirtinimo, 2020)*

ASPEKTAS	Paaiškinimas
I. Vaiko saugumo aplinkos užtikrinimas ir fiziniai poreikiai	- Gyvenimo ir buities sąlygos: laisvos erdvės naudojimas asmeniams reikalingam, laisvalaikio galimybės, formalus bei neformalus ugdymo galimybės ir kt. - Maisto užtikrinimas: kokios yra maitinimo racionas, įpročiai, sąlygos, ir kt. - Sveikatos užtikrinimas: kaip yra užtikrinama jo sveikata, kada paskutinį kartą lankytasi pas gydytoją bei kitus specialistus ir kt. - Aprūpinimas būtiniausiomis reikmėmis: apranga, drabužiai, batai, žaislai, miegojimo ir higienos priemonės, ugdymo priemonės bei kaip yra atsižvelgiama į vaiko pageidavimus perkant bei ar yra įtraukiamas įsigyjant reikalingiausias priemones.
II. Vaiko emocinių, socialinių ir ugdymo poreikiu tenkinimas	- Vaiko gyvenimo ugdymas: kaip vaikas yra auklėjamas? Kokios priemonės yra naudojamos skatinant ir drausminant? Ar nuolatiniai globėjai (rūpintojai) skatina vaiko savarankiškumo formavimą (pagalba namų ruošos darbuose, finansuose? Ir kt.. - Vaiko formalusis ugdymas: kokie yra jo pasiekimai ir sunkumai mokykloje? Kaip lankoma mokykla? Kokia būtų reikalinga pagalba iš nuolatinio globėjo (rūpintojo)? - Vaiko neformalusis ugdymas ir laisvalaikio praleidimas: Kokie vaiko pomėgiai, talentai, sugebėjimai? Ar vaikas turi galimybes jas realizuoti? Ir kt. - Vaiko emocinė aplinkos tenkinimas: Ar vaikas jaučiasi saugus, reikalingas? Koks jo ryšys yra nuolatiniais globėjais (rūpintojais)? Ar gali pasitikėti jais, kreiptis pagalbos esant problemoms? Ir kt.. - Vaiko socialiniai ryšiai: Ar vaikas turi draugų? Ar nėra draudžiama bendrauti, su jais susitikti bei pasikviesti bendraamžius pas save? Ir kt.
III. Vaiko ryšis su biologiniais tėvais ir kitais artimais giminaičiais	- Vaiko ryšys su biologiniais tėvais: Kokie yra santykiai? Ar bendrauja ir koks pobūdis, dažnumas, įtakos darymas? Kaip jaučiasi vaikas bendraudamas ir po bendravimo? Ir kt. - Vaiko ryšys su artimais giminaičiais, su kuriais jis susijęs emociniais ryšiais: Kokie yra santykiai? Ar bendrauja ir koks pobūdis, dažnumas, įtakos darymas? Kaip jaučiasi vaikas bendraudamas ir po bendravimo? Ir kt.
IV. Globojamo (rūpinamo) vaiko pašalpos administravimas	- Kaip naudojamos gaunamos vaiko išmokos - Vertinama kaip valdomos pajamos ir išlaidos

Sudaryta darbo autoriaus, pagal „dėl globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymo akto ir vaiko globos (rūpybos) peržiūros akto formų patvirtinimo“ 2020

Taip pat vaiko teisių apsaugos specialistas, lankydamas nuolatinės globos (rūpybos) šeimą pildo „Vaiko globos (rūpybos) peržiūros aktą“ (Dėl globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymo akto ir Vaiko globos (rūpybos) peržiūros akto formų patvirtinimo, 2020). Specialistas, vertindamas ir prižiūrėdamas nuolatinę globą (rūpybą), įtraukia vaiką dėl jo „nuomonės apie globos (rūpybos) kokybę“ (Dėl Globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymo akto ir Vaiko globos (rūpybos) peržiūros akto formų patvirtinimo, 2020, 2). Per nuolatinį globotinį (rūpintinį) specialistai bando bendrai užfiksuoti ir išsiaiškinti, koks yra santykis su nuolatiniais globėjais (rūpintojais), giminaičiais ir kitais emociniais artimais asmenimis. Taip pat yra aiškinamasi jo nuomonė apie gyvenimo sąlygas, ar yra patenkinami jo poreikiai.

Apibendrinant vaiko teisių apsaugos specialistų funkcijas ir reglamentavimą užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), galima teigti, kad Lietuvoje yra aiškiai apibrėžta ir

suteikiama teorinė galimybė dalyvauti vaikui nuolatinės globos (rūpybos) procese. Lietuvos Vyriausybės patvirtintuose aktuose yra pateikti aspektai ir jų paaiškinamai, tačiau nėra specialių/specifinių klausimų, kurie leistų kokybiškiau dalyvauti vaikui nuolatinėje globoje (rūpyboje). Kitaip sakant, kad praktinis vaiko įtraukimas priklauso nuo vaiko teisių apsaugos specialistų išsilavinimo, intelektualumo, kompetencijų sugebėjimų įtraukiant, prakalbinant ir išgirstant vaiko nuomonę. Tai reiškia, kad tik nuo vaiko teisių apsaugos specialistų požiūrio, supratimo ir noro priklauso vaiko dalyvavimo teisės kokybė nuolatinėje globoje (rūpyboje).

2.3. Nuolatinį globėjų (rūpintojų) funkcijos ir reglamentavimas užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)

Norint tapti vaiko globėju (rūpintoju) yra svarbios asmeninės žmogaus savybės, jo sveikata bei bendravimas su tėvų globos netekusiu vaiku. Asmuo, norintis tapti vaiko globėju (rūpintoju), rajono (miesto) valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai turi pateikti reikalingus dokumentus ir Tarnyba renka detalesnę informaciją apie jį. T.y. tikrina giminystės ryšius su vaiku, vedybinį statusą, teistumą ir t.t. Vaiko globėju (rūpintoju) negali būti jaunesnis nei 21 m. asmuo (nebent globoti pageidauja giminaitis) bei nevyresnis nei 65 m. Būsimiems nuolatiniams globotiniams (rūpintojams) rekomenduoja baigti globėjų (rūpintojų) ir tėvų mokymo ir konsultavimo (GIMK) programą. Mokymai nėra privalomi būsimiems vaiko giminaičiams, bet rekomenduojami (Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatai, 2002, galiojanti suvestinė: 2020-01-01). Todėl toliau reikalinga analizuoti nuolatinio globėjo (rūpintojo) funkcijas ir reglamentavimą užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Asmeniui, kuris atitinka nuolatinio globėjo (rūpintojo) reikalavimus, atitenka šios funkcijos:

4 lentelė. *Susisteminta nuolatinio globėjo (rūpintojo) funkcijos, pagal LR CK 2000 m.*

Nuolatinio globėjo (rūpintojo) teisės:	Teismo pripažinimu tampa vaiko globėjas (rūpintojas), atstovas bei gina jo teises ir interesus.
	Globėjas (rūpintojas) gali sugrąžinti vaiką iš bet kurių asmenų, kurie laiko vaiką netesėtai.
	Už vaiko padarytą žalą, atsako vaiko globėjas (rūpintojas).
	Nevykdant savo pareigų, nuolatinis globėjas (rūpintojas) atsako įstatymiškai.
Nuolatinio globėjo (rūpintojo) pareigos:	Nuolatinis globėjas (rūpintojas) atsako bei suteikia vaikui psichologinį ir fizinį saugumą, užtikrina sveikatą. Suteikia mokymosi galimybes bei užsiima vaiko auklėjimu.
	Nuolatinis globėjas (rūpintojas) bendradarbiauja su institucijomis užtikrinant kuo geresnes nuolatiniam globotiniui (rūpintiniui) gyvenimo kokybę.
	Užtikrina vaiko bendravimo galimybę su nuolatinio globotinio (rūpintojo) biologiniais tėvais. Taip pat jeigu biologiniai tėvai domisi savo vaiku, suteikti informaciją apie nuolatinį globotinį (rūpintinį).
	Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) atsako už nuolatinio globotinio (rūpintinio) laisvalaikį, neformalų ugdymą atsižvelgiant į amžių bei jo poreikius.
	Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) įsipareigoja vaiką ruošti savarankiškam gyvenimui, ugdyti pilietiškai gyvenamojoje valstybėje.

Sudaryta darbo autoriaus, pagal LR CK 2000 m.

Vaiko teisių apsaugos specialistas, koordinuodamas ir prižiūrėdamas nuolatinę globą (rūpybą) ne tik aiškinasi nuolatinio globotinio (rūpintinio) nuomonę, bet taip pat įtraukia nuolatinio globėjo

(rūpintojo) nuomonę į „Globojamo (rūpinamo) vaiko apkrankymo aktą“ (Dėl Globojamo (rūpinamo) vaiko apkrankymo akto ir Vaiko globos (rūpybos) peržiūros akto formų patvirtinimo, 2020). Pastebėta, kad nuolatinio globėjo (rūpintojo) nuomonės išklauskos aspektai nesikeičia lyginant su nuolatinio globotinio (rūpintinio) išklauskos aspektais (žr. 3 lentelė). Taip siekiama išsiaiškinti ar nuolatinis globotinis (rūpintinis) ir nuolatinis globėjas (rūpintojas) mąsto ir mato problemas, išsūkius vienodai esančius nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaiko teisių apsaugos specialistas, pildydamas „Vaiko globos (rūpybos) peržiūros aktą“ (dėl globojamo (rūpinamo) vaiko apkrankymo akto ir vaiko globos (rūpybos) peržiūros akto formų patvirtinimo, 2020) išsiaiškina „vaiko nuolatinio globėjo (rūpintojo) nuomonės apie globos (rūpybos) kokybę“ (Dėl Globojamo (rūpinamo) vaiko apkrankymo akto ir Vaiko globos (rūpybos) peržiūros akto formų patvirtinimo, 2020, 3). Globėjai (rūpintojai) apklausiami su kokiais sunkumais susiduriama bei pateikia savo įžvalgas kuriant santykį su nuolatinio globotiniu (rūpintiniu). Taip pat išsako pastebėjimus ar emociškai artimi nuolatinio globotinio (rūpintinio) asmenys deda pastangas tęsti bendravimą su vaiku ar priešingai bando paveikti nuolatinio globotinio (rūpintinio) emocinį ir psichologinį atsparumą.

Apibendrinant nuolatinį globėjų (rūpintojų) funkcijas ir reglamentavimą užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), galima teigti, kad Lietuvos Vyriausybė aiškiai ir reglamentuotai apibrėžta nuolatinį globėjų (rūpintojų) funkcijas. Nuolatinį globėjų (rūpintojų) funkcijose tiesiogiai nėra išskirta vaiko dalyvavimo teisė, kuri suteikia vaikui išreikšti savo pažiūras ir nuomonę esant nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tačiau galima daryti prielaidą, kad nuolatinis globėjas (rūpintojas), siekdamas atitikti geriausius vaiko interesus ir poreikius, privalo pasitarti ir išgirsti nuolatinį globotinį (rūpintinį). Šią prielaidą, kaip įgyvendinama geriausi vaiko interesai ir poreikiai, užtikrina vaiko teisių apsaugos specialistas, išklauskos tiek nuolatinį globotinį (rūpintinį), tiek ir nuolatinį globėją (rūpintoją). Todėl vaikų teisių apsaugos specialistui yra bendradarbiavimo veiksnys su nuolatiniais globėjais (rūpintojais), geriau atliepiant vaikų interesams ir poreikiams.

3. KOKYBINIS EMPIRINIS TYRIMAS: VAIKO DALYVAVIMO TEISĖS UŽTIKRINIMAS NUOLATINĖJE GLOBOJE (RŪPYBOJE)

Šiame skyriuje aprašyta kokybinio empirinio tyrimo metodologija, kokybinio empirinio tyrimo dalyvių charakteristika, kokybinio tyrimo rezultatai, jų interpretacijos ir apibendrinimai. Taip pat pateikiama diskusija, išvados ir rekomendacijos, išplaukiančios iš tyrimo rezultatų.

3.1. Kokybinio empirinio tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas – atskleisti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tikslui pasiekti buvo atliekamas interviu su nuolatiniais globėjais (rūpintojais), vaiko teisių apsaugos specialistais ir vaikais, gyvenančiais nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje bei jų buvo prašoma įvardinti kaip užtikrinama vaiko dalyvavimo teisė nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Pagrindinis tyrimo probleminis klausimas – kokios vaikų, gyvenančių nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, nuolatinį globėjų (rūpintojų) ir vaiko teisių apsaugos specialistų patirtys užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)?

Papildomi tyrimo probleminiai klausimai:

1. Kokius aspektus akcentuoja tyrimo dalyviai kalbėdami apie vaiko dalyvavimo teisę ir nuolatinę globą (rūpybą)?
2. Kokios yra vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo galimybės, iššūkiai ir jų įveika nuolatinėje globoje (rūpyboje)?
3. Kaip vaiko dalyvavimo teisė yra užtikrinama nuolatinėje globoje (rūpyboje)?
4. Kokios vaikų, gyvenančių nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, nuolatinį globėjų (rūpintojų) ir vaiko teisių apsaugos specialistų patirtys užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)?

Tyrimo tipas. Pasirinktas kokybinio tyrimo tipas. Pasak V. Žydžiūnaitės ir S. Sabaliausko (2017) kokybinis tyrimas yra nukreiptas ne į faktus ar statistinius skaičius, bet į asmenų patirtis, išgyvenimus. Atliekant kokybinį tyrimą tyrimo dalyviai išreiškia savo nuomonę bei tyrėjas pilnavertiškai priima jų pasakymus, pripažįstant tyrimo dalyvius kaip asmenybes, gebančias išreikšti ir pasisakyti apie vykstančius procesus (Tidikis, 2003). Kokybinis tyrimas, nagrinėjant vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje), pasirinktas, nes tyrėjas gali geriau įsigilinti į tiriamųjų patirtis nagrinėjamu reiškiniu.

Tyrimo metodas. Aiškinantis nuolatinį globėjų (rūpintojų), vaiko teisių apsaugos specialistų ir vaikų patirtis dėl vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimo nuolatinėje globoje (rūpyboje), pasitelktas pusiau struktūruotas interviu metodas, pasak B. Bitino, L. Rupšienės ir V. Žydžiūnaitės (2008) atliekant interviu tyrėjas skiria tyrimo dalyviams dėmesį į jų požiūrį, nuomonę tiriamuoju reiškiniu. Naudojant pusiau struktūruotą interviu metodą sudaromas ir numatomas interviu

klausimynas, bet vykstant interviu klausimai gali kisti, tačiau išlaikant tiriamąjį reiškinį (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016).

Tyrimo imtis. Prieš pradėdant vykdyti tyrimą buvo atsikrinti tyrimo dalyviai pagal tyrimo imties tipus:

Vaiko teisių apsaugos specialistams buvo naudojamas **ekspertų imties tipas**. Ekspertai yra asmenys, turinys ir gebantys pateikti specifinių įžvalgų bei žinių dirbant savo profesijoje, bet ir „išmano organizacines procedūras ir savo veiklos lauką“ (Gaižauskaitė ir kt., 2016, p. 212). Pagal „Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo įsakymą“ (2005, galiojanti suvestinė: 2018-07-01), vaiko teisių apsaugos tarnybos viena iš funkcijų: prižiūrėti ir koordinuoti nuolatinę globą (rūpybą). Todėl vaiko teisių apsaugos specialistams pasirinktas teisingas tyrimo imties tipas, nes gebės pasidalinti savo darbo žiniomis, patirtimis atskleidžiant tyrimo tikslą ir tyrimo probleminį klausimą. Tyrėjas siekdamas, vaiko teisių apsaugos specialistų patirtimis atskleisti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje), pasirenka tyrimo dalyvių kriterijus:

- išsilavinimas – aukštasis universitetinis.
- pareigybės – vaiko teisių apsaugos vyriausiasis specialistas.
- darbo trukmė – ne mažiau 1 metus.

Vaikams ir nuolatiniais globėjams (rūpintojams) buvo naudojama **tipinių įvykių imtis**. Jis naudojamas kai „kuris atspindi įprastą tam tikro konteksto variantą“ (Gaižauskaitė ir kt., 2016, p. 44). Pagal LR CK (2000) vaikai negalintys gyventi biologinėse šeimose dėl smurto, apleidimo ir kitų priežasčių/veiksnių yra suteikiama nuolatinė globa (rūpyba), tačiau pirmiausiai pasibaigus laikinajai globai (rūpybai). Teismo nutarimu vaikams yra paskiriami nuolatiniai globėjai (rūpintojai), kurie yra išklause GIMK mokymus bei atitinkantys reikalavimus būti globėjais (rūpintojais). Todėl vaikams ir nuolatiniais globėjams (rūpintojams) pasirinktas teisingas tyrimo imties tipas, nes šie tyrimo dalyviai atitinka atskleidžiant tyrimo tikslą ir tyrimo probleminį klausimą.

Tyrėjas siekdamas, vaikų, gyvenančių nuolatinėje globoje (rūpyboje), patirtimis, atskleisti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje), pasirenka tyrimo dalyvių kriterijus:

- vaikai, gyvenantys nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje ne trumpiau nei vienerius metus.
- vaikai amžius yra 15 – 18 m. Mokslinėse publikacijose randama, kad vėlyvojoje paauglystėje vaikai pradeda suvokti būsimų veiksmų priežastis ir pasekmes (Nakkula, M.J, Toshalis E, 2008).

Tyrėjas siekdamas, nuolatinį globėjų (rūpintojų) patirtimis, atskleisti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje), pasirenka tyrimo dalyvių kriterijus:

- nuolatiniai globėjai (rūpintojai) yra pabaigę GIMK mokymus.

- nuolatiniai globėjai (rūpintojai) turi ne mažesnę nei 1 metų nuolatinės globos (rūpybos) stažą.
- nuolatiniai globėjai (rūpintojai) yra ne vyresni 65 metų.

Tyrimo imties dydis. Autoriai B. Bitino ir kt. (2008) teigia, kad atliekant kokybinį tyrimą nėra aiškiai apibrėžtas tikslus imties dydis, tačiau tyrimo dalyviai privalo būti susieti su tiriamuoju reiškiniu. Todėl tyrime buvo apklausta 13 informantų pagal šiuos kriterijus, siekiant pasiekti prisotinimo principą (Gaižauskaitė ir kt., 2016):

- 5 vaikai 15 – 18 m. amžiaus, gyvenantys nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje.
- 5 nuolatiniai globėjai (rūpintojai) globojantys vaikus.
- 3 vaiko teisių apsaugos vyresnieji specialistai, dirbantys su nuolatine globa (rūpyba).

Tyrimo instrumentas. Kokybinio tyrimo klausimai sugeneruoti remiantis mokslinės literatūros analize. Vykdamas pusiau struktūruotą interviu su tyrimo dalyviais, tyrėjas nebuvo prisirišęs prie sudaryto klausimyno eiliškumo, todėl numatyti interviu klausimai užduodami pagal tuo metu vykstantį dialogą (Rupšienė, 2007).

Tyrėjas norėdamas gauti išsamesnę ir įvairiapusiškesnę informaciją tiriamuoju reiškiniu pasirenka 3 tyrimo dalyvių grupes. Todėl tyrimo metu sudaryti 3 atskiri klausimynai: vaikams, nuolatiniais globėjams (rūpintojams) ir vaiko teisių apsaugos vyr. specialistams. Vaikų klausimynas suskirstytas į 3 klausimų blokus, kurie susieti su empirinio tyrimo probleminiais klausimais (1 priedo 1 lentelė). Vaiko teisių apsaugos specialistų ir nuolatinėjų globėjų (rūpintojų) klausimynas sudarytas iš 2 klausimų blokų, kurie taip pat susieti su empirinio tyrimo probleminiais klausimais (1 priedo 2 ir 3 lentelė). Visi interviu klausimai bei pats tyrimo instrumentas yra pagrįsta magistrinio darbo teorine dalimi. Interviu klausimu sąsajos aptariamos teorinės dalies literatūros analize, tyrimais, teisiniais aktais. Tyrimo dalyviams klausimai pateikiami vienodi, kad būtų galima netik išnagrinėti tiriamąjį reiškinį siejant teorinės literatūros analizės dalimi, bet ir aprašyti atskleidžiant vaikų, nuolatinėjų globėjų (rūpintojų) ir vaikų teisių apsaugos specialistų patirtis užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Tyrimo duomenų rinkimo procesas. Tyrimas vyko nuo 2021 m. lapkričio mėn. iki 2022 m. vasario mėn. Kiekvienas interviu su tyrimo dalyviais truko nuo 30 iki 75 min. Pirmiausiai buvo kreipiamasi į X apskrities vaiko teisių apsaugos skyrių, nes pagal LR CK (2000) prižiūri ir koordinuoja nuolatinę globą (rūpybą). Todėl taip galima pasiekti vaikus, esančius nuolatinėje globoje (rūpyboje) bei nuolatinius globėjus (rūpintojus). Tyrimo dalyviai pasirenkami pagal tyrėjo išsikeltus informantų kriterijus bei kurie atsiliepė į tyrimo kvietimą, padedant vaiko teisių apsaugos specialistams prižiūrintiems ir koordinuojantiems nuolatinę globą (rūpybą). Iš tyrimo dalyvių nebuvo renkami raštiški sutikimai, tačiau pradedant interviu tyrimo dalyviai buvo supažindinti su tyrimo informavimo forma bei gautas žodinis sutikimas (2 priedas). Vykdamas kokybinį tyrimą su tyrimo dalyviais naudojamas diktofonas įrašant pokalbį.

Tyrimo duomenų rezultatų apdorojimo metodas. Gauti tyrimo interviu duomenys apdoroti turinio (content) analizės būdu. Naudojant kokybinio turinio analizės būdą, galima didesnę interpretacija tyrimo duomenų atžvilgiu. Todėl turinio (content) analizės būdas leidžia įsigilinti į tiriamąjį reiškinį (Bitino ir kt., 2008). Apdorojant tyrimo rezultatus vadovautasi šiais darbų etapais:

- Interviu transkribavimas.
- Interviu tinkamos dalys išskiriamos ir koduojamos;
- Esami kodai grupuojami išskiriant subkategorijas.
- Subkategorijos elementai skirstomi į kategorijas.
- Išskirtos kategorijos ir subkategorijos paaiškinamos bei aprašomos. Pirmą kartą analizėje minint kategoriją yra pažymimos ***pajuodintu ir pasvirusiu šriftu***, o subkategorijos pabraukiamos.
- Interpretuojami ir palyginami gauti tyrimo rezultatai (Gaižauskaitė ir kt., 2016).

Tyrimo etika. Tyrėjas, atlikdamas tyrimą, laikosi tyrimo etiškumo, nes tyrėjui padeda „suvokti savo atsakomybę atliekant tyrimą, skatinti elgtis etiškai“ (B. Bitino ir kt., 2008, p. 113). Todėl atliekant tyrimą vadovaujamasi šiais etikos principais:

- Tyrimo dalyviai yra gerbiami, nepriverstinai dalyvauja tyrime ir iš jo gali pasitraukti bet kuriame etape.
- Tyrimo dalyviai supažindami su tyrimo tikslais, metodais, eiga, trukme. Taip pat tyrėjas paaiškina jų vaidmenį tyrime. Tyrimo dalyviams pranešama kaip bus įrašomas ir saugomas interviu. Taip pat interviu pradžioje gaunamas tyrimo dalyvių žodinis sutikimas dalyvauti tyrime.
- Tyrėjas užtikrina tyrimo dalyviai anonimiškumą, konfidencialumą tyrimo interviu kodavimą (Gaižauskaitė ir kt., 2016).
- Interviu kodavimas.

Sunkumai ir ribotumas. Dėl Covid-19 pandeminės situacijos Lietuvoje buvo sudėtinga suderinti interviu susitikimo vietą ir laiką, ypač su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) ir vaikais, gyvenančiais nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje. Nors interviu buvo atlikti gyvai, bet tai pareikalavo ilgesnio laiko tyrimo rinkimui nei buvo numatyta. Atliekant tyrimą buvo sunku kalbėtis su vaikais, gyvenančiais nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje. Tyrėjas pastebėjo, kad vaikai atsakinėja į klausimus trumpais atsakymais. Todėl reikėjo pateikinti gyvenimiškas situacijas, kad vaikai su pateiktas pavyzdžiais galėtų palyginti savo gyvenimą prieš atsakant į užduotą klausimą. Tyrėjas, atlikdamas interviu su nuolatiniais globėjais (rūpintojais), pastebėjo, kad tyrimo dalyviai nenoriai ir sudėtingai įvardijo sunkumus užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Norint nagrinėti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje) reikėtų įtraukti kitą tiriamųjų grupę – globos koordinatorius. Pastarieji dažniau matosi ir bendrauja su nuolatinės globos (rūpybos) šeima nei vaiko teisių apsaugos specialistai, todėl būtų dar detaliau atskleistas vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Tyrimo organizavimas. Tyrimo loginė schema vaizduojanti darbo planavimo ir vykdymo etapus: vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas nuolatinėje globoje (rūpyboje) (4 pav.).

4 pav. Kokybinio empirinio tyrimo loginė schema: vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas nuolatinėje globoje (rūpyboje).

3.2. Kokybinio empirinio tyrimo dalyvių charakteristika

Tyrime dalyvavo 3 vaiko teisių apsaugos specialistai, 5 nuolatiniai globėjai (rūpintojai) ir 5 vaikai, gyvenantys nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje. Tiriamieji buvo atrinkti, pagal išsikeltus tyrimo dalyvių kriterijus, kurie atspindi 5, 6 ir 7 lentelės. Taip pat siekiant apsaugoti tyrimo dalyvių konfidencialumą ir laikantis tyrimo etikos, visiems suteiktas vardo kodas.

5 lentelė. Vaiko teisių apsaugos specialistų tiriamųjų duomenys

Tyrimo dalyvių kodai	Pareigybės – vaiko teisių apsaugos vyriausiasis specialistas	Darbo trukmė - ne mažiau 1 metus
A	Vaiko teisių apsaugos vyriausiasis specialistas	Virš 2 m.
B	Vaiko teisių apsaugos vyriausiasis specialistas	2.5 m.
C	Vaiko teisių apsaugos vyriausiasis specialistas	Virš 5 m.

6 lentelė. Vaikai gyvenantis nuolatinėje globoje (rūpyboje), tiriamųjų duomenys

Tyrimo dalyvių kodai	Vaikai gyvena nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje	Vaikai gyvena globoje (rūpyboje) ne trumpiau nei 1 metai.
A	+	4 m.
C	+	4 m.
D	+	6 m.
E	+	2 m.
F	+	2 m.

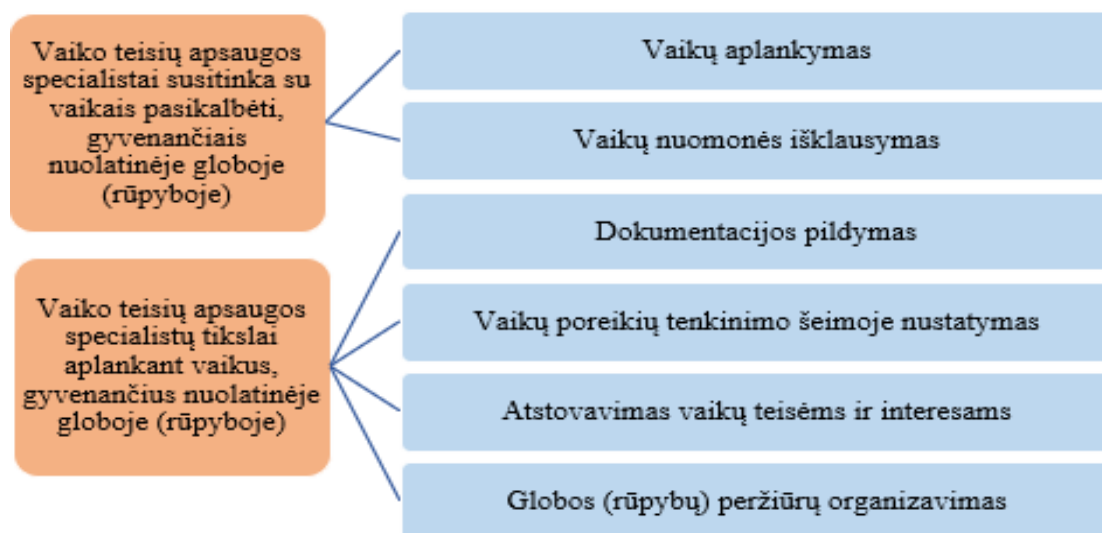
7 lentelė. Vaikai gyvenantis nuolatinėje globoje (rūpyboje), tiriamųjų duomenys

Tyrimo dalyvių kodai	GIMK mokymai	Nuolatinių globėjų (rūpintojų) amžius
NG(R)F	+	46 m.
NG(R)C	+	40 m.
NG(R)A	+	55 m.
NG(R)E	+	45 m.
NG(R)B	+	35 m.

3.2. Kokybinio empirinio tyrimo rezultatų analizė

3.3.1. Vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas nuolatinėje globoje (rūpyboje): vaiko teisių apsaugos specialistų patirtys

Siekiant pralaužti nejaukumo barjerą, tarp tyrėjo ir tyrimo dalyvio, buvo užduotas pirmasis formalusis klausimas, kuris leidžia išsiaiškinti, kokios vaiko teisių apsaugos specialistų funkcijos, užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Analizuojant gautus vaiko teisių apsaugos specialistų atsakymus, išskirtos 2 kategorijos ir 6 subkategorijos (5 pav.)

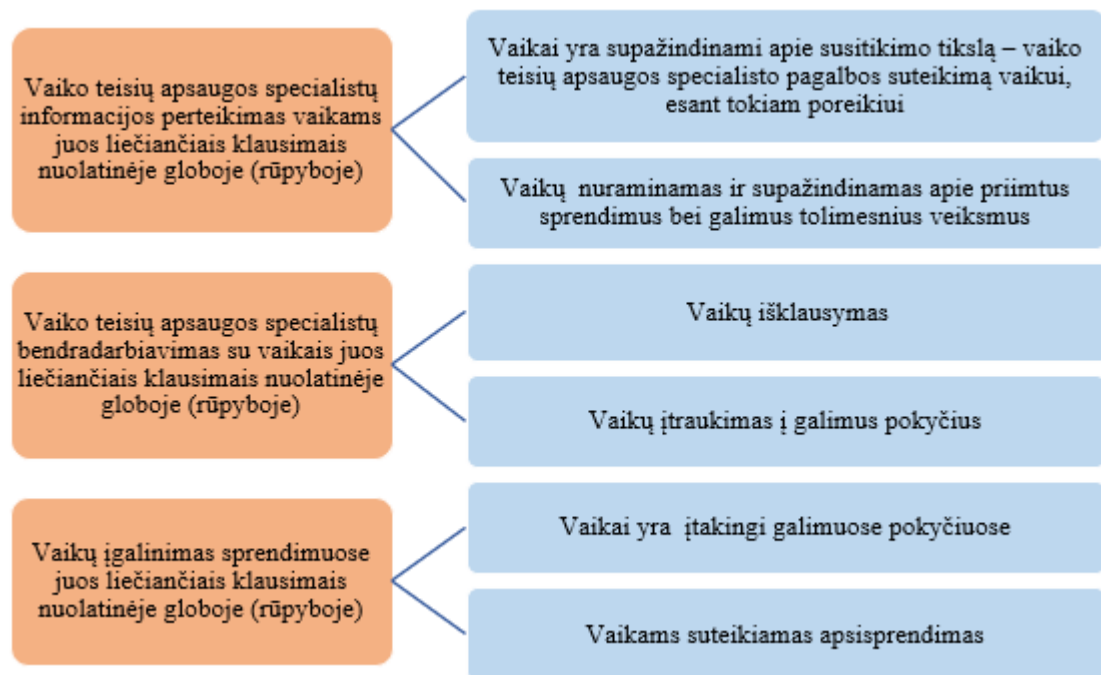

5 pav. Vaiko teisių apsaugos specialistų funkcijos, užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaiko teisių apsaugos specialistų funkcijų yra **susitikti su vaikais pasikalbėti ir aplankyti juos su tikslu**, gyvenant nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai yra aplankomi pirmais metais 3 kartus, o vėliau aplankymas vyksta kas metus nuolatinėje globoje (rūpyboje): „*Vaiko teisių specialistas turi kartą metuose vaiką aplankyti. Kai yra pakeista nuolatinė globa, tai turi apsilankyti po mėnesio ir antrą kartą po pusmečio*“ (B), „*Nes nuolatinėje globoje, mes lankomės kartą metuose. Pirmais metais, kai nusistato nuolatinė globa, važiuojame po pirmojo mėnesio, tai per metus gaunasi 3 kartai per metus. O sekančiais metais važiuojame tik kartą metuose*“ (C), „*<...>, tai po mėnesio, tai po 3 mėn., tai vėl po pusės metų*“ (A). Vaiko teisių apsaugos specialistai, aplankydami vaikus bent jau kartą metuose, privalo išklausti vaikų nuomonės nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimo metu nustatyta, kad vaikų nuomonė yra reikšminga, svarbi ir vaikų pasisakymai yra be prievartos: „*Visada, bet kokioje situacijoje yra išklausoma vaiko nuomonė <...> Vaiko nuomonė greičiausiai bet kokioje situacijoje vaiko teisių specialistui yra labai svarbi*“ (B), „*Visada atsiklausiu, ar tu gerai jautiesi, kad mes čia bendrausime. <...>, kad vaiko pasisakymas yra visiškai be prievartos*“ (C), „*<...>, išgirsti iš vaiko*“ (A). Vaiko teisių apsaugos specialistai, išklausydami vaikų nuomonę, pildo dokumentaciją: vaiko globos (rūpybos) aplankymo ir vaiko nuolatinės globos (rūpybos) aktus. Šiuose aktuose yra klausimai, skirti

vaikams, susiję su nuolatine globa (rūpyba): „Klausimai ir yra toks globos apšankymo aktas, kuriame yra klausimynas“ (A), „Pildome du aktus: 1) vaiko globos apšankymo aktas ir 2) Vaiko nuolatinės globos peržiūros aktas“ (C), „Užpildyti dokumentus“ (B). Tyrimo rezultatai nurodo, kad vaiko teisių apsaugos specialistai, pildydami aktus, bando nustatyti ir išsiaiškinti vaikų poreikių tenkinamą šeimoyje. Kaip globėjai (rūpintojai) vykdo savo pareigas: gyvenimo užtikrinamas, saugumas, sveikata, mokykla, gyvenimo ir buitinės sąlygos: „Išsiaiškinti, kokiomis sąlygomis gyvena, poreikius, kaip tenkinami poreikiai, ar tinkamai globėjai vykdo savo pareigas. <...> Kaip vaikui atrodo, ar jam viskas gerai, ar globėjas atitinkamai tenkina“ (B), „O jeigu sakant praktiškai, tai turime jausti pulsą, kas vyksta toje šeimoje, kuriame yra globojamas vaikas. <...> Pavyzdys, gyvenimo sąlygos, <...> buitinės sąlygos, <...> mitybą, <...>, sveikatą, <...>, mokyklą, <...>“ (A), „Žiūrime vaiko saugumą, poreikius“ (C). Tyrimo analizė rodo, kad vaiko teisių apsaugos specialistai, nustatydami pavojų ar išsiaiškindami reikalingą pagalbą vaikams, atstovauja jų teisėms ir interesams, tarp globėjų (rūpintojų) ir globotinių (rūpintinių) vykstančių problemų: „Jeigu vyksta nesutarimai tarp globėjo ir globotinio, tada dažniausiai peržiūros metu yra keičiamas globėjas <...> nes jeigu jisai skundžiasi, ar emociškai yra nelaimingas, jeigu patiria smurtą, ar bėga iš namų, nelanko mokyklos. Tai vadinasi globėjas netinkamai savo pareigų neatlieka ir mes turime priimti sprendimus, kad jie atitiktų geriausius vaiko interesus“ (B), „Automatiškai užregistruojame vaiko teisių pažeidimą.<...>, nes aš atstovauju vaiko interesus“ (C), „Bandau pasakyti, kad aš esu iš tokios institucijos, kurioje yra tiks vienas rūpestis – vaikai, o jų globėjai nėra mūsų rūpestis, todėl aš esu vaiko pusėje“ (A). Tyrimo dalyvių atsakymai rodo, kad bendraudami su vaikais, jie išsiaiškina vaikų poreikių tenkinimą šeimoje ir atstovauja vaikų teisėms bei interesams, organizuodami globos (rūpybos) peržiūrą, kuriose sprendžiama, ar globėjai (rūpintojai) gali toliau vykdyti savo pareigas, ar galima pratęsti nustatytą nuolatinę globą (rūpybą): „Tada vykdoma globos peržiūra. Peržiūros metu įvertinama globos kokybė, ar globėjas tinkamai atlieka pareigas savo, sprendžiama ar reikia keisti globėją, ar galima tęsti globą toliau toje šeimoje“ (B), „Vykdaū globos priežiūrą, organizuoju globos peržiūrą ir jos būna eilinės, neeilinės“ (C), „Kitaip sakant, vykdomė globos peržiūrą“ (A).

Apibendrinamas tyrimo analizės rezultatus, galiu teigti, kad vaiko teisių apsaugos specialistų funkcijos užtikrina vaikų dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaiko teisių apsaugos specialistai, organizuodami nuolatinės globos (rūpybos) peržiūrą privalo įtraukti vaikus, su jais bendrauti bei išgirsti vaikų nuomonę juos liečiančiais klausimais, susitikdami mažiausiai kartą per metus. Vaikų nuomonė yra reikšminga vaiko teisių apsaugos specialistams, nes jie atstovauja vaiko interesams ir teisėms bei pildo aktus, kuriuose yra užfiksuojama vaikų nuomonė. Todėl toliau verta klausti tyrimo dalyvių, kaip jie skatina vaikus dalyvauti sprendimų priėmime nuolatinėje globoje (rūpyboje) ir kaip suteikia galimybę vaikams išsakyti savo nuomonę? Analizuojant gautus tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos 3 kategorijos ir 6 subkategorijos (6 pav.).

6 pav. *Vaikų įsitraukimo raiška į vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje): vaiko teisių apsaugos specialistų patirtys*

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaikų įsitraukimo raiška į vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje) priklauso nuo: **informacijos perteikimo vaikams, bendradarbiavimo su vaikais, ir vaikų įgalinimo juos liečiančiais klausimais, sprendimais nuolatinėje globoje (rūpyboje).**

Tyrimo rezultatai rodo, kad **vaiko teisių apsaugos specialistai perteikia informaciją vaikams jais liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje).** Pirmiausiai, tyrimo dalyviai pristato, supažindina vaikus apie susitikimo tikslą ir kad jie gali suteikti pagalbą vaikui esant tokiam poreikiui. Taip pat informuoja vaikus, kad vaiko teisių specialistas turi atlikti darbo funkciją, kad reikalinga bendrauti su vaikais, gyvenančiais nuolatinėje globoje (rūpyboje): „*Va taip kažkaip, kad esu žmogus ir galų gale turiu galią ir valdžią, ir jeigu reikėtų globėją pakeisti arba paauklėti. Ir jeigu tikrai įtariu, kad toje situacijoje yra kažkas negerai, <...>. Tai, ką jisai išsakys, tai mes kartu ieškosime sprendimo. <...> pasakau, kad atvažiuavau aplankyti, <...>, koks mano tikslas susitikimo“ (A), „Kiekvienu atveju atvykus pas vaiką informuoji, kokių tikslų atvykau. <...> Bet visose situacijose atvažiavus pristatau <...>“. Informuoju, kad atvykau aplankyti, pasidomėti kaip sekasi, ar viskas yra gerai <...> Tiesiog paprastai šnekiesi, kad mes turime tokias funkcijas ir kiekvienais metais turime atvažiuoti bei aplankyti, apsižiūrėti“ (C), „Tai tuos priešiškus stengiesi juos nuraminti, kad atėjai ne tikrinti, o atėjai į pagalbą <...>, kad dabar gali pasiskusti, kad gali apskusti savo globėją“ (B). Taip pat iš vaiko teisių apsaugos specialistų rezultatų paaiškėjo, kad informuodami vaikus, turi nuraminti ir supažindinti apie priimtus sprendimus bei informuoti apie galimus tolimesnius veiksmus: „<...>, mama gali tave tikrai susigražinti. Jeigu tikrai mama nori susigražinti ir tai priklauso nuo jūsų rankų. <...>, kad vaikas visada galės paskambinti, aplankyti, bet mes norime padėti tau ir tavo nuolatiniams*

globėjams (rūpintojams) <...> Šiaip visada vaikui paaiškinti, kaip jo gyvenimas yra sudėliotas, kaip globėjai stengiasi, kaip galvoja, kad jam būtų kuo geriau. <...> ir pasakiau vaikui situaciją, kad priimtas toks sprendimas. Labai atsargiai, labai ramiai, kad dėl visų jūsų gerovės, <...> Ir informavau, kad važiuosime ir apsigyvensime X globos centre“(C), „Tai visada pasakai apie pokyčius, <...>“ (B), „paaiškinti jam apie galimus ir priimtus sprendimus“ (A).

Vaikai, sužinodami informaciją iš vaiko teisių apsaugos specialistų, pereina prie antros vaiko dalyvavimo teisės įtraukimo raiškos: **bendradarbiavimas su vaikais jais liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai yra išklausomi, kaip jie žvelgia į situacijas, kaip vaikai mato esamas situacijas ar ko jie tikisi, ko norėtų: „<...> visada yra išklausoma ko jinai tikisi, ko jinai nori.“; „Jisai išsako savo lūkesčius“; „<...> vaikai visada pasisako, kas jiems negerai“. (B), „<...> kalbėjau kaip jisai jaučiasi, galvoja. <...> Aš visada pirmiausiai išsiaiškinu kiek jam rūpi, kaip jisai mato situaciją. <...> Žinodami tai, pradeda kalbėti kaip sekasi mokykloje, kaip sekasi su draugais, ar kas pasikeitė per metus laiko, ko nemėgsta ar mėgsta, ar lanko būrelius ir kodėl nelanko, jeigu nepatinka. Vaikai dalinasi, kaip sutaria su nuolatiniais globėjais (rūpintojais), kur važiuoja, kaip nuotolinis paveikė ir panašiai“(C). Tyrimo analizės rezultatai atskleidžia, kad vaiko teisių apsaugos specialistai, vykdydami bendradarbiavimą su vaikais, juos įtraukia į galimus pokyčius nuolatinėje globoje (rūpyboje): „Tada buvo surasta kita šeima, vyko supažindinimas su tuo globėju, daromi keli susitikimai <...> Praktiškai per visą vasaros laikotarpį vyko bendri susitikimai <...>. Radom globėją, supažindinome, jos susipažino, jinai lankėsi busimoje vietoje ir tam tikras ryšys buvo užmegztas“ (B), „Mes kalbėjomės dviese, tai aš prižadėjau tokį dalyką, duodama savo telefono numerį: „Skambink bet kada, kai tu suprasti tą pačią minutę, kad tau čia yra blogai. Aš atvažiuosiu padėti ir rasiu, kur prisiglausti, pernaktuoti, pati nuveždama kažkur arba į įstaigą, o paskui spręsimė, ką daryti. <...> Suvokė, kad galima rasti kitus sprendimus, kurie būtų įgyvendinti čia ir dabar“ (A).

Vaiko teisių apsaugos specialistai, perteikdami informaciją ir vykdydami bendradarbiavimą su vaikais, taip pat vykdo **vaikų įgalinimą sprendimuose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo dalyvių atsakymai rodo, kad vaikai gali būt įtakingi galimuose pokyčiuose. Vaikai gali padaryti įtaką sprendimas, išreikšdami savo mintis garsiai vaiko teisių apsaugos specialistams: „Po Velykų ir jinai pati atėjo į skyrių ir jinai pasakė, kad aš nebūsiu, nenoriu ir man ten viskas netinka, viskas blogai. Tada organizavome globos peržiūrą ir keitėm globėją <...> Nei vienos globos nepakeisi neišklausęs vaiko nuomonės. <...>. Nes didžioji dalis vaikų matai, kad jam reikalinga pagalba bei būna, kad jisai atsisako“ (B), „O antras kertinis klausimas yra apie mokymąsi, kaip jisai jaučiasi mokykloje. Ar nėra atstumtas, ar nėra patyčių, nes pasitaiko įvairiausių situacijų. Tada aš kreipiuosi į mokyklą, <...>“(C), „Jam viskas ten susikaupė, kad jisai tiesiog susikrovė daiktus pasakymas: „Aš išeinu iš čia. Tai lėčiau gelbėti situacijos“ (A). Jeigu vaikai gali

daryti tam tikrą įtaką, tai vaikams taip pat yra suteikiama ir apsisprendimo laisvė bei vaikai turėtų sužinoti apie tai, kas jų laukia po apsisprendimo: „*Pabrėžiu, kad jeigu tavo elgesys beveik kaip suaugusiojo žmogaus ir tapęs piktybišku, kenkėjišku, tai pagalvok, ar tikrai nori gyventi kažkur kitur.*“ (A), „*Tada apie globėjų ir jo atsakomybes, apie galimas administracines nuobaudas, akcentuodama, ar tikrai to reikia*“ (C), „*Vaikas turi ne tik sutikti, kad mes keičiam globėją, bet ir sutikti pas ką gyventi. Tik su vaiko pritarimu yra parenkamas globėjas ir keičiama globos vieta*“ (A).

Apibendrinamas tyrimo analizės rezultatus, galiu teigti, kad vaiko teisių apsaugos specialistai realizuoja vaiko dalyvavimo teisę per vaikų įsitraukimo raišką į jų dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaiko teisių apsaugos specialistai, norėdami vykdyti bendradarbiavimą su vaikais (išklausan ir įtraukiant į galimus pokyčius), neįmanomas be informacijos perteikimo vaikams iš vaiko teisių apsaugos specialistų. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai turi žinoti kodėl yra su jais bendraujama, kodėl vyksta susitikimas su jais. Vaikai, žinodami informaciją juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje), atviriau ir noriau pasidalina savo mintimis su vaiko teisių apsaugos specialistais. Lygiagrečiai vaikai turi būti nuraminti ir supažindinti apie priimtus sprendimus bei galimus tolimesnius sprendimus. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai, būdami nuraminti ir supažindinti, labiau įsitraukia į galimus pokyčius nuolatinėje globoje (rūpyboje). Taip pat vaikai, privalo būti informuoti, kad vaiko teisių apsaugos specialistai gali suteikti pagalbą esant poreikiui. Tyrimo analizė rodo, kad vaikai, žinodami tai, gali būti įgalinami sprendimuose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimas parodė, kad vaikai gali suvokti, kad jų mintys yra svarbios ir įtakingos galimuose pokyčiuose bei suvokia, kad jiems gali būti suteikiama apsisprendimo laisvė. Vaiko teisių apsaugos specialistai atidžiai ir rūpestingai privalo dėti pastangas į informacijos perteikimą vaikams juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Nes nuo informacijos perteikimo vaikams priklauso vaiko bendradarbiavimo ir įgalinimo raiška nuolatinėje globoje (rūpyboje). Todėl toliau buvo verta klausti tyrimo dalyvių, kokie sunkumai/trukdžiai kyla bendraujant su vaikais nuolatinėje globoje (rūpyboje)? Analizuojant gautus vaiko teisių apsaugos specialistų atsakymus, išskirtos 4 kategorijos ir 10 subkategorijų (7 pav.)

7 pav. Vaiko teisių apsaugos specialistams kylantys sunkumai su vaikais ir nuolatiniais globėjais (rūpintojais), įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)

Tyrimo duomenų analizė rodo, kad vaiko teisių apsaugos specialistams yra sudėtinga bendrauti su vaikais, nes vaikams, gyvenantiems nuolatinėje globoje (rūpyboje), yra **sudėtinga kalbėtis bei patys vaikai nenori kalbėtis su vaiko teisių apsaugos specialistais**, nes **vaikai nepasitiki vaiko teisių apsaugos specialistais**. Taip pat **nėra tarpusavio ryšio** tarp vaiko ir vaiko teisių apsaugos specialisto, todėl **vaikams sudėtinga suvokti ir prisitaikyti prie situacijų nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo dalyvių rezultatai parodė, kad **globėjai (rūpintojai) nebendradarbiauja ir nuteikinėja vaiką prieš vaiko teisių apsaugos specialistus**.

Vaiko teisių apsaugos specialistų tyrimas atskleidė, kad vaikams sudėtinga bendrauti, nes jiems namų aplinka yra varžanti: „Šiaip namų aplinkoje vaikas nekalbėtų ir buvo dienos metas“ (C), „Bet, kai yra namuose, čia pat tavo kambarys, čia pat globėjas, tai tik greičiau beleką sakyti, kad atstotų“ (A). Todėl tyrimas atskleidė, kad vaikai būna nusiteikę priešišškai vaiko teisių apsaugos specialistų atžvilgiu, todėl jie nenori kalbėtis ir išreikšti savo nuomonės: „Būna priešišškai nusiteikę, jie nenori kalbėti, jie nenori išsakyti savo nuomonės ir ne visada lengva, kad tikrai išgirstų tikrą nuomonę“ (B), „Jis net nesiteiki ateiti pasisveikinti ir aš neturiu tokios galimybės atsivesti jį už ausų“ (A). Jeigu vaikai net neateina pasisveikinti, tai greičiausiai vaikai yra tylus ir uždari asmenys: „Tarkim, kad jeigu vaikas turi priklausomybių kompiuteriniams žaidimams, tai jisai nekalbės, iškarto užsidaro. Juk jisai gyvena virtualioje erdvėje“ (C), „<...> kaip iššaukti vaiko atvirumą“ (A). Vaikams kyla priešiškumo jausmas, todėl vaikai nesako tiesos: „Tačiau reikia pripažinti, kad tai, kas yra nemalonu vaikams, jie mėgins tai slėpti“ (B), „<...> kaip iššaukti vaiko atvirumą <...> ir klausti apie žmogų, kuris yra jam pats artimiausias“ (A). Tyrimu nustatyta, kad vaiko nenorėjimas kalbėtis su vaiko teisių apsaugos specialistais atsiranda iš to, kad vaikai nepasitiki darbuotojais. Todėl vaiko teisių apsaugos specialistai neturi su vaiku ryšio: „<...>, bet jie turi tą specialistą matyti ne pirmą

kartą. “ (A), „Nes juk matau, kad man reikės pagalbos, juk aš esu svetimas žmogus“ (C). Tyrimas atskleidė, kad specialistams, neturint ryšio su vaikais, kyla sunkumų, nes vaikai nepasitiki vaiko teisių apsaugos specialistais: „Kaip taisyklė vaikai sako: „Tai jūs vis tiek ginsite auklėtoją, globėją...“. Nu žodžiu, kad vienoje barikadoje yra suaugusieji, o visi vaikai kitoje pusėje“ (A), „<...>, kad vaiko viena pusė supranta, kodėl reikia važiuoti, bet jo kita pusė galvoja, kad jisai bus parduotas, pavogtas ir išvežtas vos ne dalim. Kaip ten jisai atsakė: „Jo, atvažiuoja mandagios žiurkės ir nieko nebūna“(C). Vaikams nekalbant ir nebendraudant su vaiko teisių apsaugos specialistais būna sudėtingų situacijų nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimo duomenų rezultatai atskleidžia, kad vaikams sunku suvokti, kad gali būti kita gyvenimo rutina: „O čia patekęs susidūrė su taisyklėmis, su viskuo ir jam buvo sunku priimti, kad jisai turi prie to prisitaikyti“ (B), „Kalbantis man išryškėjo, kad vaikui yra permestose pareigos, nes jisai pradėjo kalbėti: „man reikia pasirūpinti močiute, kuri yra po ligos ir negali savimi pasirūpinti, nes negali atsikelti bei man reikia pačiam padaryti valgyti. <...> Niekas nesako, kad jisai neturi pasidaryti valgyti pats, bet žiūrint kokiomis sąlygomis gyvena. Jo suvokimo ribose, jam tai yra įprasta aplinka. Jam kalbant aš matau, kad jam tai yra įprasta ir jis nesupranta, kad gali būt kitaip“ (C). Tyrimas atskleidė, kad kai vaikams sunku suvokti esamas situacijas, kyla vaikų užsispyrimas ir maištavimas priėmus sprendimus nuolatinėje globoje (rūpyboje): „Močiutė atsisakė dėl sveikatos prižiūrėti anūką. Sakė, kad aš per daug ligų turiu, nebegaliu, nebepajėgiu <...> Pradžioje berniukas labai priešinosi <...> Jisai bandė sužaisti nevalgydamas pas globėjus, nes pas močiutę buvo taip: noriu sūrelio – valgysiu sūrelį <...>, bet atsiranda vaikų, kurie piktybiškai skundžia globėjus, pradeda kerštauti <...> Pas senelius negrįšiu, nes ten jie psichai, nieko nesupranta“ (B), „Vaikas iš pradžių teigė, kad aš negaliu, aš noriu pirmiausiai nuvažiuoti namo pasižiūrėti. O ką reiškia, kad jisai nori namo? Aš žinau, kad nuvykus į namus, jisai iš ten niekur nevažiuos“ (C), „Pavyzdžiui, buvo toks atvejis, kai vaikai apskundė senelį smurtaujant nuolatinėje globoje (rūpyboje). Iš tikrųjų, senelis buvo griežtas ir gerai vaikai mokėsi. Taip pat ir močiutė yra išauklėjusi tuos vaikus. Bet senelis buvo per griežtas, matyt, ir balsą pakeldavo, tačiau viską suorganizavo vyriausia sesuo. Jai tuo metu buvo 17 metų, kuri turėjo 40 metų vaikiną. Sesei reikėjo laisvės, nes senelis laiko po užraktu, kad vaikų neprisitūrėtų nesulaukusi 18 metų. Nu va, buvo toks auklėjimas. Tai visi 3 vaikai nulėkė į X įstaigą ir paskundė senelį, ir jie iki šiol nėra susitaikę“ (A).

Tyrimo dalyviai įvardijo, kad sunkumus sudaro globėjai (rūpintojai). Jie patys nenoriai bendradarbiauja su vaiko teisių apsaugos specialistais. Globėjai (rūpintojai) vangiai nori susitikti, jaučiasi tarsi stebimi, prižiūrimi ir iš to kyla priešišcumai: „Jie skaito, kad tas apsilankymas kartą per metus yra per dažnas, nes šalia yra globos koordinatoriai, kurie vaikšto kartą ar du kartus per mėnesius, ar bent jau paskambina. Globėjui yra per sunku, nes jaučiasi nuolat stebimas ir priešišcumas atsiranda, nes globėjas sako: „Kiek jūs galite mus tikrinti?!?”. Tikrinti“ (B), „Žodžiu

globėjai ne bendradarbiavo ir mes aplankymo metu sugalvojome nuvažiuoti aplankyti į namus, nes niekas nekelia telefono ragelio“ (C), „<...>, bet kiti sėdi kaip įkalti ir reikia paprašyti, kad išeitų. <...> arba tai jų toks pasipriešinimas, neigimas, nenorėjimas bendrauti yra sunku“ (A). Globėjai (rūpintojai) patys nenorėdami bendrauti su vaiko teisių apsaugos specialistais, pradeda nuteikti vaiką prieš susitinkant su vaiko teisių apsaugos specialistais: „Vaikai dažniausiai būna globėjų nuteikti, kad dabar ateis pikta moteris, turi būti geras, turi gerai kalbėti, gražiai viską sakyti.“ (B), „Gali būti primokytas, <...>.“ (A).

Apibendrinamas tyrimo rezultatus, galiu teigti, kad vaiko teisių apsaugos specialistams sunkumai kyla dėl nuolatinų globėjų (rūpintojų). Jeigu nuolatiniai globėjai (rūpintojai) pradėtų bendradarbiauti ir nenuteikintų vaikų prieš vaiko teisių apsaugos specialistus, tai vaikams nebūtų sudėtinga bendrauti ir greičiausiai patys vaikai labiau norėtų bendrauti su vaiko teisių apsaugos specialistais. Manau, kad jeigu vaikai, bendraudami su vaiko teisių apsaugos specialistais, atrastų ir užmegztų tarpusavio santykį, tai tas santykis leistų sukurti tarpusavio ryšį tarp vaikų ir vaiko teisių apsaugos specialistų. Šis ryšis leistų vaikams pasitikėti vaiko teisių apsaugos specialistais. Tyrimas atskleidžia, kad vaikai, pasitikėdami vaiko teisių apsaugos specialistu, galėtų nesudėtingai suvokti ir prisitaikyti prie situacijų nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tai toliau verta klausti tyrimo dalyvių, su kokiais sunkumais susiduria darbuotojai dar iki to, kol susitinka su vaiku. Su kokiais sunkumais susiduriate organizuojant vaiko nuomonės pasisakymams į liečiančiais klausimais ir kaip juos sprendžiate? Analizuojant gautus tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos 3 kategorijos ir 11 subkategorijų (8 pav.).

8 pav. Vaiko teisių apsaugos specialistų darbiniai ir asmeniniai sunkumai įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)

Tyrimo duomenų analizė rodo, kad **vaiko teisių apsaugos specialistams kyla darbo organizavimo, darbo funkcijų atlikimo ir asmeniniai sunkumų**, įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimo rezultatai rodo, kad vaiko teisių apsaugos specialistams yra **darbo organizavimo sunkumų, susitinkant su nuolatinės globos (rūpybos) šeima**. Pirmiausiai, tyrimas atskleidė, kad atsiranda neplanuoto darbo: „Esi susiplanavęs važiuoti pas Joną Jonaitį 11 valandai. Esi susitaręs su globėjais ir tau staiga pareina fleitas. Kas tai yra fleitas? Tai yra greitas reagavimas ir turi nuvykti į šeimą per valandą. Ir viskas turi reaguoti“ (B), „Aj, kad iškrenta kitų darbų, pavyzdžiui, kad iškrenta kitų darbų, kaip situacijos vertinimas ar neeilinė peržiūra. Ir pasikabini kokią savaitę už šito darbo ir man užsideda blokas, kad truputį tą darai, paskui tą padarai“ (C). Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaiko teisių apsaugos specialistams yra sudėtinga planuoti darbo laiką ir laikytis numatyto plano: „Tu planuoji, bet gali būti taip, kad <...> nebeliek laiko nuvykti į globą“ (B), „Matai, aš visada einu į gylį, aiškinuosi kas lemia tokį jo elgesį. <...>, gal dėl to ir nemoku planuoti laiko“ (C), „Būna taip, kad numatai savo dienos darbus ir netikėtai išpuola papildomi darbai. To pasekoje, nepavyksta įgyvendinti dienos planą, nes pritrūksta laiko“ (A). Tyrimas atskleidė, kad iš to kyla pasekmė, kad vaiko teisių apsaugos specialistai turi svyruojantį ir didelį darbo krūvį: „Gali būti taip, kad tau iškrenta 3 vaiko situacijos vertinimai, kuriuos turi padaryti šiandieną. Jeigu yra mažamečiai vaikai, tu turi sureaguoti tą pačią dieną ir tau automatiškai nebeliek laiko nuvykti į globą“ (B), „Bet iki galo nieko nedarau, nes jau lyg važiuoji susitikti su vaiku, kaip jau ir viską susikrovęs, bet tada sėdžiu. Manau, kad dėl didelio darbo krūvio. Vienam specialistui prieš 3 savaitės priklausė 130 globų. Kai globos centrai turi 40 globų ir mums sako: „Mes nespėjame“. Šiandien dienai mes turėtume turėti 100 globų, tai yra labai daug. Žiūrėk jau artėja terminai, ar žiūrėk nespėjai nuvykti, tiesiog bėgi“ (C), „O tam, kad kuris vaikas šiandieną su manimi nešnekėjo, kad aš galėčiau po savaitės paskambinti ir nuvažiuoti pasikalbėti dar kartą, nėra laiko“ (A). Tyrimo duomenys rodo, kad dėl neplanuoto darbo ir dėl sudėtingumo laikytis darbo plano, komplikuota susiderinti susitikimo laiką ir dieną su nuolatiniais globėjais (rūpintojais), nes globėjai (rūpintojai) taip yra dirbantys asmenys: „Didžioji globėjų yra dirbantis žmonės. Todėl susitarti laiką darbo metu yra sudėtinga“ (B), „Čia yra didžiulė problema, kai negali įsiprašyti į namus, kai niekada neturi laiko susitikti, kai net pasiūlai susitikti šeštadienį, sekmadienį ar vakare po darbo“ (A). Tyrimo rezultatų išvardintos priežastys gali lemti, kad vaiko teisių apsaugos specialistai per retai susitinka su vaikais, kurie gyvena nuolatinėje globoje (rūpyboje): „Žinai, ji pasisodinus kartą metuose, tu neišgirsi tos informacijos iš vaiko. Jisai net gal ir nepasisakys“ (B), „Aš nežinau to slapto recepto, kaip prakalbinti vaiką, matant jį pirmą kartą.“ (A).

Tyrimu atskleista, kad yra **darbo funkcijų atlikimo sunkumų, įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad vaiko teisių apsaugos specialistai susiduria su neaiškiais teisiniais aktais, kurie yra neapibrėžti ir nekonkretūs:

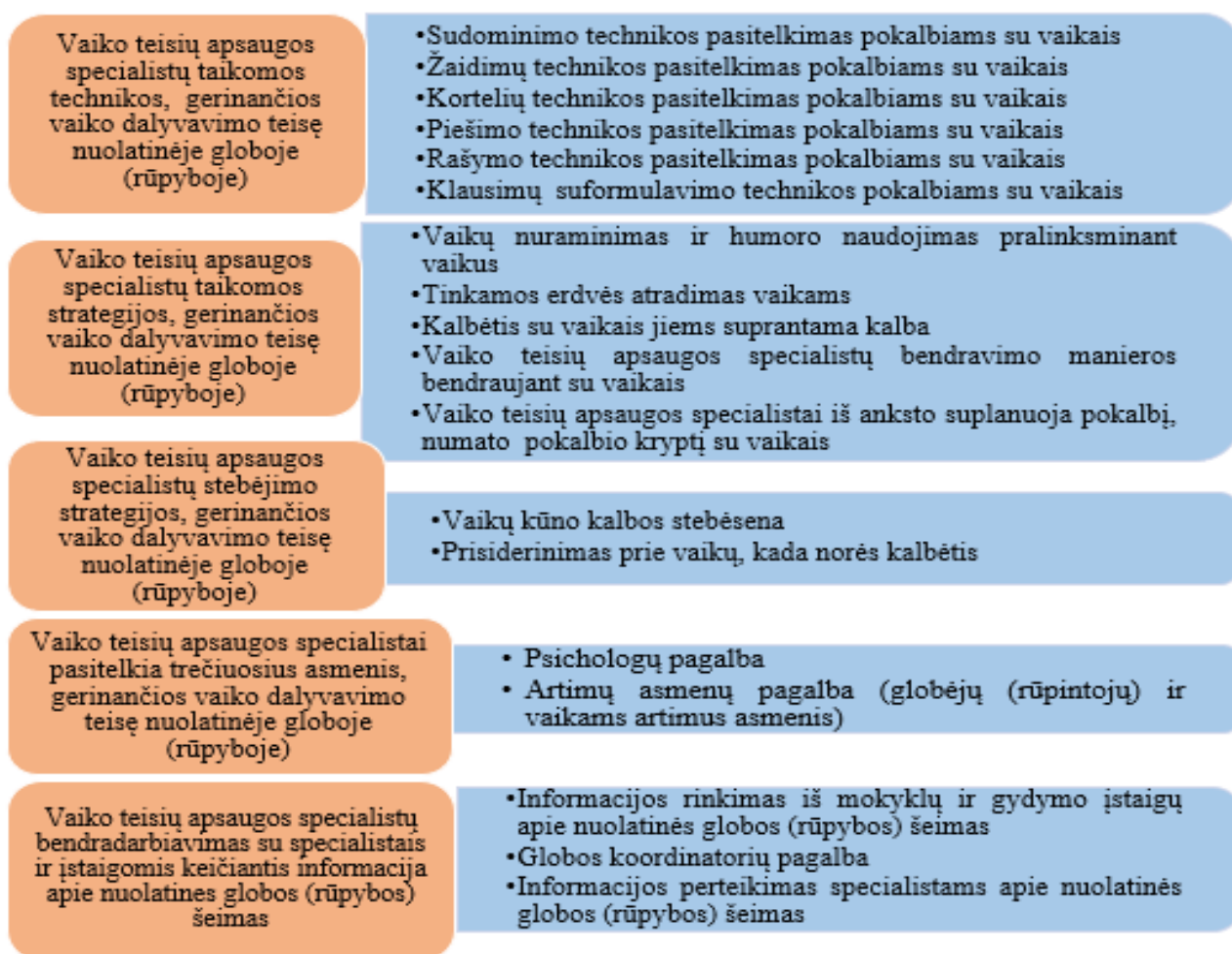
„Nepatinka įstatymų neapibrėžtumas. Ką reiškia išklaudyti vaiko nuomonės ir priimti sprendimus, kurie neprieštarautų geriausiems vaiko interesams? Tu man pasakyk, kas tai yra? Atsakyk man, kas yra geriausi vaiko interesai? <...> vaiką globoja močiutė ir tėvas pareiškė norą globoti irgi. Vaikas sako: „Aš nenoriu, aš jo nepažįstu, aš esu negyvenęs su juo. Aš noriu būti tik su močiute ir viskas“. Bet geriausias vaiko interesas juk gyventi šeimoje. Ir tada atsiduri, įstatymų neapibrėžtumo dilemoje. Iš vienos pusės sako, kad mums laikytis vaiko nuomonės, išklaudykite vaiko nuomonę. Ir va, vaikas pasakė, kad nori su močiute ir taškas. Tėvas sako, kad jūs kenkiate, nesilaikote įstatymų ir noriu, kad vaikas gyventų su manimi, juk vaikui geriausiai gyventi šeimoje. Tai pasakysiu, kad tarnyboje, šiuo klausimu, vyko tarnybos tyrimas bei specialistai buvo nubausti dėl to, kad negerbino vaiko tėvui. <...> Tu skaitai tą įstatymą ir vienam įstatyme vienaip parašė, o kitam kitaip. <...> Bet tu skaitai įstatymą ir galvoji, apie ką jūs čia? Kaip man tai suvokti? <...> Visur yra labai rašoma, kad būtinai išklaudyti vaiko nuomonę. Bet va, tau vaikas pasakė, kad nenori. Bet gal tai neatitinka geriausių jo interesų? Nu supranti, tas įstatymų neapibrėžtumas“ (B), „Mes sakome, kad atstovaujame vaiko interesus, vaiko nuomonė yra svarbiausia. Tačiau mes turime kitą posakį, kuris yra niekur neprašytas, kad vaiko nuomonė, ne visada atitinka geriausių vaiko interesus“ (A). Taip pat tyrimo dalyviai įvardijo, kad yra neaiškus dokumentacijos pildymas ir per staigiai kintanti informacija vaiko teisių apsaugos specialistams: „Viskas keičiasi čia ir dabar. 2020 m. juk keitėsi vaiko teisės, kai nebeliko grėsmės lygių, perėjom ir viskas. Bet dar dabar, praėjus metam laiko vyksta diskusijos apie dokumentus, kaip teisingai pildom. Ir va, jeigu aš pasižiūriu į savo, kolegos ir kito skyriaus darbuotojo pildytą dokumentą – visi skirtingai pildo. Variacijų pilna, bet kaip sakoma: „kiek žmonių, tiek nuomonių <...> šiandien gavome: „Duomenų suvedimas į SPIS sistemą“. Nu mes suvedinėjam ne pirmus metus ir vėl tu gauni kažką naujo, privalai įsigilinti. Ir aš žinau tikrai, kad Jonas darys taip, Marytė darys kitaip, o trečias dar kitaip“ (B), „Iš tikrųjų, tie klausymai yra paviršutiniški, jie nėra į gylį“ (A), „Galų gale, mes net nespėjame perskaityti visų rekomendacijų, nes mes gauname jas kiekvieną dieną. <...> Kažkokia nauja tvarka, naujas potvarkis, kažkoks naujas įsakymas ir tai vyksta kiekvieną dieną. <...> Pirmas dalykas, kad pirmas nespėja skaityti, o antra, kad tu kartais nesupranti ką perskaitei“ (C). Taip pat tyrimu nustatyta, kad tyrimo dalyviai susiduria su dideliais dokumentacijos pildymo kiekiais: „Tos dokumentacijos labai daug. <...> Tai va, kad mes prastintume dokumentaciją, tai mes jį dar išpūtėm“ (B), „Aš ką noriu pasakyti, kad nežiūrint tų 8 plš. globos aplankymo akto, nežiūrint begalinio klausimyno, kuris ten yra ir išgirsti iš vaiko, kad jam kažkas yra negerai. Mano akimis žiūrint, tai yra labai sudėtinga“ (A).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaiko teisių apsaugos specialistai turi ir **asmeninius sunkumus, įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaiko teisių apsaugos specialistai yra neįvertinami finansiniu atžvilgiu. Finansinis atžvilgis yra ne tik tai, kad yra per mažas darbo užmokestis, bet darbuotojams nėra kompensuojamas kuras,

jeigu specialistams tenka važiuoti susitikti su nuolatinės globos (rūpybos) šeima. Tačiau kaip tyrimo dalyviai įvardijo, kad tai nėra darbas, iš kurio tu užsidirbti per daugiausiai: „*Aš dažniausiai mėgstu tai daryti, kad pakeliui namo prasuku pro globėjus. Man kuro nekompensuoja, bet laiko atžvilgiu*“ (B), „*Nu, kai pradėdi vertinti savo kompetencijas ir žiūri atlyginimą. Tai tarpusavio santykis neatitinka. Taip žinau, kad šitą darbą turi dirbti iš idėjos, nes kitaip nepadirbsi šito darbo*“ (C). Tyrimo dalyviai, kalbėdami apie kompetencijas, įvardijo, kad jiems trūksta žinių bendraujant su vaikais, kad nėra paprastas pokalbis, kuriam užtenka laisvo pobūdžio bendravimo: „*Tai nėra paprastas pokalbis, tai turėtų būti atskiras pasiruošimas, reikalingas atskiras sugebėjimas, atskiri įgūdžiai, atskiros kompetencijos. Todėl reikalinga baigti atskirus mokslus, kad tu sugebėtum prakalbinti vaiką iš pirmo karto, kas jam yra negerai*“ (A), „*Man asmeniškai būna įdomu apie seksualinę prievartą patiriantys vaikai, bet aš negaunu to, ko aš noriu gauti, kaip atpažinti ir bendrauti. Tai stengiuosi dalyvauti visuose, kaip atpažinti tai, nes tiesiog trūksta kompetencijos tame*“ (C). Taip pat tyrimo dalyviai įvardijo, kad vaiko teisių apsaugos specialistai jaučia atsakomybės našą darbo aplinkoje, nes turi gilintis į situaciją, priimti teisingus sprendimus, priimti teisingiausią poziciją vaikams: „*Bet bendrai, tai pačiam reikia susidėlioti mozaiką iš mažų gabalėlių, iš savo įtarimų.*“ (A), „*Nes aš gilinuosi į situaciją, kad parinkti ir priimti teisingus sprendimus, neperlenkiant lazdos <...> Bet yra įtampa, kad turi galvoti ką rašyti ir sakyti, nes visada gali gauti skundą ir tada prasideda procesai. Čia yra toks mano dirgiklis*“ (C)

Apibendrinamas tyrimo analizės rezultatus, galiu teigti, kad vaiko teisių apsaugos specialistams kylantys darbo organizavimo, darbo funkcijų atlikimo ir asmeniniai sunkumai, apsunkina vaiko dalyvavimo teisę įgyvendinant nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimo metu išaiškėjo, kad dėl neplanuoto darbo atsiradimo vaiko teisių apsaugos specialistams, jie susiduria su tokiais iššūkiais kaip svyruojantis didelis darbo krūvis, sudėtinga planuoti darbo laiką bei laikytis darbo plano. Todėl vaiko teisių apsaugos specialistams ne tik sudėtinga susiderinti susitikimą su nuolatiniais globėjais (rūpintojais), bet jų nuomonę, jie per retai susitinka su pačiais vaikais, gyvenančiais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimo duomenų analizė parodė, kad dėl neplanuoto darbo ir didelio darbo krūvio vaiko teisių apsaugos specialistams atsiranda didelis dokumentacijos kiekis. Vaiko teisių apsaugos specialistai, pildydami dokumentaciją, susiduria su jos neaiškaus pildymo, nes per staigiai yra kintanti informacija, rekomendacijos. Siekdami įgyvendinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), specialistai susiduria su teisinių aktų neapibrėžtumu ir nekonkretumu, o tai ne tik apsunkina pildant dokumentaciją, bet dar apsunkina bendravimą su vaiku ar priimant sprendimus nuolatinėje globoje (rūpyboje). Todėl vaiko teisių apsaugos specialistai patiria atsakomybės našą darbo aplinkoje. Tyrimas atskleidžia, kad vaiko teisių apsaugos specialistai mėgina atrasti balansą, kad nepažeistų teisinės bazės, bet lygiagrečiai ir padėti įveikti iššūkius nuolatinės globos (šeimoje). Kitaip tariant, tai pareikalauja vaiko teisių apsaugos specialistams

vidinių resursų gilinantis į situaciją ir laviruojant tarp įstatymų, kad nepakenktų, o pagelbėtų nuolatinės globos (rūpybos) šeimai. Todėl vaiko teisių apsaugos specialistai, jaučiasi neįvertinti finansiniu atžvilgiu, nes jie naudoja asmeninius išteklius, kad prisiderintų prie nuolatinės globos (rūpybos) šeimos. Todėl važiuojama asmeniniais automobiliais ir jiems nėra kompensuojamas kuras. Vaiko teisių apsaugos specialistai leidžia suprasti, kad jie jaučiasi neįvertinti lyginant darbo užmokestį su atliekamais darbais. Taip pat vaiko teisių apsaugos specialistai jaučiasi turintys per mažai kompetencijų bendraudami su vaikais, o tai jiems pareikalauja asmeninių išteklių, skiriant daugiau laiko gilinantis į esamą situaciją. Todėl toliau tikslingai buvo klausiama, kokius metodus/priemones naudoja skatinant vaiką įsitraukti į priimamus sprendimus nuolatinėje globoje (rūpyboje)? Analizuojant gautus tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos 5 kategorijos ir 18 subkategorijų (9 pav.).

9 pav. Vaiko dalyvavimo teisės nuolatinėje globoje (rūpyboje): VTA spec. patirtys

Tyrimu nustatyta, kad *vaiko teisių apsaugos specialistai naudoja technikas, taiko praktinės strategijas, stebėjimo strategijas, pasitelkia trečiuosius asmenis bei vykdo bendradarbiavimą su specialistais ir įstaigomis, gerindami vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)*. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaiko teisių apsaugos specialistai, naudodami **taikomas technikas, gerinančios vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)**, pradeda nuo sudominimo, kuris vyksta

pasitelkiant pokalbiams su vaikais. Tyrimo metu išryškėjo, kad mėginama atrasti sąlyčio taškus, norint įtraukti vaikus į pokalbį: „Klausti apie pomėgius, ieškoti bendrų taškų, atrasti bendrą sritį, kas būtų jam įdomu“ (B), „Pradedi kalbėti apie orą, gamtą, saulę, tai ką matai pirmiausiai. Kitaip sakant, kad matomus vaizdus įtraukti į pokalbį. Tai kas vaikui patinka ir tada jisai atsipalaiduoja bei pradeda kalbėti. Vaikas nesijaučia suvaržytas“ (C). Jeigu vaiko teisių apsaugos specialistams nepavyksta sudominimo technika, tai tyrimo dalyviai įvardijo, kad jie mėgina kitą būdą - žaisti su vaikais. Naudojant pastarąją techniką, tikimasi, kad tai vaikus atpalaiduos ir jie pradės kalbėti, reikšti mintis arba per žaidybines veiklas nupasakos esamą situaciją nuolatinėje globoje (rūpyboje): „Jeigu tai vaikai, tai gali būti žaidybinė forma. Aš tada paprašau parodyti savo žaisliukus, kuris mėgstamas, nemėgstamas. Pavartyti knygutes, tai va, prie vaikučių eini žaidybine forma“ (B), „Būna situacijų, kad pradedi žaisti žaidimus su vaikais, nu ir kažkaip tai kalbiesi. Tai tas vaikas žaidžia, žaidžia ir pradeda rodyti per žaidimus situacijas. Per žaidimus atvaizduoja patirtį ar nuomonę. Tai va, dar yra žaislai. Galiu įvardinti, kaip metodą, kur per žaidimus vaikas pradeda kalbėti“ (C). Taip pat vaiko teisių apsaugos specialistai įvardijo, kad yra dar vienas būdas, kuris leidžia gerinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tai yra piešimas, kuris leidžia vaikams išleisti tam tikrus garsus ar žodžius: „Nu yra piešimas, <...>“ (A), „<...>, kai vaikas piešdamas pradeda murmėti. Tiesiog piešdamas išleidžia garsą, žodį, reiškiasi, kad jisai atsipalaiduoja.“ (C). Tyrimo metu atsikleidė, kad jeigu vaikai yra sunkiai prakalbinami, nenori žaisti ar piešti, tai vaiko teisių apsaugos specialistai turi alternatyvą vaikams, kuriems sunkiau reiškiant mintis garsiai – rašymo technikos pasitelkimas pokalbiams su vaikais: „Vaikas buvo nekalbus ir nenorėjo kalbėti. Tada klausiau, kad gal jam yra lengviau parašyti? Galima sakyti, kad atsirado santykis, ryšys ir žingsnis po žingsnio prasidėdavo atviri pokalbiai su vaiku“ (C). Taip pat tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaiko teisių apsaugos specialistai naudoja yra kortelių techniką. Vaikai, matydami korteles, ir per pozityvus klausimus gali lengviau išreikšti savo mintis: „tai aš turiu tokias korteles. „<...>, bet ten būna tokie klausimai, kaip užvesti vaiką kalbėti“. (C), „Mes su kolege turim korteles, <...>. Siekti atskleisti vaiko nuomonę, klausiant ne per: „kas yra tau negerai?“, o priešingai klausiant: „O kas tau gerai?“; „Ką tu gero gali pasakyti apie savo gyvenimo sąlygas, ką tu gero gali pasakyti apie globėją?; „Ką tu gero gali pasakyti apie savo elgesį?“ (B). Tyrimo dalyvių rezultatai atskleidė, kad vis dėlto naudojant sudominimo, žaidimų, piešimo, rašymo technikas pokalbiams su vaikais, yra svarbu teisingai suformuluoti atvirą klausimą. Užduodant atvirą klausimą vaikams, kuris bus suprantamas vaikams, gebės pasidalinti savo mintimis: „Tai žinai, interviu, atviri klausimai, kuo daugiau atvirų klausimų“ (B), „Aš tik užvedu ant kelio ir <...> vieni neužsičiaupdami gali kalbėti ir man net nereikia uždavinėti klausimų, nes iš vaiko monologo sužinau reikiamą informaciją man. <...>, pradėjau nuo paprastų klausimų, <...>“ (C), „Kartais užtenka teisingai suformuluoti vieną atvirą klausimą <...>“ (A).

Tyrimu atskleista, kad vaiko teisių apsaugos specialistai, naudodami taikomas technikas pokalbiams, lygiagrečiai **taiko strategijas, kurios gerina vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad siekia nuraminti vaikus, pasitelkiant humorą ar palinksminant vaikus. Kitaip sakant, mėginama nuslopinti vaikų jaučiamą įtampą jiems gyvenant nuolatinėje globoje (rūpyboje): „*Bandau pasakyti, kad aš nesu ir neatėjau kaip gynėjas globėjo, bet esu žmogus iš šono, kuriam ir tavo nuomonė yra lygiai tokia pat svarbi*“ (A), „*Dažniausiai stengiuosi pradėti nuo linksmos gaidos. Iš tiesų ką nors pasakoti, kad ir šiaip. Visada pabajaruoji, kad dabar gali pasiskusti, kad gali apskusti savo globėją*“ (B). Tyrimo rezultatai rodo, kad jeigu humoro naudojimas nepadeda numalšinti vaikų įtampos, tai vaiko teisių apsaugos specialistų mėgina atrasti tinkamą erdvę vaikams. Tyrimo dalyviai įvardijo, greičiausiai, vaikai jaučia įtampą ne dėl to, kad reikia bendrauti su vaiko teisių apsaugos specialistais, bet dėl to, kad globėjai (rūpintojai) gali išgirsti jų pokalbį. Todėl reikalinga atrasti vaikams tinkamą erdvę pokalbiams, kur vaikai jaustųsi saugūs. Svarbu užtikrinti, kad vaikų niekas negirdėtų: „*Žinoma, tai yra geriausiai padaryti atskirai, ypač jeigu yra problemų*“ (B), „*Bet su paaugliais visada bendrauju dviese ir būtinai paprašau, kad uždarytų duris pats, kad tvirtai uždarytų, kad jisai žinotų, kad jos tikrai uždarytos*“ (A), „*Mokykloje buvo sudarytos sąlygos, kad galėjau kalbėtis su vaiku atskiroje erdvėje, neutraliame kabinete, kad jisai saugiai jaustųsi*“ (C). Taip pat tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaiko teisių apsaugos specialistai, bendraudami su vaikais, turi kalbėti vaikams suprantama kalba ir pasakyti jiems, kad jų nuomonė yra svarbi ir kad jie bus išgirstas. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad jeigu vaikų kalba yra necenzūruota, tai atsargiai ir retkarčiais nepabijoti pavartoti tokius pat žodžius, kokius vartoja vaikai, nes per tokią kalbą jie gali išgirsti tai, ką nori pasakyti ar paklausti vaiko teisių apsaugos specialistai: „*Aš mėginu bendrauti jo lygmenyje, išsireiškiu, kad jam aš sena durnė ir nieko nesupranta, ką jinai čia veikia. Tačiau kokia tavo nuomonė apie tą situaciją, kas įvyko ir kokia yra?*“ (A), „*Man atėjo suvokimas, kad aš privalau kalbėtis paprastai ir tiesiog nusileisti iki vaiko lygio bei jausti tai ką kalbi ir nesistengti užkalbėti vaiko, o mėginti kalbėtis apie jo siekius.* <...> *O vaikas atsako: „Eik n*, man neįdomu <...>, tai aš kartais galėčiau atsakyti su keiksmazodžiais. Aišku, tai reikia daryti labai atsargiai, nes jie išgirsta esminį klausimą*“ (C). Tyrimo rezultatų analizėje išaiškėjo, kad vaiko teisių apsaugos specialistas naudodamas suprantamą kalbą vaikui, privalo naudoti tinkama bendravimo manieras, kad vaikas nesijaustų „žemesnis“ ar „nevertesnis“. Todėl privaloma palaikyti akių kontaktą, sėdėti viename lygmenyje, kalbėti tinkama balso intonacija siekiant neišgąsdinti vaikų. Taip pat nebijoti atkartoti vaikų rodomų elgesio gestų, kaip rankų ar kojų sudėjimus: „*Aš visada nusileidžiu, jeigu vaikas sėdi ant žemės. Nusileidžiu, tai, kad aš atsisėdu ant žemės* <...> *Bendrauju akių lygyje, niekada nekalbėsiu atsistojusi, nes man svarbu palaikyti akių kontaktą* <...> *Jeigu vaikas užsideda rankas ant galvos, aš užsidedu rankas ant galvos. Jisai koją užsideda ant kojos, tai aš užsidedu koją ant kojos*“ (C), „*Visada kalbu pusbalsiu, kad niekas negirdėtų*“ (A). Tyrimu nustatyta,

kad vis dėlto vaiko teisių apsaugos specialistai, norėdami pasikalbėti su vaikais juos liečiančias klausimais, privalo nusimatyti ir susiplanuoti pokalbio kryptį su vaikais. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad pokalbio numatymas su vaikais padeda vaiko teisių apsaugos specialistui pasitikrinti surinktą informaciją iš kitų asmenų. Taip pat ir vaikams yra lengviau išreikšti savo nuomonę probleminėse situacijose: „*Bet žinodamas informaciją iš anksto ir nuėjęs pas vaiką, bandai spaudyti tam tikrus mygtukus, kad pasitikrinti informaciją kaip jam atrodo, kaip jisai žvelgia, per jo akis tą informaciją, situaciją*“ (B).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaiko teisių apsaugos specialistai, naudodami technikas, taikydami strategiją, kurios padeda gerinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), **taiko ir stebėjimo strategijas**. Tyrimo dalyviai atskleidė, kad bendraudami su vaikais, stebi vaikų kūno veiksmus ir elgesį. Per tai galima pamatyti vaikų norėjimą ar nenorėjimą bendrauti su vaiko teisių apsaugos specialistais. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad vaikai savo kūno veiksmiais ar gestais gali atsakyti į klausimus, kuriuos užduoda vaiko teisių apsaugos specialistai: „*Mums svarbi vaiko nuomonė, bet jeigu vaikui yra blogai <...> ir pasako per elgesį išlenda sunkumai*“ (B), „*Tada aš paklausiu, ar galiu prisėsti šalia. Vaikai nereaguoja, tada aš atsisėdu. Klausiu, ar jisai gali skirti mano laiko, ar gali pasikalbėti truputi su manimi. Vis tiek nereaguoja, tai informuoju, kad pasikalbėsiu su globėja ir tuo pačiu girdėdamas, tai ką kalbu su globėja, ar galėsi į tuos pačius klausimus palinksėti ar papurtyti galvą <...> Juk aš stebiu jo kūno kalbą ir tada jisai pradeda rodyti liuksą į viršų ar apačią. Tai galima suprasti, kad tam klausimui jisai pritaria arba ne. <...> Paklausus, ar ankstesnė mokykla tau patiko, parodo, taip. Paklausus apie dabartinę mokyklą, vaikas suraukia veidą. Matote, jisai atsako, juk susiraukia*“ (C). Vykdydami stebėjimo strategiją, vaiko apsaugos specialistai mėgina prisiderinti prie vaikų, išlaukdami kada vaikai norės kalbėtis. Kitaip sakant, pastebėti ir atrasti momentą ar net nebijoti išbūti su vaikais tyloje tiek, kad vaikai pats norėtų pradėti bendrauti: „*Buvau susitarusi su vaiku ir pamačiau, kad mergaitė iš miegų neatsibudusi, priešišškai nusiteikusi. Jinai jaučiasi, kad ją ištraukė iš lovos, atvažiavo pikta boba ir su ja dabar reikia kalbėti. Todėl susitariau, kad atidedam mūsų susitikimą ir atvažiuosiu, kai būsi geresnės nuotaikos*“ (B), „*<...>, ir tikrai ne po minutės pradėjo kalbėti*“. *Aš laukiau ir vaikas pavaikščiojo, atsibudino, apsižiūrėjo automobilius, atsisėdo šalia ir sako: „Nu“*. Paklausiau, ar skirs man laiko, atsakė, kad jam p*, bet tarkim, kad minute galiu. Ir jisai pradėjo paprastai kalbėti, jautriai“ (C), „*Tada reiškiasi, kad aš šitame susitikime nieko neišspausiu*“ (A).

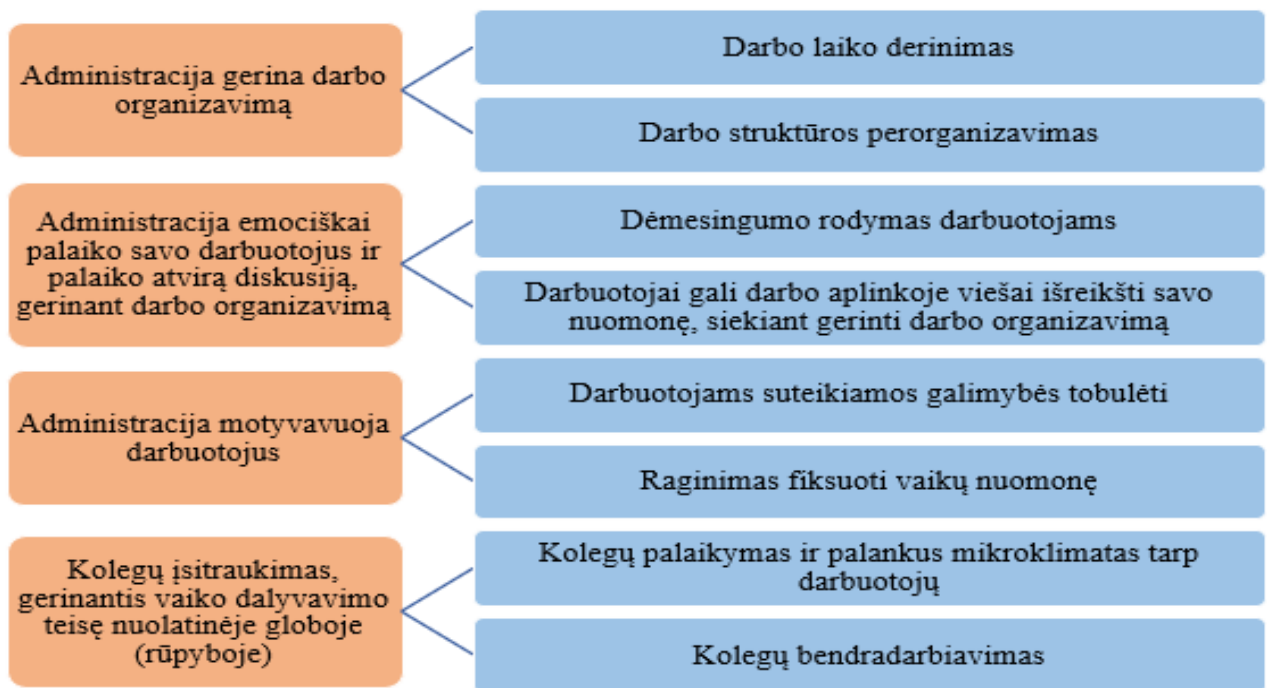
Tyrimas parodė, kad vaiko teisių apsaugos specialistai, naudodami technikas pokalbiams bei strategijas, **įtraukia trečiuosius asmenis, kurie gerina vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad dažniausiai pasitelkia psichologų pagalbą. Psichologai turi specifinių gebėjimų ir žinių, kaip prakalbinti vaikus. Taip pat padeda atpažinti, ką vaikai nori pasakyti, pavyzdžiui, per piešinius: „*Taip pat buvo nukreipta psichologo konsultacijai, kad*

išsiaiškinti ko jina nori, kas buvo negera ir kokie jos lūkesčiai.“(B), „Tada konsultuojasi su psichologais ir mes bendradarbiaudavome. Tai, kas liesdavo piešimus, kreipdavosi į kitą specialistą. Specialistai analizuodavo, žiūrėdavo ir tada taip atrasdavai ryšį su vaiku (C). Tyrimu nustatyta, kad kitas svarbus veiksnys, kad vaiko teisių apsaugos specialistai įtraukia globėjų (rūpintojų) artimus asmenis, kurie padeda užmegzti santykį su vaikais. Vaikams užmegztas santykis su nuolatinės globos (rūpybos) šeima padeda priimti naują nuolatinę globos (rūpybos) šeimą, kurioje jie pradeda gyventi. Ir dėl šio santykio vaikai mažiau priešinasi jau priimtiems sprendimams dėl nuolatinės globos (rūpybos): „<..> Mes turėjom labai gerą „mygtuką“, nes globėjai turėjo vyresnę mergaitę. Vyresnioji mergaitė labai užsiėmė su berniuku, įtraukdavo į savo žaidimus, globojo, rūpinosi. Globėjai organizuodavo išvykas bendras, <...>. Dabar globėjai sakė, kad išvarė visus vaiko užsispyrimus ir baigėsi viskas laimingai, kad vaikas priėmė situaciją“ (B). Tyrimu atskleista, kad vaiko teisių apsaugos specialistai taip pat įtraukia vaikų artimus asmenis, kurie leidžia prieiti prie pačių vaikų arčiau ir pasikalbėti su jais liečiančiais klausimais: „Mergina norėjo gyventi su vaikinu ir tada bėgimo problema būdavo. Bet mane visada informuodavo, man tekdavo su tuo draugu pasikalbėti. Merginos draugui sakydavau: „Ar tu nori, kad jina nieko neveiktų ir būtų namuose? Nes greičiausiai jina tau atsibos ir tu ją pamesi. <..> Tai tik išimtiniais atvejais taip darau ir mes diskutuojame su globėja ir pastebiu, kad vaikai pradeda klausyti viena ausimi“ (C).

Tyrimo rezultatai parodė, kad vaiko teisių apsaugos specialistai, taikydami technikas, strategijas, pasitelkdami trečiuosius asmenis, taip pat **vyko bendradarbiavimą su specialistais ir įstaigomis bei keičiasi informacija apie nuolatinės globos (rūpybos) šeimą**. Bendradarbiavimas su mokykla ar gydymo įstaigomis leidžia susirinkti informaciją apie nuolatinės globos (rūpybos) šeimas: „Prieš tai yra surenkama informacija iš mokyklų, gydymo įstaigų <...> Pokalbio metu pasitvirtinti turimą informaciją arba ne“ (B), „<...>, tai mes užsiklausiname mokyklų, gydymo įstaigų“ (A), „<...>Tada atėjo į pagalbą mokyklos administracijos darbuotoja, socialinė pedagogė, kur jau yra pasitikėjimas“ (C). Bendradarbiaujant galima ne tik susirinkti reikiamą informaciją, bet ir ją perteikti kitiems specialistams ar įstaigoms: „Ir suvaldyti situaciją, tu turi pasitelkti paslaugas. VTA paslaugų neteikia, paslaugas teikia socialinių paslaugų centrai. Matydami situaciją, bet informuojam kitus“ (B), „Jeigu globėjui yra sudėtingesnė situacija, tai eini su pagalba tiek nuolatiniam globėjui, tiek eini su pagalba vaikui. Pavyzdžiui, buvo sudėtingesnė situacija, kad buvo antisanitarinės sąlygos ir vaikas buvo paimtas iš nesaugios aplinkos. Mano akimis vaikas negali gyventi tokiomis sąlygomis, nes tarkim, kad vaikas gyveno kaip konteineryje. Jam 17 metų ir jau jisai didelis, bet nėra suformuoti tinkami socialiniai ir buitiniai įgūdžiai“ (C). Tyrimo dalyviai įvardijo, kad vaiko teisių apsaugos specialistams yra naudinga bendradarbiauti su globos koordinatoriais. Globos koordinatoriai dažniau matosi su nuolatinės globos (rūpybos) šeima. Dažnesni pasimatymai leidžia pastebėti, kaip gyvena vaikai nuolatinės globos (rūpybos) šeimose. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaiko teisių apsaugos

specialistai, bendradarbiaudami su globos koordinatoriais, tikslingiau gali užtikrinti vaikų teises ir interesus: „<...>, nes šalia yra globos koordinatoriai, kurie vaikšto kartą ar du kartus per mėnesius, ar bent jau paskambina“ (B), „<...> gal globos koordinatoriai labiau pavyktų kažką pastebėti: nebendravimą, susipykimą ar ten kažkokia betvarkė“ (A).

Apibendrinamas tyrimo rezultatus apie vaiko teisių apsaugos specialistų patirtis, galiu teigti, kad teoriškai yra mėginama įtraukti vaikus į jų dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tačiau žvelgiant iš praktinės pusės negaliu užtikrintai teigti, kad vaiko teisės apsaugos specialistai stengiasi naudoti žaidimų, kortelių, piešimo, rašymo technikas. Šių technikų naudojimas pareikalauja laiko susitikimui su vaikais. Tyrimo dalyviai, įvardindami sunkumus, įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), teigė, kad vaiko teisių apsaugos specialistai turi svyruojantį ir didelį darbo krūvį. Tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad vaiko teisių apsaugos specialistai labiausiai praktikoje naudoja sudominimo ir klausimų suformulavimo technikas pokalbyje su vaiku. Teigiant, kad tai pareikalauja mažiau laiko skirti vaikui, įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Taip pat iš tyrimo rezultatai rodo, kad vaiko teisių apsaugos specialistai pasitelkia taikomas ir stebėjimo strategijas, kurios padeda užtikrinčiau įgyvendinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Žvelgiant į taikomas technikas, taikomas strategijas bei stebėjimo strategijų subkategorijas, galima teigti, kad vaiko teisių apsaugos specialistams padeda lengviau prakalbinti vaikus jus liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Jeigu vaiko teisių apsaugos specialistams nepavyksta pritaikyti savo turimų praktinių ir teorinių žinių bendraujant ar sprendžiant situacijas su vaikais, tai jie mėgina įtraukti trečiuosius asmenis, kurie galėtų gerinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaiko teisių apsaugos specialistai kreipiasi ir konsultuojasi su psichologais, mėgindami suprasti vaikų būseną, mintis ir pažiūras. Taip pat vaiko teisių apsaugos specialistai kreipiasi ir mėgina atrasti artimus asmenis vaikams. Artimi asmenis padeda vaikams noriai įsitraukti į sprendimų priėmimą ar priimti įvykusius sprendimus nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaiko teisių apsaugos specialistai, norėdami gerinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), vykdo bendradarbiavimą su specialistais ir įstaigomis bei keičiasi informacija. Jeigu vaiko teisių apsaugos specialistai nori, kad lengviau vystytųsi pokalbis su vaikais, tai iš anksto turi susirinkti informaciją bei nusimatyti pokalbio kryptį. Tyrimo dalyviai, turėdami informaciją iš mokyklų, gydymo įstaigų ar globos koordinatorių, gali lengviau ne tik pasiruošti pokalbiui, bet iš anksto teisingai susiformuluoti klausimus. Klausimų suformulavimas yra vienas iš realiausiai ir praktiškiausiai taikomų technikų, kuris gerina vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Todėl toliau tyrimo metu buvo klausama, koks yra darbovietės požiūris į vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą? Analizuojant gautus tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos 4 kategorijos ir 8 subkategorijos (10 pav.).

10 pav. Vaiko teisių apsaugos administracijos skyriaus raiška užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaiko teisių apsaugos skyriaus administracija, siekdama užtikrinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), **gerina darbo organizavimą, palaiko savo darbuotojus emociškai, motyvuoja bei palaiko atvirą diskusiją darbo aplinkoje su vaiko teisių apsaugos specialistais**. Taip pat tyrimo dalyviai tyrimo metu išskyrė **kolegų įsitraukimą, kuris gerina vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Vaiko teisių apsaugos specialistai įvardijo, kad vaiko teisių apsaugos skyriaus administracija, siekdama **gerinti darbo organizavimą**, leidžia darbuotojams derinti ir keisti savo darbo laiką. Tyrimo rezultatai parodė, kad vaiko teisių apsaugos specialistai, lanksčiai derindami darbo laiką, gali prisiderinti prie nuolatinių globėjų (rūpintojų), jeigu yra sunkumų susitikti su nuolatinės globos (rūpybos) šeima darbo valandomis: „Mūsų skyriuje išsprendė problema, kad darbuotojas pasirinko vienos savaitės dienoje dirbti ne nuo 8.00 val. iki 17.00, o nuo 10.00 val. dirbti iki 19.00 val. Jeigu jauti, kad yra poreikis ir problema darbo metu susitikti su globėjais. Tai tu gali pasirinkti kitą darbo laiką, <...>“ (B), „Mes visi turime galimybę pasikeisti darbo laiką, aš tą ir pasidariau. Aš ketvirtadieniais dirbu nuo 10.00 val. Aš sau leidžiu nueiti ryte pas gydytojus, aš galiu užsirašyti į kirpyklą nuo 08.00 val. ryto ir panašiai. Savo asmeninį gyvenimą perkelti į rytą. Aš dirbu iki 19.00 val., tačiau norėjau pasidaryti darbą iki 21.00 val., tačiau neleido darbovietė“ (A). Tyrimo dalyviai, kalbėdami apie darbinis ir asmeninius sunkumus, įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje, atskleidė, kad jiems yra sudėtinga planuoti darbo laiką ir laikytis plano bei turi didelį darbo krūvį. Tyrimas parodė, kad vaiko teisių apsaugos skyriaus administracija, atsižvelgdama į sunkumus, perorganizuoja darbo struktūrą, siekdama sumažinti darbo krūvį: „Tuom, kad dirbantys su globomis yra atskirti nuo specialistų, kurie reaguoja į įvykius“ (B), „Tiesiog vyko pasiskirstymas, kas dirba su globomis, o kas

reaguoja į situacijas“ (C), „Aš pasirinkau dirbti su nuolatinėmis globomis“ (A). Tyrimu atskleista, kad vaiko teisių apsaugos skyriaus administracija, siekdama gerinti darbo organizavimą, **palaiko emociškai savo darbuotojais ir su jais palaiko atvirą diskusiją, gerinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Pirma, tyrimo dalyviai įvardijo, kad turėdami darbo problemų ar asmeninių sunkumų, gali šiuos sunkumus išreikšti skyriaus administracijai, nes ši yra dėmesinga savo darbuotojams: „Tai yra tie kasmetiniai pokalbiai, vadovai mato, kuris nelinki tau blogo, ir bando tempti tolyn“ (A), „Apskritai sakyčiau, kad mūsų vadovai yra dėmesingi, skatina visame kame. Pas mumis yra taip, kad yra patarėjas ir vadovas. „<...>jeigu yra problema dabar čia“. Tai eina spręsti ir kalbėtis. Jeigu tau yra blogai, kažko nežinai, nesupranti, eini ir diskutuoji. Aš kai pradėjau dirbti, tai man buvo labai sudėtingų situacijų. Tai sakau, kad visada priims, visada išklausys. Pas mumis nėra svarbių ir svarbesnių“ (C). Antra, tyrimo rezultatai parodė, kad vaiko teisių apsaugos skyriaus administracija suteikia galimybę darbo aplinkoje darbuotojams viešai išreikšti savo nuomonę, nes per diskusijas gali gerinti darbo organizavimą: „Jeigu mes norime pagerinti savo darbą, tai iškart sakome: „mums čia blogai, darykime ką nors!“ (B), „Ypač jeigu būna viešos diskusijos, jeigu yra kažkas blogai, leidžiu sau pasakyti, kad ne taip turėtų būti. Kitaip sakant, kad tu gali viešai reikšti savo nuomonę“ (C), „Pas mumis ofise, darbo aplinkoje vyksta darbinės diskusijos <...>“ (A).

Tyrimu nustatyta, kad vaiko teisių apsaugos skyriaus administracija, palaikydama savo darbuotojus ir gerindama darbo organizavimą, taip pat **motyvuoja savo darbuotojus**. Administracija, siekdama gerinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), suteikia galimybės darbuotojams tobulėti, kad gerintų vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje): „Mes nuolat tobulėjame“ (B), „Šiaip darbdaviai siūlo ir kviečia reguliariai kažkokius seminarus, metodus, bet neįvardysiu tau, nes tiesiog neprisimenu“ (C). Tyrimo rezultatai parodė, kad nors vaiko teisių apsaugos specialistams yra suteikiamos galimybės tobulėti, bet vis dėlto, skyriaus administracija ragina fiksuoti vaiko nuomonę, kad pirmiausiai yra vaiko balsas. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad vaikų nuomonė susideda ne tik iš pasakytų vaikų minčių, bet iš jų emocijų, bendravimo, elgesio ir jų savijautos: „Sakau, kad su tais paaugliais parašai dokumentuose, kad vaikai nenorėjo kalbėti ir informacijos nepateikė. Net ir tai įrašai, nes tai yra jo nuomonė. Aprašome vaiko emocijas, bendravimo elgesį, apsirengimą, savijautą. Vaiko nuomonėje, net dabar labai mus skatina rašyti, kaip vaikas jautėsi pokalbio metu: noriai ar nenoriai bendravo, jautėsi priešiškus, ar buvo liūdnas, verkė, ar dar ką darė“ (B), „Pirmiausiai ir svarbiausiai tai, kad yra vaiko balsas“ (C).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaiko teisių apsaugos specialistai mato skyriaus administracijos pastangas gerinant darbo organizavimą, jaučia administracijos palaikymą ir motyvaciją. Tačiau tyrimo dalyviai įvardijo **kolegų įsitraukimo svarbumą, kuris gerina vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimas parodė, kad pirmiausiai, vaiko teisių apsaugos specialistams yra svarbus kolegų palaikymas, kuris sukuria gerą mikroklimatą tarp

darbuotojų. Mikroklimatas tarp darbuotojų, ypač naujai pradėjusiems dirbti vaiko teisių apsaugos specialistams kai jie susiduria su pirmaisiais iššūkiais ir sunkumais. Bendradarbiai, palaikydami ir pamokydami vieni kitus, greičiau ir užtikrinčiau įveikia iškilusias problemas: „*Naujai atėjęs žmogus, tame tarpe ir aš, pasako, kad jeigu ne kolektyvas, tai po mėnesio būčiau išėjęs. Bet išgelbėjo kolektyvo palaikymas, parama, patarimai ir pas mus yra geras santykių mikroklimatas darbe tarp kolektyvo*“ (B), „*Šiame skyriuje niekada nepalieka, pataria net, pamoko jeigu blogai kažką padarei, ar jeigu neteisingus sprendimus priėmėi*“ (C). Antra, kad kolegų palaikymas ir esantis mikroklimatas tarp darbuotojų realizuojasi į kolegų bendradarbiavimą. Tyrimo rezultatų analizė rodo, kad bendradarbiavimas atsiskleidžia vieni kitiems padedant atlikti darbus: „*Nesvarbu, tavo rajonas, tai tu vykdavai ar kolega. Mes visi labai draugiškai ir labai gražiai bendraujam ir pasiderindavom šituos reikalus*“ (B), „*Dabar prisiminiau, kad paprašė kitas darbuotojas išklausti vaiko nuomonės*“ (C).

Apibendrinamas tyrimo analizės rezultatus, vaiko teisių apsaugos įstaigos raišką, užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), galiu teigti, kad vaiko teisių apsaugos specialistai jaučia administracijos palaikymą, patiriant darbo sunkumus. Įstaigos administracija atsižvelgia į darbuotojų išvalgas, palaiko diskusijas, stengdamiesi gerinti darbo organizavimą. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaiko teisių apsaugos skyriaus administracija suteikia galimybę savo darbuotojams tobulėti bei primena, kad vaikų nuomonė visada yra svarbi, įskaitant vaikų emocijas, bendravimą, elgesį ir jų savijautą. Tyrimo dalyviai įvardija, kad vaiko teisių apsaugos specialistams yra svarbus ir kolegų palaikymas, bendravimas ir bendradarbiavimas. Tik su kolegomis vaiko teisių apsaugos specialistai gali kokybiškiau atlikti savo darbo funkcijas bei įveikti kylančius darbo ir asmeninius sunkumus. Siekiant apibendrintai suprasti vaiko teisių apsaugos specialistų reikšmę ir naudą apie vaiko dalyvavimo teisę bei nuolatinės globos (rūpybos), klausėme jų, kodėl svarbu vaikui reikšti savo nuomonę? Kaip keičiasi vaikas suteikiant jam dalyvavimo teisę? Kokią yra nuolatinės globos (rūpybos) svarbą ir naudą vaikui? Kaip supranta vaiko dalyvavimo teisę ir kokius aspektus išskiria? Analizuojant gautus tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos 3 kategorijos ir 12 subkategorijų (11 pav.).

11 pav. Vaiko teisių apsaugos specialistų suvokimas apie vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaiko teisių apsaugos specialistų suvokimu ir supratimu apie vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), kad **vaikai gali suteikti naudingos informacijos verbaline ir neverbaline kūno kalba**. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad reikalinga **vaikams suteikti informaciją, juos įtraukti į sprendimų priėmimą bei leisti daryti įtaką juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo rezultatai rodo, vaiko teisių apsaugos specialistai, užtikrindami vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), kad **vyksta vaiko brandos pokytis, įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad vaikų kalbėjimas nusako esamą situaciją nuolatinėje globoje (rūpyboje) – kas jam yra gerai, blogai ir kaip jisai jaučiasi: „O kaip kitaip sužinoti, kas yra gerai ar blogai vaikui?“ (B), „Per nuomonę jisai parodo, kaip vaikas jaučiasi“ (C). Tyrimo rezultatai rodo, kad jeigu vaikai turi problemų, iššūkių, tai jiems yra sudėtingiau išreikšti savo nuomonę. Todėl taip pat vaiko teisių apsaugos specialistai gauna informacijos iš vaikų nekalbėjimo: „Nuomonės neišreiškimas irgi yra išreiškimas.“ (B), „Jeigu vaikas sunkiau reiškia nuomonę, tai ir daug ką pasako.“ (C). Vaikų nekalbėjimas leidžia nuspėti, kad vaikai jaučiasi nepatogiai, blogai, nesaugiai ar patiria sunkumų nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimas rodo, kad vaikai, nekalbėdami ir neišreikšdami savo minčių, parodo per savo kūno kalbą (emociją, judesį, ar elgesį): „<...>, kūno kalba, emocijos, valingi ir nevalingi judesiai. Visos emocijos ir būsenos suteikia informacijos mums“ (B), „Vaikai juk kalba savo elgesiu“ (C). Susistemintai galima įvardyti, kad **vaikai visada suteikia naudingos informacijos verbaline ir neverbaline kalba**. Vaiko teisių apsaugos specialistai įvardijo, kad privaloma informuoti

vaikus, kad jų nuomonė bus išgirsta, suprasta bei perspėti vaikus, kad tik jie gali atsakyti į rūpimus klausimus specialistui, susijusius su nuolatine globa (rūpyba): „*I visus mums rūpimus klausimus, gali atsakyti tik vaikas.*“ (B), „*<...>, kad jisai žinotų, kad bus išgirstas, suprastas kaip jisai jaučiasi*“ (C). Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai pradėdamas kalbėti, gali daryti įtaką juos liečiančiu klausimu: „*Kaip tu sužinosi realią situaciją ne per vaiko nuomonę?*“ (B), „*Iš nekalbėjimo, sunkaus bendravimo vaiko, galima daryti prielaidą, kad vis dėlto gal reikalinga pagalba*“ (C). Tyrimo duomenų analizė parodo, kad vaikų įtaka atsiskleidžia, kad per vaiko nuomonę atsiskleidžia reali situacija ar net per nekalbėjimą, gali vaiko teisių apsaugos specialistai nuspėti, kad reikalinga pagalba nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaikai, pradėdami kalbėti ir galėdami daryti įtaką, jau yra įtraukiami juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Taip pat tyrimo dalyviai įvardija, kad reikalinga pasikalbėti su vaikais apie jų išreikštą nuomonę ir jų įtaką tolimesnėms sprendimams nuolatinėje globoje (rūpyboje). T. y. išaiškinti, kodėl jų nuomonė bus arba nebus vykdoma ar nepaisoma. Taip pat kalbantis su vaikais apie jų nuomonę, tyrimo dalyviai įvardija, kad pradeda formotis vaikų suvokimas: „*Jeigu jo nuomonė nėra vykdoma, tai turi būti aiškiai ir argumentuotai paaiškinama, kodėl jisai nėra teisus*“ (A), „*<...>, nes formuojasi vaiko pasaulėžiūra, pasaulėjauta pati*“ (C). Susistemintai galima teigti, kad ***vaikui yra suteikiama informacija, jis yra įtraukiamas bei galintis daryti įtaką juo liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje)***.

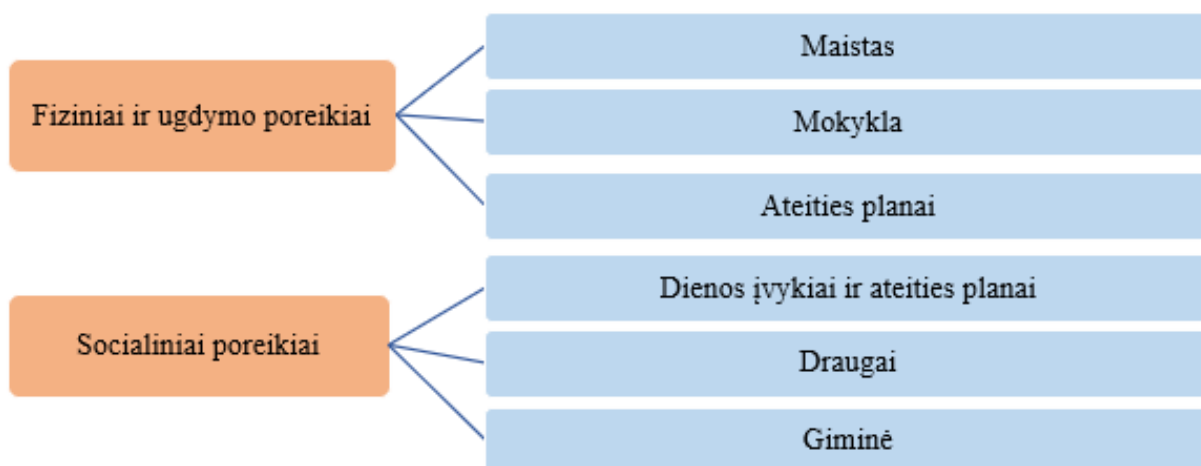
Tyrimu atskleista, kad užtikrinant vaiko dalyvavime teisę įvyksta ***vaikų brandos pokytis, įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)***. Pirmiausiai iš tyrimo rezultatų atsiskleidžia, kad vaikai priima situaciją nuolatinėje globoje (rūpyboje). Jie atsipalaiduoja, prisitaiko, nusiramina jeigu buvo priimti sprendimai nuolatinėje globoje (rūpyboje): „*Atsipalaiduoja į pokalbio pabaigą <...> Vaikas yra prisitaikęs, atsipalaidavęs, adaptavęsis*“ (B), „*Tai jisai apsiramino, <...>, jisai jau atsipalaidavo, įtampa praėjo. Plius, po mūsų pokalbio, aš kitą vakarą važiauvau pas globėją ir pamačiau vaikiną, tai jisai jau visai su šypsena vaikščiojo*“ (A). Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai priima situaciją nuolatinėje globoje (rūpyboje), nes vaikai suvokia ir supranta nuolatinės globos (rūpybos) esmę ir privalumus. Supranta, kad joje bus užtikrinama jų gerovė, todėl nesukelia problemų savo globėjams (rūpintojams): „*<...>, kad jie supranta nuolatinėje globoje privalumą*“ (B), „*<...>, nes supranta, kodėl reikalinga jiems nuolatinė globa*“ (C), „*Tikrai matau kaip vaikas auga kaip asmenybė <...> Matau, kad vaikas nekelia problemų globėjams. Nekelia problemų namuose ar kitoje aplinkoje*“ (A). Tyrimas parodė, kad vaikai, suprasdami nuolatinės globos (rūpybos) privalumus, pradeda jaustis reikalingi. Jaučiasi, kad gali būti mylimi, aprūpinti ir gyvendami pas nuolatinius globėjus (rūpintojus) suvokia, kad tai yra jų namai: „*<...> jaučiasi mylimas ir saugus. <...>, kad ten yra jo namai, mylimas, prižiūrimas ir aprūpintas*“ (B), „*<...>, vaikai gali saugiai, šiltai, jaukiai ir ramiai gyventi*“ (C). Taip pat tyrimas rodo, kad vaikai, jausdami reikalingais, taip pat jaučiasi saugūs. Vaikai pajaučia emocinį ir psichologinį saugumą: „*Sėslumas ir stabilumas duoda vaikui gerą*

psichologinę atmosferą, emocinį prierašumą“ (B), „Paskui mums besikalbant, jisai suprato, kad mes jo čia nesistengiame įkalinti, laikyti naujuose namuose, kur jam labai nepatinka“ (A). Vaikai, nejausdami reikalingi, nejausdami saugūs, pradeda maištauti ir tai sukoncentruoja dėmesį save. Tyrimo dalyviai įvardija, kad vaikai, jausdamiesi reikalingais ir saugus, pradeda nebemaistauti ir pozityvia linkme keičiasi vaikų elgesys: „Jeigu imtume konkretų pavyzdį, tai mergaitė buvo labai vėjas <...> Aš bent jau pasakau kur einu, laiku stengiuosi sugrįžti į namus <...>, kad jiems yra saugu ir naudinga būti nuolatinėje globoje, pradeda keistis vaikų elgesys“ (B), „<...> vaikai nusiramina ir pasikeičia elgesys <...> Būna, kad vaikai globėjus (rūpintojus) vadina tėčiais, mamomis“ (C), „Tikrai matau kaip vaikas auga kaip asmenybė <...> Matau, kad vaikas nekelia problemų globėjams. Nekelia problemų namuose ar kitoje aplinkoje.“ (A). Vaikai, gyvendami nuolatinėje globoje (rūpyboje), yra prižiūrimi ir ugdomi savo nuolatinį globėjų (rūpintojų). Kitaip tariant, kad tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai nuolatinėje globoje (rūpyboje) įgauna tinkamą gyvenimo rimtą ir ruošiasi savarankiškam gyvenimui: „Vaikai yra ugdomi, jaučia, <...>, įpranta prie taisyklių“ (B), „Pas vaiką atsirado ramybė, nusiramino, įgavo pasitikėjimo visais atžvilgiais tiek namuose, tiek mokykloje, tiek užsiėmimuose <...> Nuomonės išsakymas nuolatinėje globoje (rūpyboje) atsispindi ateities perspektyvoje, ieškant darbo, egzaminuose ir panašiai. Nuomonės išsakymas yra susietas su jo gyvenimu. Jeigu dabar bijos išreikšti savo nuomonę, tai ateityje gali būti blogai gyvenimo momentuose“ (C), „<...>, užauginti vaikui sparnus, išmokyti savarankiško gyvenimo įgūdžių ir išmokyti vaiką svajoti. <...>, tai tu gali galvoti apie aukštesnius dalykus – mokslai, svajones, universitetus ir visus kitus dalykus“ (A).

Apibendrinamas tyrimo duomenų analizę, vaiko teisių apsaugos specialistų suvokimą apie vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), galiu teigti, kad vaikų brandos pokytis vyksta jeigu vaikai gauna informaciją, yra įtraukiami į sprendimų priėmimą bei suvokia galintys daryti įtaką juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tačiau vaiko teisių apsaugos specialistai privalo išaiškinti vaikams apie jų teisės svarbumą dalyvauti nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai, suvokdami savo dalyvavimo teisės reikšmingumą, galės suteikti naudingos informacijos vaiko teisių apsaugos specialistams tiek verbaline ir neverbaline kūno kalba. Galima daryti prielaidą iš tyrimo rezultatų, kad nuo vaiko teisių apsaugos specialistų priklauso vaiko dalyvavimo teisės realizavimas nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaiko teisių apsaugos specialistai, realizuodami vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), padeda vystyti vaikų brandos pokytį, kuris vaikus veda link paruošimo savarankiškam gyvenimui.

3.3.2. Vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas nuolatinėje globoje (rūpyboje): vaikų, gyvenančių nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, patirtys

Siekiant pralaužti nejaukumo barjerą tarp tyrėjo ir tyrimo dalyvių, buvo užduotas pirmasis klausimas, kuris leidžia išsiaiškinti, kaip vaikai išreiškia nuomonę kasdienybėje bendraujant su globėjais (rūpintojais). Analizuojant vaikų atsakymus, išskirtos 2 kategorijos ir 6 subkategorijos (12 pav.)

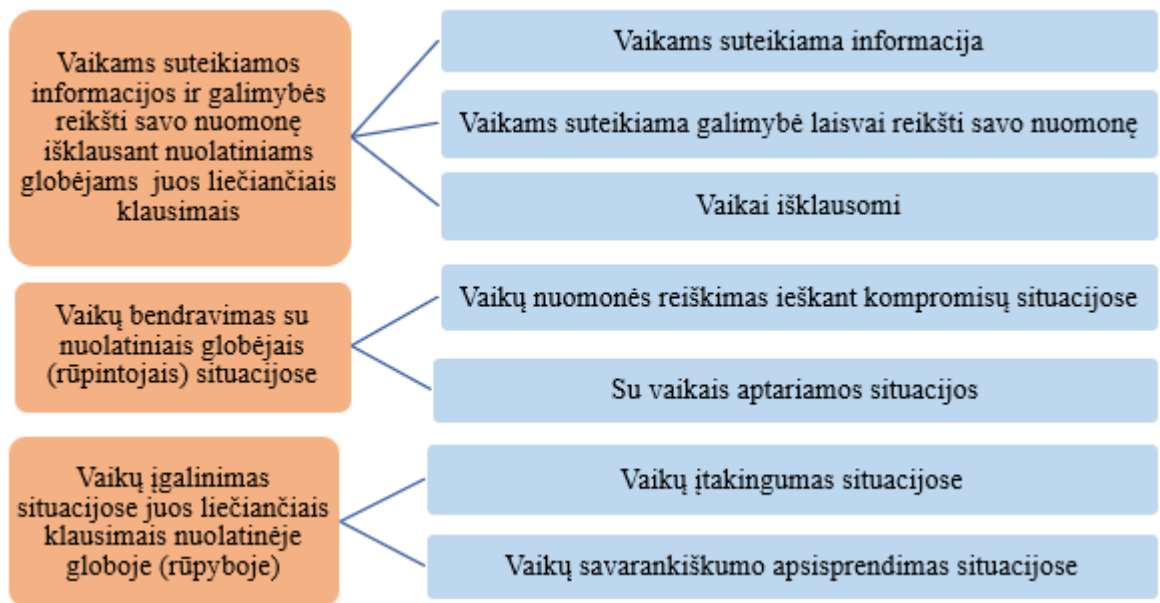
12 pav. Vaikų, gyvenančių nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, kasdienybėje aptariamų temų su nuolatiniais globėjais (rūpintojais)

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad viena iš vaikų kasdienybėje aptariamų temų su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) yra **fiziniai ir ugdymo poreikiai**. Tyrimo rezultatai rodo, kad su vaikais yra kalbama apie maistą ir jo gaminimą: „Mes taip pat pasitariam apie maisto gaminimą. Aš pasiūliau daryti pietums brokolių trintą sriubą“ (E), „Nu, pavyzdžiui, dėl maisto“ (C). Taip pat vaikai su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) šnekasi apie mokyklą ir jos reikalus. Tyrimo dalyviai įvardija, kad globėjams svarbu sužinoti mokyklos aktualijas, kaip sekėsi joje ir kokius įvertinimus gavo: „Taip, globėja visada nori pasikalbėti kas mokykloje būna. Dažniausiai tai būna mokyklos reikalais, ką nuveikiau mokykloje, kokius pažymius gavau“ (D), „<...>, mokykla, <..>“ (A), „Taip pat būna, kad kalbamės apie mokslus“ (F). Tyrimo metu nustatyta, kad vaikai su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) kalbasi apie ateities planus. Jie šnekasi apie ateities viziją, pavyzdžiui, apie tolimesnius mokslus pabaigus vidurinę mokyklą bei būsto paiešką sulaukus pilnametystės: „Šiaip dar kalbamės apie gyvenamą būstą, sulaukus pilnametystės“ (F), „Kai pabaigsiu mokyklą, kur reikėtų stoti“ (C).

Vaikų, gyvenančių nuolatinėje globoje (rūpyboje), tyrimas atskleidė, kad kita iš vaikų kasdienybėje aptariamų temų su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) yra **socialiniai poreikiai**. Tyrimo dalyviai įvardija, kad su jais yra kalbama apie dienos įvykius ir ateities planus: „Pasiteirauja apie artimiausius įvykius, tokius galėčiau įvardinti“ (D), „<..>, apie dieną pakalbame, <...>“ (A), „<...>“,

tai buvusios dienos įvykius“ (F), „<...>, tai paklausia, kaip diena man, kas atsitiko ar nieko neatsitiko, ar kažkokios naujienas pasakau“ (C). Taip pat tyrimu nustatyta, kad vaikai šnekasi su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) apie draugus, su kuriais bendraujama, susipažįstama: „Apie draugus, <...>“ (E), „Aš ten susipažinau su viena mergina Austėja ir kalbamės apie draugus“ (F), „<...>, stengiuosi minimaliai pasakyti apie draugus“ (C). Tačiau verta pastebėti, kad vienas tyrimo dalyvis stengiasi minimaliai kalbėti apie draugus. Galima daryti prielaidą, kad nuo vaikų norų ir atvirumo priklauso pasidalinimai apie draugus. Kitaip tariant, kad vaikai siekia minimaliai atliepti globėjų (rūpintojų) poreikį sužinant apie draugus. Taip pat tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaikai gali pasikalbėti su globėjais (rūpintojais) apie savo biologinę giminę. Tyrimo duomenys rodo, kad kai vaikai nerimauja dėl savo biologinės šeimos, kurioje yra problemos, gali atvirai pasidalinti savo jausmais ir išgyvenimais: „Kai nerimauju dėl šeimos, tai mes pasikalbame. <..> ypač kai mano šeimoje yra problemos kažkokios <...>“ (E), „Nu yra tokia viena Laura, kuri yra mano mamos sesė. <...>Man yra pasakiusi, kad kodėl nebendrauti su Laura“ (F).

Apibendrinamas tyrimo rezultatus, galiu teigti, kad vaikų, gyvenančių nuolatinėje globoje (rūpyboje), kasdienybėje aptariamose temose su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) yra šios: fiziniai ir ugdymo bei socialiniai poreikiai. Tyrimo dalyviai su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) mąsto apie savarankišką gyvenimą, nes vaikų klausiama apie maistą ir jo gaminimą. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) su vaikais šneka apie mokyklą. Tarpusavyje jie kalbasi apie gautus įvertinimus, vaikų mokymąsi bei kitas aktualijas. Su vaikais, gyvenančių nuolatinėje globoje (rūpyboje), yra šnekamasi apie ateities planus. Vyrauja tokios temos kaip gyvenamosios vietos ieškojimas sulaukus pilnametystės bei mokslų tęsimas pabaigus mokyklą. Tyrimo duomenys parodė, kad yra domimasi apie vaikų įvykusius dienos ir ateinančius įvykius. Taip pat klausiama apie draugus, bandant išsiaiškinti, su kokiais draugais bendrauja vaikai. Verta pabrėžti, kad ne visi vaikai atvirai kalbasi apie draugus su savo globėjais. Tai priklauso nuo tarpusavio santykio. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai gali šnekėtis apie savo biologinę šeimą, siekdami pasidalinti savo išgyvenimais ir jausmais su nuolatiniais globėjais (rūpintojais). Todėl toliau tikslinga klausti tyrimo dalyvių, kaip nuolatiniai globėjai (rūpintojai) motyvuoja ir suteikia galimybę išsakyti savo nuomonę, pažiūras? Analizuojant gautus tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos 3 kategorijos ir 7 subkategorijos (13 pav.).

13 pav. Nuolatinių globėjų (rūpintojų) suteikiama dalyvavimo teisės raiška: vaikų patirtys

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad pirmoji vaikų įsitraukimo raiška į vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje) priklauso nuo: ***vaikams suteikiamos informacijos ir galimybės reikšti savo nuomonę išklausančiais nuolatiniams globėjams juos liečiančiais klausimais***

Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikams yra suteikiama informacija. Pavyzdžiui, kai nuolatinių globėjų (rūpintojų) nėra namuose ar kai planuoja išvykti, tai vaikai sužinojo kur randasi ar kur planuoja išvykti globėjai (rūpintojai). Taip pat jeigu bus susitinkama su vaikų teisių apsaugos specialistais juos liečiančiais klausimais. Jeigu vyksta posėdžiai susijusiais su biologiniais tėvais, tai vaikai sužino apie posėdžio eigą ir apie ką buvo kalbama. Vaikai įvardija, kad jie sužino informaciją iš nuolatinių globėjų (rūpintojų) kai yra planuojamas pasimatymas su biologiniais tėvais. Taip pat tyrimas atskleidžia, kad jie gauna informaciją, kad yra netinkamas vaikų elgesys. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) informuoja, kad pasikartojus netinkamam elgesiui bus paimami tam tikri daiktai, siekiant pakeisti vaiko elgesį: „Jeigu jie išsiruošia kažkur važiuoti, tai pasakoma man. Arba aš grįžtu namo ir jų nėra, tai informuojame kur randasi“ (D), „Tarkim, kad susitiks su visom tom apsaugom“ (A), „Jo, vyko tėvų posėdis. Globėja atėjo ir pasakė, kad vyko toks surinkimas. Pasakė, kas ir ką padarė iš mano šeimos, pasakė, ką turėjo padaryti, kas buvo liepta ir ko nepadarė. Tai gavau minimalią informaciją, ką aš galiu sužinoti“ (E), „Būdavo taip, kad kai atsikrausčiau, globėja sakydavo, kad dabar mes važiuojame į pasimatymą“ (F), „Jo, jinai sakydavo, kad jeigu elgesys kartosis ar pasikartos, tai bus paimti daiktai“ (C). Tyrimo metu nustatyta, kad vaikams suteikiama galimybė laisvai reikšti savo nuomonę. Kitaip sakant, ką tyrimo dalyviai patys įvardija, kad jie turi galimybę išsakyti savo nuomonę, kuri yra be prievartos. Vaikai, gaudami informaciją ir turėdami galimybę laisvai reikšti savo nuomonę, gali būti išklausyti savo nuolatinių globėjų (rūpintojų): „Visą laiką gaunu išsakyti savo nuomonę <...> Tu kaip nori, pasisakyk arba ne. Mes tau čia netrukdom“ (D),

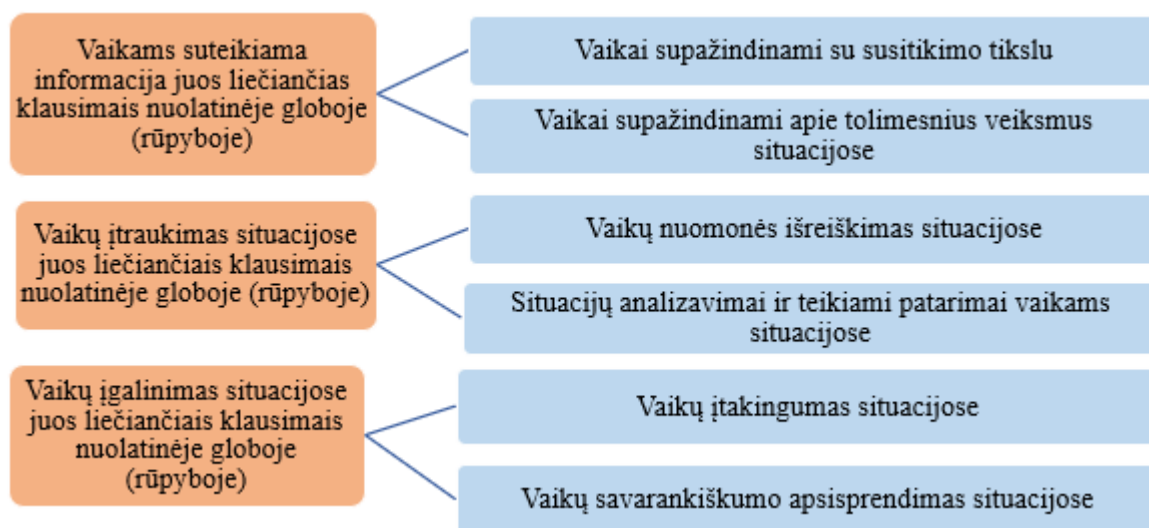
„Bet tikrai nebuvo taip, kad mus liepdavo per prievartą pasisakyti <...>“ (F) „,<...> Taip natūraliai leidžia išreikšti nuomonę ir jie bando klausyti“ (F), „<...>, tai dažniausiai išklauso“ (C).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaikų įsitraukimo raiška į vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje) priklauso nuo: **vaikų bendravimo su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) situacijose**. Tyrimo analizės rezultatai atskleidžia, kad vaikai reiškia savo nuomonę ieškant kompromisų situacijose su nuolatiniais globėjais (rūpintojais). Vaikai įvardija, kad kai yra nesutarimai su globėjais (rūpintojais) yra mėginama diskutuoti argumentuota kalba, siekiant atrasti bendrą sprendimo būdą, kuris tiktų abiem pusėm. Pavyzdžiui, kad jeigu vaikas ir nuolatinis globėjas (rūpintojas) nusprendžia žiūrėti filmą, tai stengiamasi diskutuoti ir atrasti bendrą filmo žanrą, kuris tiktų abiem: „Būna, kad nesutampa sutarimai, tai bandau argumentuoti. Taip pat ir močiute argumentuotai kalba, bet visada bandome atrasti kompromisą tarp kiekvieno argumento“ (D), „Aš išsakiau savo nuomonę, poziciją ir vėliau globėja sutiko. Teko argumentais apsiukeisti, kol pasiekėm bendrą išvadą“ (F), „Mūsų skirtingi žiūrėti žanrai ir stengiamės, kad abiem patiktų žiūrėti“ (C). Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad su vaikais yra aptariamose situacijose kai juos pačius domina ir pasiteirauja nuolatinio globėjų (rūpintojų) informacijos sprendžiant situacijas. Pavyzdžiui, jeigu vaikams reikia pasiekti tam tikrą vietą ir nėra galimybių nuvykti į reikiamą vietą. Taip pat su vaikais aptariamose situacijose, siekiant išaiškinti būsimus priimtus sprendimus. Su vaikais yra aptariamose ir tokios situacijos kaip reikėtų elgtis vienokiame ar kitokiame gyvenimiškose situacijose arba kai vaikai nesupranta tam tikrų dalykų. Todėl galima daryti prielaidą, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) yra linkę kalbėtis sprendžiant jų iššūkius: „kai aš pasakau kas mane domina, pasiteirauju, ar gali mane nuvežti jeigu nepasiekama viešuoju transportu“ (D), „Tai aš žinodavau, kokie bus sprendimai ir maždaug žinodavau“ (A), „Tai pasakiau globėjai, bet pasakė man, kad daryčiau tą patį. Praeičiau arba žvengti pradėčiau ar tiesiog, kad nekreipčiau dėmesio“ (E), „Tipo ten sakė, kad ar tu esi tikrai, kad tau nieko neatsitiks susitinkant su nepažįstamu asmeniu <...> Jinai aiškindavo, kalbėdavo man, nes aš greitai susinervindavau, kad negaliu išspręsti elementariausio ir labai lengvo matematinio uždavinio“ (F).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaikų įsitraukimo raiška į vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje) yra **vaikų įgalinimo situacijose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai turi įtakingumą situacijose. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad jeigu jiems nesiseka moksluose, tai gali paprašyti pagalbos pas nuolatinio globėjus (rūpintojus). Vaikai gali net inicijuoti mokymosi vietos keitimą, jeigu yra patiriami sunkumai mokyklos aplinkoje. Taip pat vaikai turi įtakos pasirinkdami neformalų ugdymą, atsižvelgdami į savo mėgstamus hobius. Tačiau tyrimu nustatyta, kad vaikų rodomos iniciatyvos, įtakos ne visada patinka nuolatiniesiems globėjams (rūpintojams). Tyrimo dalyviai įvardijo, kad jie taip pat gali nulemti konfliktinės situacijos tolimesnę eigą ginčijantis su nuolatiniais globėjais

(rūpintojais): „Nu, kai man buvo prastoka su pažymiais, tai jie padėjo išspręsti uždavinius. Man buvo blogai su rusų kalba, tai jie padėdavo man skaityti, išmokti žodžius“ (D), „Nu nes jisai tipo sako: „Man globos atsisakyti?“ Tai atsakiau, kad gerai“ (A), „<...>, iš pradžių pati norėjau pakeisti mokyklą“ (E), „Manęs paklausė globėja „Ką norėčiau lankyti?“. Mano hobis yra viskas susijęs su kamuoliu. Tai kai atėjau čia gyventi ir lankiau mokyklą, kurioje buvo krepšinio būrelis, tai globėja mane užrašė“ (F), „<...>, Bet jinai taip prisitaikė prie to mano sprendimo, bet nelabai patenkinta buvo“ (E). Tyrimu atskleista, kad vaikai turi savarankiškumo apsisprendimą situacijose, nes nuolatiniai globėjai (rūpintojai) įpareigoja vaikus ieškoti informacijos jiems reikiamais klausimais. Vaikai, kalbėdamiesi su nuolatiniais globėjais (rūpintojais), sužino galimas pasekmes situacijose. Tyrimo dalyviai įvardija, kad jiems suteikiama galimybė savarankiškai apsipirkti parduotuvėje: „<...>, bet dabar jau sako, kad pats susirask informacijos. Tai dabar jau pačiam reikia viską daryti“ (D), „Aš esu su globėja kalbėjusi apie tai, kad kokios gali būti pasekmės, dėl mano to išsišokimo“ (F), „<...>, ar nueinu iki parduotuvės nuperku ir paskui jinai man perveda pinigus, nes mato kiek išleidau banko kortelėje“ (C). Galima daryti prielaidą, kad vaikų savarankiškumo apsisprendimas priklauso nuo pačių vaikų.

Apibendrinamas tyrimo rezultatus, galiu teigti, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) suteikia vaikams dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), nes pirma, kad vaikams suteikiamos informacijos ir galimybės reikšti savo nuomonę išklausant nuolatiniams globėjams juos liečiančiais klausimais. Antra, kad nuo šios raiškos priklauso vaikų bendravimas su nuolatiniais globėjais (rūpintojais). Kitaip sakant, kad nuo nuolatinų globėjų (rūpintojų) priklauso vaikų nuomonės reiškimas ieškant kompromisų situacijose ir aptariant jas. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai, bendraudami su nuolatiniais globėjais (rūpintojais), gali būti įgalinti situacijose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaikų bendravimas su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) jiems suteikia įtakingumą ir savarankiškumo apsisprendimo laisvę situacijose. Todėl galima daryti išvadą, kad tik nuo globėjų (rūpintojų) pastangų priklauso vaiko dalyvavimo įsitraukimo raiška nuolatinėje globoje (rūpyboje). Toliau tikslinga klausti tyrimo dalyvių, o kaip vaikų teisių apsaugos specialistai motyvuoja ir suteikia galimybę išsakyti savo nuomonę, pažiūras? Analizuojant gautus tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos 3 kategorijos ir 6 subkategorijos (14 pav.)

14 pav. Vaiko teisių apsaugos specialistų suteikiama dalyvavimo teisės raiška: vaikų patirtys

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaiko teisių apsaugos specialistų suteikiama dalyvavimo teisės raiška priklauso nuo: ***vaikams suteikiamos informacijos juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje), vaikų įtraukimo situacijose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje) ir vaikų įgalinimo situacijose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje).***

Tyrimo rezultatai rodo, kad pirmas vaiko dalyvavimo teisės raiškos sąlygojantis veiksnys – ***vaikams yra suteikiama informacija juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje).*** Pirmiausiai, kad vaikai yra susipažindinami su susitikimo tikslu. Todėl tyrimo dalyviai įvardija, pokalbiai su vaiko teisių apsaugos specialistų nėra prievartiniai. Vaikai taip pat sužino, kad vaiko teisių apsaugos specialistas funkcijas tokias kaip: jiems yra privaloma susitikti, pasikalbėti ir susirinkti tam tikrą informaciją iš vaikų: „*Tai nėra prievartinis pokalbis ir visada pasako kodėl ateina pasikalbėti patikrinimui*“ (D), „*<...>, gal į metus kartą skambutis, kad patikrinti*“ (A), „*Tiesiog gal pasako, kad reikia duomenis užpildyti <...> ir tiesiog leidžia išreikšti savo nuomonę*“ (C). Taip pat iš vaikų, gyvenančių nuolatinėje globoje (rūpyboje), rezultatų paaiškėjo, kad jie yra supažindinami apie tolimesnius veiksmus situacijose: „*Paaiškino, kaip vyktų tas procesas*“ (A), „*Pavyzdžiui, kai atsidaro globėjai, tai man pasakė, kad tokie atsirado*“ (E).

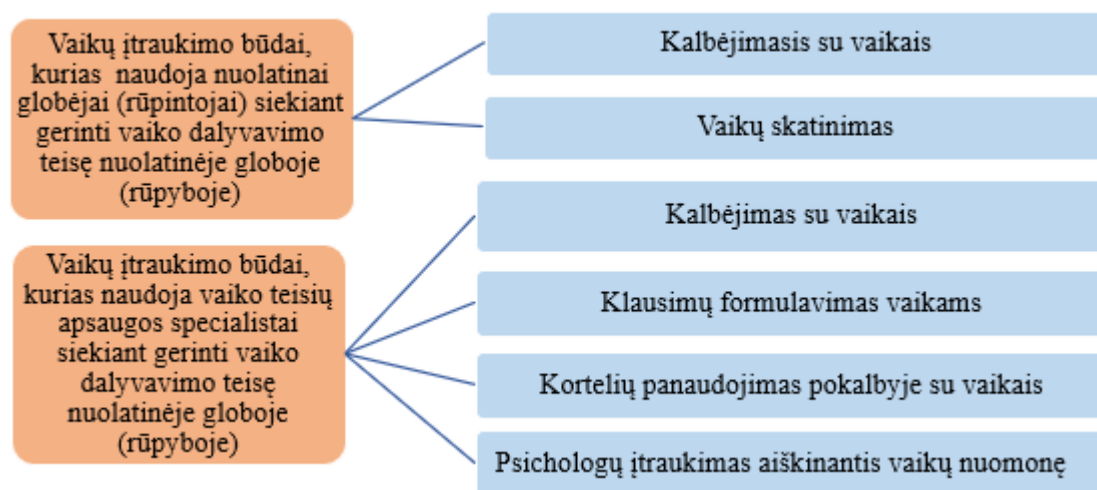
Tyrimu nustatyta, kad vaikai, sužinodami informaciją juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje), pereina prie antrojo vaiko dalyvavimo teisės raiškos sąlygojančio veiksnio – ***vaikų įtraukimas situacijose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje).*** Tyrimo rezultatai rodo, kad yra vaikų nuomonės išreiškimas situacijose. Tyrimo dalyviai įvardija, kad jų yra klausama, kaip sekasi gyventi nuolatinėje globoje (rūpyboje), kaip sekasi mokykloje, ar turi problemų, kaip sekasi disponuoti savo turimus dienpinigius bei kaip yra bendraujama su biologiniais tėvais: „*Tai paklausia, kaip sekasi, kaip sekasi būti pas globėją, kaip sekasi mokykloje, kaip sekasi*

bendrauti su biologiniais tėvais“ (E), „Labiausiai kalbamės apie mamą ir dienpinigius kažkodėl. <...> Nu ten kažkodėl yra kalbama apie tai, ką tu mėgsti ar ko nemėgsti, kokias pamokos mėgsti. Taip pat paklausia, ar turiu kažkokių sunkumų“ (F), „Daugiausiai klausia apie biologinius tėvus, kad priminti šitą situaciją. Kalbamės dar apie gyvenimo sąlygas: ar geros, ar esu patenkintas“ (C). Tyrimo dalyviai, išreikšdami savo nuomonę, su vaiko teisių apsaugos specialistais pradeda situacijų analizavimą. Kitaip sakant, kad vaiko teisių apsaugos specialistai, norėdami labiau suprasti esančius sunkumus nuolatinėje globoje (rūpyboje), siekia detalizuoti situaciją, bendraudami su vaikais. Tyrimo dalyviai įvardija, kad vaiko teisių apsaugos specialistai bando išaiškinti susiklosčiusią situaciją vaikams ir taip pat duoda patarimus jiems, siekiant įveikti esančias problemas nuolatinėje globoje (rūpyboje): *Aš nupasakojau situaciją ir iš jų pusės, kaip ir problemos nebuvo. Nes globėjas geras, tinkamas ir, kad verta likti <...> mėginkit pradėti, mėgink kalbėtis*“ (A), „*Mes lyg pasikalbėjome, pasakė man, kaip globėja gyvena. Džiaugiausi, nes norėjau būti pas globėją*“ (E), „*Ne tik atsižvelgia, bet ir pataria ką daryti esant sunkumams*“ (D).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vyksta **vaikų įgalinimas sprendimuose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimu nustatyta, kad vaikai, išreikšdami savo nuomonę ir analizuodami situacijas su vaiko teisių apsaugos specialistais, yra įtakingi sprendžiant situacijas. Kitaip sakant, kad į vaikų pasisakymus yra atsižvelgiama. Pavyzdžiui, kad vaikai įvardija problemas vaiko teisių apsaugos specialistui ir jie atsižvelgia į tai, kad prasideda tam tikri pokyčiai nuolatinėje globoje (rūpyboje). Pavyzdžiui, kad vaikams yra sudėtinga bendrauti su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) ir jaučiamas nuolatinių globėjų (rūpintojų) stengimasis susikalbėti su vaiku arba po pasakymų vaiko teisių apsaugos specialistai pradėjo dažniau lankytis ir domėtis, kaip sekasi gyventi nuolatinėje globoje (rūpyboje). Taip pat vaikai įvardijo, kad jie turėjo įtakos sprendžiant dėl gyvenimo nuolatinėje globoje (rūpyboje): „*Bet tarkim, aš pasakiau vaiko teisių apsaugos specialistams, kad mano globėja naudoja tokius argumentus, nelabai teisingus. Ir atrodo pasikeičia ir tada pradeda stengiasi globėjai kalbėti kitaip, be tokių argumentų. Galima sakyti, kad pokytis vyksta, bandoma išgirsti mane*“ (D), „*<...>, Tuomet jisai tą procesą pradėjo, tai tik tada pradėjo vaiko teisių apsaugos specialistai pradėjo domėtis, kodėl, kas ir kaip*“ (A), „*Lygtais klausė ir pasakiau, kad jo ir noriu eiti pas globėją*“ (E), „*<...>, nes po daug pokalbių ir įvyko tas sprendimas, kad pradėjau gyventi pas kitą globėją*“ (C). Taip pat tyrimas atskleidžia, kad vaikai turi ir savarankiškumo apsisprendimą situacijose ar nulemiant situacijų sprendimo eigą: „*<...>, kad kaip aš nuspręsiu taip ir bus*“ (A), „*Tai esu pasakiusi, kad galėtų mane pasiimti mano tėvai, bet žinau, kad situacija vėl pasikartos ir būsiu atimta. Ir va, neturėčiau galimybės gyventi pas globėją ir mane kažkur įkiš į būtą ar dar kažkur. Tai ir pasakiau, kad geriau likti čia*“ (E).

Apibendrinamas tyrimo rezultatus, galiu teigti, kad vaikų įsitrauko raiška į dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), pirmiausiai prasideda nuo suteikiamos informacijos vaikams juos

liečiančias klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaikai, sužinodami susitikimo tikslą ir tolimesnius veiksmus, gali išreikšti savo nuomonę vaiko teisių apsaugos specialistui. Vaikai, analizuodami situacijas su vaikų teisių apsaugos specialistais, gauna patarimus kaip įveikti esančius sunkumus nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaikai, gaudami informaciją ir būdami įtraukiami į situacijas juos liečiančiais klausimais, yra įgalinami sprendžiant situacijas, suteikiant vaikams įtakingumą ir apsisprendimo savarankiško laisvę. Galima teigti, kad tik nuo vaiko teisių apsaugos specialistų požiūrių ir pastangų priklauso vaikų dalyvavimo teisės realizavimas nuolatinėje globoje (rūpyboje). Todėl galima daryti prielaidą, kad tik nuo vaiko teisių apsaugos specialistų pastangų priklauso vaiko dalyvavimo įsitraukimo raiška nuolatinėje globoje (rūpyboje). Toliau tikslinga klausti tyrimo dalyvių, kokius metodus naudoja vaikų teisių apsaugos specialistai ir nuolatiniai globėjai (rūpintojai) skatinant juos įtraukti nuolatinėje globoje (rūpyboje)? Analizuojant gautus tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos 2 kategorijos ir 6 subkategorijos (15 pav.).

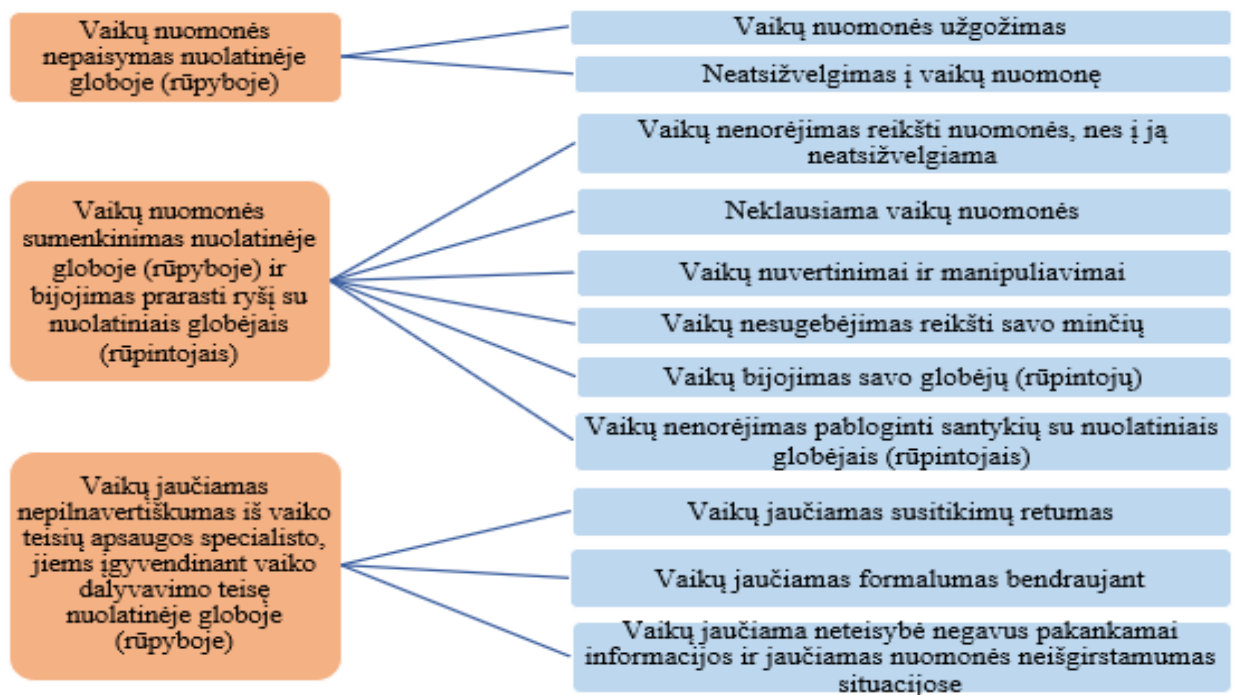
15 pav. Nuolatinųjų globėjų (rūpintojų) ir vaiko teisių apsaugos specialistų skatinimo būdai realizuojant vaiko dalyvavimo teisę: vaikų patirtys

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad **nuolatiniai globėjai (rūpintojai) naudoja minimalius vaikų įtraukimo būdus, siekiant gerinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo nustatyta, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) dažniausiai taiko kalbėjimosi su vaikais būdą: „Mes tik šnekamės, kalbamės“ (D), „Dažniausiai mes kalbamės“ (E), „Mes tik šnekamės, mes labai daug kalbamės“ (F). Tyrimo metu nustatyta, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) naudojamą vaikų skatinimą. Kitaip sakant, kad jeigu nuolatiniai globėjai (rūpintojai) nori pasiekti teigiamų pokyčių vaiko asmenybėje, bandoma susitarti ar rasti kompromisą su vaikais. Pavyzdžiui, jeigu norima, kad vaikai pasiektų geresnių mokykloje, jis yra išleidžiamas į ekskursijas, neformalų ugdymą arba gauna leidimą eiti ten, kur vaikai nori nukeliauti: „Gal galima įvardinti kaip skatinimą, pavyzdžiui, kad aš gerai mokausi, o man kažką nuperka, ar į keliones nusiveža“ (D), „Bet jeigu noriu kažkur išeiti darbo dienomis, tai turiu viską būti idealiai atlikusi namų darbus. Tada parodau ir išleidžia. O jeigu nepadarau, tai negaliu išeiti“ (E), „Tarkim būdavo, kad iki 8 klasės ir jeigu vidurkis būdavo aukščiau

8, *tai mane išleisdavo į žirgyną*“ (A). Todėl galima daryti prielaidą, kad nuo vaikų savarankiškumo apsisprendimo priklauso nuolatinių globėjų (rūpintojų) vaikų skatinimo būdo sėkmė.

Taip pat tyrimu atskleista, kad vaiko teisių apsaugos specialistai naudoja minimalius būdus, siekiant gerinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimo dalyviai įvardija, kad dažniausiai yra kalbamasi su jais: „*Nu tai pagrinde, tai tie pokalbiai*“ (A), „*<...>, gal tik 4 kartus esu klabėjusi*“ (E). Tyrimu nustatyta, kad vaiko teisių apsaugos specialistai nepastebimais ir netiesioginiais klausimais užduoda tam tikrus klausimus, siekiant išsiaiškinti esančias situacijas: „*Kažkaip tai tave paskatina papasakoti netiesiogiai, nepastebimai*“ (D), „*Tik klausimais*“ (F). Todėl galima teigti, kad yra teisingai formuojami klausimai vaikams. Taip tyrimu nustatyta, kad vaiko teisių apsaugos specialistai naudoja kortelių panaudojimą pokalbyje su vaikais. Tačiau tyrimo dalyviai įvardija, kad jiems sudėtinga prisiminti kas tai per kortelės ir kaip buvo naudojamos: „*Jeigu neklystu, tai buvo atsinešę korteles, bet sunkiai prisimenu*“ (D). Taip pat vienas tyrimo dalyvis įvardijo, kad vaiko teisių apsaugos specialistai siekia įtraukti psichologus. Psichologų įtraukimas padeda aiškintis vaikų nuomonę, taip užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje): „*Nu taip daugiau ir nebuvo, apart pas psichologo lankymosi*“ (A).

Apibendrinamas tyrimo rezultatus, galiu daryti prielaidą, kad vaikams, gyvenantiems nuolatinėje globoje (rūpyboje), yra sudėtinga atpažinti ir įvardinti skatinimo būdus, kuriuos naudoja nuolatiniai globėjai (rūpintojai) ir vaiko teisių apsaugos specialistai, siekdami realizuoti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tačiau galiu teigti, kad įtraukiant vaikus į vaiko dalyvavimo teisę, dažniausiai naudojamas kalbėjimosi būdas su vaikais, teisingai formuluojant jiems klausimus. Verta akcentuoti, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai), kalbėdamiesi su vaikais, naudoja vaikų skatinimą, kuris patvirtina trečią nuolatinių globėjų (rūpintojų) suteikiamą dalyvavimo teisės raišką - vaikų įgalinimas juos liečiančias klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaikams suteikiant savarankiškumo apsisprendimą, gali laisvai priimti nuolatinių globėjų (rūpintojų) suteikiamą skatinimo galimybę. Todėl toliau buvo verta klausti tyrimo dalyvių, kodėl būna sunku reikšti savo nuomonę, pažiūras globoje (rūpyboje)? Analizuojant gautus vaikų, gyvenančių nuolatinėje globoje (rūpyboje), atsakymus, išskirtos 3 kategorijos ir 11 subkategorijų (16 pav.)

16 pav. *Vaikų sunkumai bendraujant su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) ir vaiko teisių apsaugos specialistais nuolatinėje globoje (rūpyboje)*

Tyrimo duomenų analizė rodo, jog vienas iš sunkumų bendraujant su nuolatiniais globėjais (rūpintojais): **vaikų nuomonės nepaisymas nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimu atskleista, kad vaikų nuomonė yra užgožiama. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad išreikšdami savo nuomonę nuolatiniais globėjams (rūpintojais), patiria tam tikrą diskriminaciją: iš jų yra juokiamasi, jie nieko nesupranta ir tai, kad yra per maži. Globėjai mano, kad vaikai, reikšdami savo nuomonę, manipuliuoja ar piktnaudžiauja jais. Taip pat tyrimas atskleidė, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) nesistengia išsiaiškinti ar diskutuoti, dėl kokių priežasčių vaikai nori pakeisti esamas situacijas: „<...> nes jie naudoja tokį argumentą: „Aš esu vyresnis““ (D), „Ir globėjo reakcija buvo, kad net išsijuokė iš manęs, galvojo, kad aš auką primetu“ (A), „<...>,vis sakydavau globėjai: „Aš noriu pakeisti mokyklą,“ (E), „O kartais, kai mini sutapimų būna per daug, nors iš tikrųjų tai yra susitapimai, tai globėja galvoja, kad aš piktnaudžiauju <...>“ (C). Todėl galima teigti, kad yra neatsižvelgiama į vaikų nuomonę. Nustatyta, kad vaikai praranda motyvą diskutuoti ir kalbėtis su savo globėjais (rūpintojais), nes nuolatiniai globėjai (rūpintojai) neatsižvelgia į vaikų išsakytas priežastis ir įvardija kad yra priprantama prie situacijų: „Ir kai mes važiuojame į kaimą, aš noriu likti namie. Man tiesiog taip yra patogiau, nes kaime nėra ką veikti, nėra įdomu. Nors ir pasakau, kad noriu likti, tai vis tiek neleidžia likti vienam, nors tu ką daryk. Ir visiškai nesvarbu ar vienai dienai likčiau, ar keliom. Vis tiek nėra leidžiama. Jau atrodo, kad nebegali daugiau ginčytis, diskutuoti ar argumentuoti“ (D), „<...>, mano nuomonę nebūdavo atsižvelgiama“ (A), „Aš pasakiau savo globėjai priežastis, bet atsako, kad priprasiu“ (E).

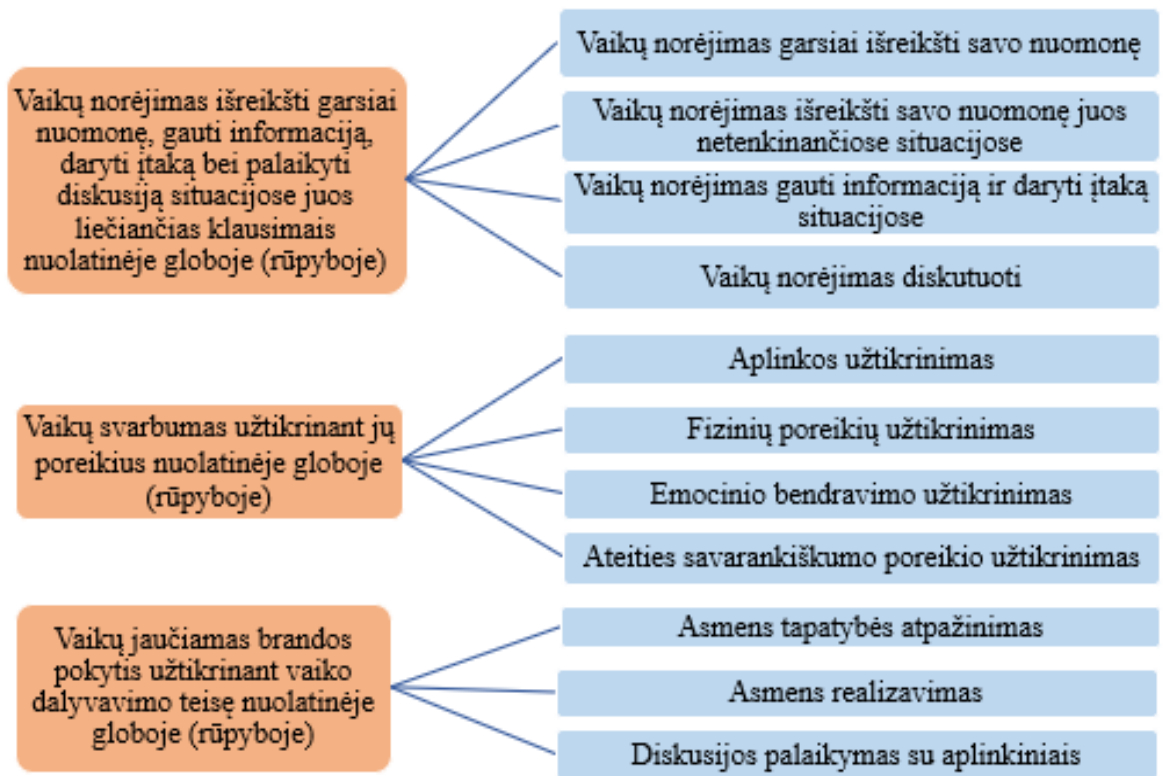
Tyrimu atskleista, kad yra **vaikų nuomonės sumenkinimas nuolatinėje globoje (rūpyboje) ir bijojimas prarasti ryšį su nuolatiniais globėjais (rūpintojais)**. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad yra vaikų nenorėjimas reikšti nuomonės, nes į ją neatsižvelgia. Vaikai nenori reikšti savo nuomonės, nes nenori būti netinkamai suprasti arba tai, kad vaiko bijo reikšti savo nuomonę, nes bijo gauti neigiamus nuolatinų globėjų (rūpintojų) atsakymus. Taip pat tyrimo dalyviai įvardija, kad jie nenori reikšti savo nuomonės, nes patys globėjai (rūpintojai) nenori kalbėtis ar tai, kad jie nesiklausys: „*Todėl ir nesinori reikšti daugiau nuomonės, <..>“ (D), „<..>, aš nenoriu būti netinkamai suprasta ir, kad paskui būtų kažkas ne taip“ (A), „jeigu dėl mano nuomonės neigiamai kažką pasako, tada aš bijau savo nuomonę atskleisti“ (E). „O kai aš paklausiu, tai jinai nepasidalina arba tie atsakymai būna vienodi kiekvieną dieną. Greičiausiai jinai galvoja, kad man nebus įdomu klausytis“ (C). Todėl tyrimo duomenys rodo, kad yra neklausama vaikų nuomonės. To pasekmė, kad tyrimo dalyviai patys nerodo iniciatyvos išreikšti savo nuomonės, nes yra susidūrę, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) priima sprendimus neatsiklausiant vaiko nuomonės: „<..>, jie manęs neklausė, tai aš nieko ir nesakau“ (F), „<...>, būna, neklausia manęs ir padaro sprendimą“ (A). Tyrimo metu nustatyta, kad vaikai yra nuvertinami ir manipuliuojami. Todėl tyrimo dalyviai įvardija, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) laiko juos nesavarankiškais, nepajėgiais išreiškiant savo nuomonės ar priimant apsisprendimą. Pavyzdžiui, kad vaikai nėra pajėgi išsirinkti tinkamų draugų, nes nuolatiniai globėjai (rūpintojai) draugus vertina pagal matomą išvaizdą. Todėl vaikai jaučia, kad su jais yra manipuluojama, jeigu išreikš savo nuomonę ar netinkamai kažką padarys, tai jų veiksmai bus apriboti: „Mane tai erzina, nes jie mano, kad esu nesavarankiškas. Arba jie laiko, kad esu nepajėgus, tiesiog nesavarankiškas“ (D), „Pagal išvaizdą pasidarė nuomonę ir pagalvojau, kad juk nesąmonė susidaryti nuomonę iš išvaizdos“ (E), „Tai turėdavau būti šalia tos ribos, o realiai manipuliuodavo žirgynu“ (A). Tyrimo duomenų analizė rodo, kad vaikai nesugeba reikšti savo minčių: „Man aplemai yra mintis sunku reikšti“ (A), „Sudėtinga yra kalbėti man <...> man sudėtinga išreikšti tai, ką galvoju“ (E) „„Todėl kartais nesugebu išreikšti savo minčių“ (C). Vaikai, nesugebėdami reikšti savo minčių, atskleidžia, kad vaikai bijo savo globėjų (rūpintojų). Vaikai, negalėdami būti atviri ir saugūs, bijo kalbėti ar net vengia savo nuolatinų globėjų (rūpintojų): „Aš šiaip visad bijojau globėjo“ (A), „<...> prisibijau jos“ (C), „kartais vengiu jų, <...>“ (E). Taip pat tyrimas rodo, kad vaikams santykiai su globėjais (rūpintojais) yra svarbus, dėl to jie stengiasi juos išlaikyti: „Žinai, kartais nepatinka, reikia patyli dėl, geresnių santykių, nors ir nesinori daryti, kaip globėjas mato“ (D), „Kad nuolatinis globėjas įsižeistų, kad jisai daro blogą darbą, <..>, kad jisai ne taip suprastų“ (A), „<...>, tai stengiuosi įtikti, nesipriešinti ir grįžti laiku“ (E). Todėl galima daryti prielaidą, kad vaikai yra kryžkelyje pasirenkant: reikšti savo nuomonę globėjams (rūpintojams) ar nereikšti, siekiant apsaugoti turimas santykius ir pačius save.*

Tyrimo rezultatai rodo, kad yra **vaikai jaučia nepilnavertiškumo jausmą iš vaiko teisių apsaugos specialistų, jiems įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)**.

Vaikų nuomone, kad per retai yra susitinkama su vaiko teisių apsaugos specialistais: „*apskritai aš retai su ja matausi*“ (E), „*Nu dabar mažiau kalbamės, <...>. Dabar per 4 metus esu 2 ar 3 kartus kalbėjusi*“ (F), „*Paskutinį kartą kalbėjausi gal daugiau nei prieš metus*“ (C). Tyrimo duomenų analizė atskleidė dvi pasekmes, iš kurių kyla per retai susitinkant su vaiko teisių apsaugos specialistais. Pirma, kad vaikai jaučia formalumą bendraujant su vaiko teisių apsaugos specialistais: „*Jaučiasi, kad tiesiog reikalingus duomenis, dokumentus užpildyti ateina ir viskas. Jaučiasi toks formalus pokalbis*“ (C). Taip pat bendravimas atsiremia į formalius klausimus, kuriuos reikia užpildyti vaiko teisių apsaugos specialistui: „*Pagal klausimus pakalbame ir tiek*“ (F) Antra, kad vaikai jaučia neteisę gavus pakankamai informacijos bei jaučiasi neišgirsti situacijose. Kitaip sakant, kad tyrimo dalyviai, bendraudami su vaiko teisių apsaugos specialistu, nesupranta sprendžiamų ar priimtų sprendimų. Tyrimo dalyviai įvardija, kad per mažai gauna informacijos iš vaiko teisių apsaugos specialistų: „*<...>, bet nepasako visos informacijos <...> O dabar atviriau dalinasi, bet irgi kartais atrodo, kad bando nuslėpti kažką. Ir tai, kad gal labiau nenuslėpti, <...>. Būna, kad viso vaizdo nepagauni. Anksčiau tai mane erzindavo, o dabar kažkaip tai nelabai rūpi*“ (D), „*Nu nelabai sako informacijos*“ (E). Taip pat, kad jų nuomonė nėra reikšminga, nes vaikai nesijaučia tiesiogiai išgirsti ir įtraukti į sprendimų priėmimą: „*Bet, kad tiesiogiai būčiau išgirsta priimant sprendimus, tai ne, ar kokios pagalbos sulaukus, ko pati tikėčiausi, tai nebūta*“ (A).

Apibendrinamas tyrimo gautus rezultatus, galiu teigti, kad vaikai patiria sunkumus bendraujant nuolatinėje globoje (rūpyboje). Pirma, kad vaikai iš nuolatinių globėjų (rūpintojų) jaučia nuomonės nuvertinimą ir sumenkinimą. Vaikų išreiškiama nuomonė yra diskriminuojama, o tai sukelia vaikų demotyvaciją. Tai reiškia, kad vaikai, išreikšdami savo nuomonę nuolatiniams globėjams (rūpintojams), yra užgožiami, kad neatsižvelgiama į jų nuomonę. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad to pasekmė – vaikai nenori reikšti savo nuomonės, nes jų nėra klausiama priimant sprendimus. Taip vaikai yra nuvertinami ir jais manipuluojama. Toks nuolatinių globėjų (rūpintojų) elgesys padidina vaikų nesugebėjimą reikšti savo mintis. Šie veiksniai lemia, kad vaikai bijo savo globėjų (rūpintojų). Todėl vaikai, jausdami savos nuomonės nepaisymą ir sumenkinimą, nenori pabloginti santykių su nuolatiniais globėjais (rūpintojais). Galima teigti, kad vaikai verčiau prisitaikys ir nereikš savo nuomonės, kad nesusilauktų dar didesnio nepalaikymo, ar siekiant neprarasti turimą ryšį su nuolatiniais globėjais (rūpintojais). Antra, kad vaikai, bendraudami su vaiko teisių apsaugos specialistais, patiria nepilnavertiškumo jausmą. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai norėtų dažniau susitikti ir bendrauti. Dažnesnis bendravimas tarp vaikų ir vaiko teisių apsaugos specialistų, išspręstų išryškėjusias dabartines problemas: 1) vaikai nejaustų formalumo bendraujant su specialistais ir 2) tikėtina, kad vaikai gautų daugiau informacijos bei jaustųsi labiau išgirsti sprendžiant situacijas ar priimant sprendimus. Lygindamas vaikų dalyvavimo teisės įtraukimo raišką nuolatinėje globoje (rūpyboje) ir vaikų patiriamus sunkumus, galiu daryti išvadą, kad ne visada yra vaikams užtikrinama

dalyvavimo teise nuolatinėje globoje (rūpyboje). Todėl siekdamas, susisteminti vaikų suvokimą apie jų dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), verta klausti: „Kaip tu jautiesi, kai turi galimybę reikšti savo nuomonę, pažiūras, mintis globoje (rūpyboje)? Kokie globojamo vaiko poreikiai turėtų būti užtikrinami jam esant globoje? Kokius dalyvavimo teisės aspektus tu išskirtum, kaip pats dalyvauji? Analizuodamas gautus vaikų, gyvenančių nuolatinėje globoje (rūpyboje), atsakymus, išskirtos 3 kategorijos ir 11 subkategorijų (17 pav.)

17 pav. Vaikų suvokimas apie vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)

Tyrimo duomenų analizė rodo, kad vaikai nori reikšti savo nuomonę. Tyrimo dalyviams yra svarbu pasakyti savo nuomonę, siekiant būti suprasti: „<...>, pasakyti ką tu manai“ (D), „<...>, kad va, galiu kalbėti ką noriu“ (A), „Aš pasakau savo nuomonę, <...>“ (F), „<...>, kad žmonės išgirstų, suprastų, <...>“ (C). Vaikai nori reikšti savo nuomonę ne tik džiuginančiose situacijose, bet nori reikšti savo nuomonę juos netenkinančiose situacijose, įvardijant negatyvius sunkumus ar įžvalgas: „Išsakyti kas netinkinta <...>“ (D), „Pasakyti, kas yra blogai“ (A), „<...> pasakyti kas nepatinka, <...>“ (C). Taip pat tyrimu nustatyta, kad vaikai nori gauti informaciją bei daryti įtaką situacijose, gaudami informaciją ir išreiškdami savo nuomonę: „Man svarbu, kad man suteiktų informacijos, <...>“ (A), „<...>, kad į mano pasakymus būtų atsižvelgta“ (C). Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai nori diskutuoti su nuolatiniais globėjais (rūpintojais). Todėl galima daryti išvadą, kad vaikai nori ir supranta bendravimo poreikį, ne tik išreiškiant nuomonę ar gaunant informaciją, kadangi nori analizuoti situacijas diskusijose bei diskutuoti. Kitaip sakant, kad vaikai diskusijose gali analizuoti situacijas, kaip ir ką reikėtų daryti. Taip pat per diskusijas vaikai su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) gali išspręsti kilusias problemas, išgirsti abiejų pusių nuomones ir mintis. Tyrimo dalyviai įvardija,

kad diskusijos juos sustiprina psichologiškai. Taip pat diskusijos padeda įveikti iššūkius, pavyzdžiui, kad nesikartotų kylantys nesutarimai ir problemos gyvenant nuolatinėje globoje (rūpyboje): „Pasidalinti kaip jisai turėtų veikti ir kas galėtų nutikti atsitikus tam veiksmui, situacijai“ (D), „galimybės sprendžiant problemas“ (A), „Bet jeigu reikšdama savo nuomonę ir gaunu pritarimą, tai jaučiuosi tvirtai tuo klausimu“ (E), „Ta prasme, kad nereikėtų pyktis dėl kiekvieno dalyko“ (F).

Tyrimu nustatyta, **kad vaikai suvokia ir išreiškia savo poreikių svarbumą, kurie turi būtų jiems užtikrinti nuolatinėje globoje (rūpyboje).** Tyrimo dalyviai nori, kad jiems būtų užtikrinta aplinka. Jiems svarbu jaustis saugiais ir turėti pastovią gyvenamąją vietą: „stabilią aplinką, kad kuo mažiau viskas keistųsi“ (D), „<...>, kurioje pats vaikas galėtų jaustis saugiai“ (A), „<...>, kad visada būtų namuose šilta“ (C). Taip pat tyrimo dalyviai suvokia, kad jiems turi būti užtikrinti fiziniai poreikiai. Vaikams svarbu, kad gautų pavalgyti ar turėtų drabužių: „Komfortiškus valgis, pakankamai gerti, valgyti <..> nu, kad būtų užtikrinti: maistais, rūbai ir panašiai“ (D), „<...>, kad būtų visada valgyti, <...>“ (C). Vienas iš svarbiausių poreikių, kurie buvo nustatyti atliekant tyrimą: emocinio bendravimo užtikrinimas. Tyrimo dalyviams yra svarbu, kad jie gautų dėmesį. Dėmesys suteikia galimybę vaikams išsakyti savo problemas ieškant sprendimo būdo kartu. Kitaip sakant, kad vaikai nori palaikyti artimą santykį su savo nuolatiniais globėjais (rūpintojais): „Taip turi būti dėmesys žmogui“ (D), „Atsiradus problemai nebijoti pasisakyti, išsakyti, kad reikalinga pagalba sprendžiant problemą“ (A), „<...>, geresnį mąstymą, <...>“ (F), „<...>, kad ir visada tartųsi su manimi“ (C). Taip pat tyrimo rezultatai rodo, kad vaikams yra svarbu užtikrinti savarankiškumo poreikį ateityje. Tyrimo dalyviai įvardija, kad jie nori tobulėti sulaukus pilnametystės, nori turėti geresnes galimybes gyvenime išėjus nuolatinį globėjų (rūpintojų): „Galbūt dar toks vienas dalykas, kad užtikrinimas į ateitį“ (D), „<...>, tai suteikti galimybę tobulėti, <...>“ (A), „<...>, geresnį išėjimą į gyvenimą“ (F).

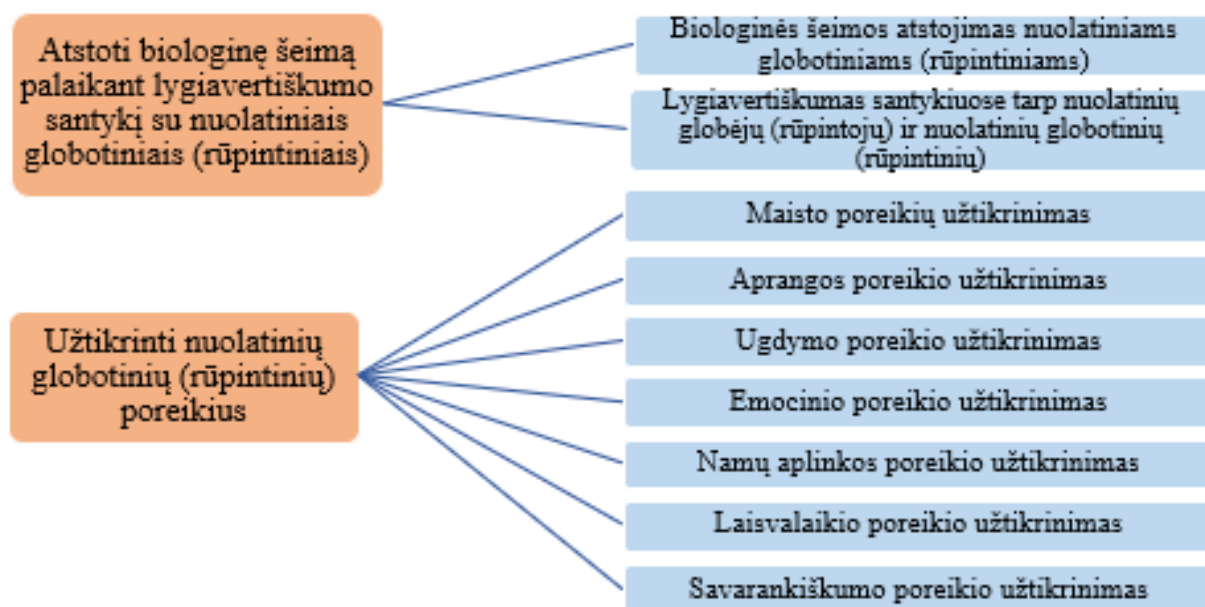
Tyrimu duomenų analizė rodo, kad vaikai, gyvendami nuolatinėje globoje (rūpyboje), **jaučia brandos pokytį jiems užtikrinant dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje).** Pirmiausiai, kad vaikai, gaudami dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje) atpažįsta savo asmens tapatybę: „Aš galiu egzistuoti, <...>“ (D), „kad aš galiu kalbėti ir reikšti mintis“ (A), „<...> gyvenimas būtų beviltiškas“ (E), „<...> padeda man pastatyti kitaip, giliau mąstyti“ (C). Vaikai save supranta save kaip atskirus asmenis, kurie gali mąstyti, kalbėti ir save realizuoti. Vaikų suvokimu apie asmens realizavimą, kad jie gali įsitraukti į naujas veiklas ir bendrauti su naujais žmonėmis: „<...>, įsitraukti veiklą, <...>“ (D), „lengviau įsitraukti į naujas veiklas su naujais žmonėmis“ (A), „galiu lengviau bendrauti prie draugų“ (F). Tyrimas rodo, kad vaikai, realizuodami save ir atpažindami savo tapatybes, gali palaikyti diskusiją su aplinkiniais. Tyrimo dalyviai įvardija, kad jie sugeba bendrauti ir reikšti savo nuomonę su kitais asmenimis esant geresnėmis ar blogesnėmis situacijomis. Taip pat nebijo ieškoti kompromisų sprendžiant situacijas su kitais: „Diskutuoti geresnėse ar blogesnėse situacijose“ (D), „Naujuose veiklose, lengviau įsitraukti su į pokalbius su kitais, <...>“ (A),

„Šnekėtis, kalbėtis su visais“ (E), „reikšti savo galvojimą apie situaciją“ (F), „<...>,mes galime derėtis“ (C).

Apibendrinamas vaikų suvokimą apie dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), galiu teigti, kad tyrimo dalyviai, žinodami savo poreikių užtikrinimo svarbumą, nori būti įtraukti į visą poreikių užtikrinimo procesą. Todėl, kad vaikai nori visais klausimais ir visose situacijose išreikšti savo nuomonę bei gauti informaciją ir daryti įtaką priimant sprendimus. Pagal tyrimo rezultatus, galiu daryti išvadą, kad vaikams yra labai svarbus emocinis bendravimas. Emocinis bendravimas užtikrina diskusiją, o per tai vaikai įgauna bendravimo pavyzdys, kuris yra taikomas kitose aplinkose. Todėl tyrimo rezultatai rodo, kad vyksta vaiko brandos pokytis, nes vaikai gali atpažinti savo tapatybę, ją realizuoja, o kas svarbiausiai – gebėti palaikyti santykį ir diskusiją su kitais žmonėmis.

3.3.3. Vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas nuolatinėje globoje (rūpyboje): nuolatinių globėjų (rūpintojų) patirtys

Siekiant pralaužti neįtakumo barjerą tarp tyrėjo ir tyrimo dalyvių, buvo užduotas pirmasis klausimas, kuris leidžia išsiaiškinti, kokios nuolatinių globėjų (funkcijos), užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Analizuojant nuolatinių globėjų (rūpintojų) atsakymus, išskirtos 2 kategorijos ir 9 subkategorijos (18 pav.).

18 pav. Nuolatinių globėjų (rūpintojų) funkcijos užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)

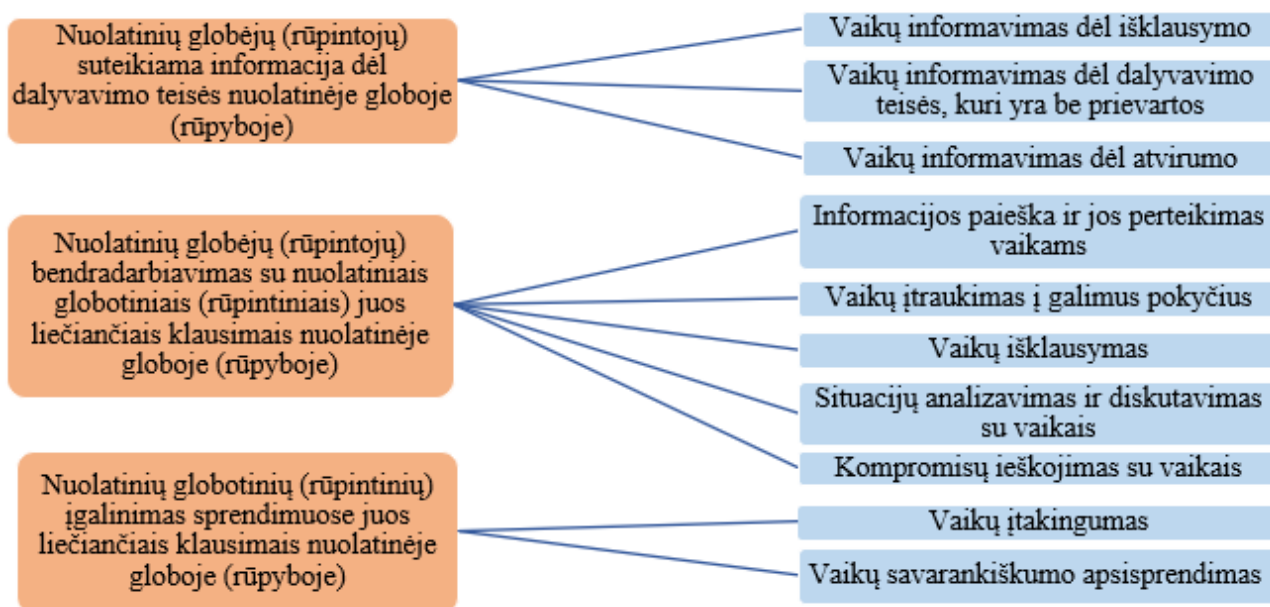
Tyrimo duomenų analizė parodė, kad nuolatinių globėjų (rūpintojų) funkcijos yra **atstoti biologinę šeimą palaikant lygiavertiškumo santykį su nuolatiniais globotiniais (rūpintiniais)**. Tyrimo dalyviai teigia, kad mėgina atstoti biologinę šeimą savo nuolatiniams globotiniams (rūpintiniams). Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) neišskiria globojamų vaikų nuo savo biologinių vaikų: „<...>, su savo globotine esame labai ilgai ir man jina yra kaip dukra, <...>“ (NG(R)F), „Tai

pirmiausiai tam vaikui esu mama, ant kiek laiko niekas nežino“ (NG(R)E), „stengiuosi būti mama, kaip kiekviena mama savo vaikui“ (NG(R)B. Todėl yra laikomas lygiavertiškumo santykis tarp nuolatinųjų globėjų (rūpintojų) ir nuolatinųjų globotinių (rūpintinių). Kitaip sakant, kad kiekvienas yra svarbus ir lygus, siekiant nepažeminti kito asmens gyvenant kartu: „Grynai mūsų santykiai yra viens prie vieno“ (NG(R)F), „<...>, kad mes esame lygus, o ne tai, kad aš pasakiau, „strojinu“ ir tu turi kažką padaryti“ (NG(R)C), „<...> aš nusileidau į tą lygį, kad mes, gyvendami vienuose namuose, esame visi lygus ir svarbūs“ (NG(R)A).

Tyrimo rezultatai rodo, kad nuolatinųjų globėjų (rūpintojų) funkcijos yra **užtikrinti nuolatinųjų globotinių (rūpintinių) poreikius**. Tyrimo dalyviai įvardija, kad jie užtikrina vaikų maisto poreikius, prižiūrint ar jį gaminant: „<...>, užtikrinu jos maistą“ (NG(R)F), „<...>, maistą gaminti“ (NG(R)B), „<...> prižiūrėti ir tam tikrą maistą“ (NG(R)A). Taip pat nuolatiniai globėjai (rūpintojai) vaikams užtikrina aprangos poreikį. Jie užtikrina, kad nuolatiniai globotiniai (rūpintiniai) turėtų ką apsirengti bei patys vaikai yra mokinami kaip tvarkyti drabužius: „<...>, užtikrinu jos aprangą, <...>“ (NG(R)F), „<...>, prižiūriu aprangą ar ten mokomės kaip drabužius pasidžiauti“ (NG(R)B), „<...> jų apsirengimą ir aprangą“ (NG(R)A). Taip pat tyrimas atsikleidžia, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) užtikrina ugdymo poreikį. Kitaip sakant, kad išleidžia į ugdymo įstaigą ir atstovauja jį mokyklos aplinkoje: „Išleidimus į mokyklą“ (NG(R)F), „<...>, ar atlieka namų darbus, ar iš viso eina į mokyklą, <...>“ (NG(R)C), „<...>, atstovauti vaiką mokykloje, <...>“ (NG(R)A). Tyrimas atkleidžia, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) rodo vaikams dėmesį, juos pagiria, siekiant, kad vaikai nepatirtų streso būsenos gyvenimiškose situacijose. Todėl globėjai (rūpintojai) kalbasi su vaikais, gyvenančiais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Kitaip žodžiais tariant, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) užtikrina vaikams emocinį poreikį: „<...>, dėmesys, <...>, pagyrimai“ (NG(R)C), „<...> nereikėtų patirti streso būsenos“ (NG(R)E), „Gyvenu kartu su vaiku, <...>, kalbuosi vietoje psichologo“ (NG(R)B). Tyrimo rezultatai rodo, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) siekia užtikrinti namų aplinkos poreikį, kad vaikai jaustųsi jaukiai ir saugiai gyvenamojoje vietoje: „<...>, kad jinai saugiai ir jaukiai jaustųsi namuose, <...>“ (NG(R)F), „Noriu užtikrinti ir dabar globotinėm tokį namų saugumo jausmą <...>“ (NG(R)E), „<...>, tai padaryti vaikams namų aplinką“ (NG(R)A). Taip pat siekiama užtikrinti vaikų laisvalaikio poreikį, kad jie turėtų įvairiapusišką pažinimą ir laiko praleidimo būdą: „<...>, kad užtikrinti jos laisvalaikį <...>“ (NG(R)F), „Planuoju išvykas ir atostogas“ (NG(R)E), „Važiuojam, kad globotinė pamatytų kažką naujo“ (NG(R)B). Tyrimo duomenų analizė rodo, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) stengiasi užtikrinti savarankiškumo poreikį. Siekiama išmokyti, kad nuolatinėje globoje (rūpyboje) gyvenantys vaikai išmoktų praktiškų ir naudingų pamokų, kurių prireiks gyvenant atskirai, pavyzdžiui: maisto gaminimo, tvarkymo ar pinigų skaičiavimo: „Aš labai noriu išmokinti ją gyventi savarankiškai, praktiškų dalykų, tai yra:

valgyti pasidaryti ir susitvarkyti, ir pinigus susiskaičiuoti“ ($NG(R)F$), „<...> mokyti savarankiškumo“ ($NG(R)C$), „suvoki, kad ateis tas laikas, kai privalės gyventi vienas“ ($NG(R)B$).

Apibendrinamas gautus rezultatus, galiu teigti, kad viena iš nuolatinių globėjų (rūpintojų) pagrindinių funkcijų yra išmokyti vaikus gyvenimo savarankiškumo, siekiant, kad vaikai sugebėtų pasirūpinti savimi sulaukus pilnametystės. Todėl nuolatiniams globėjams yra svarbu stebėti ir mokyti vaikus užtikrinant jų poreikius tokius, kaip maistas, apranga, ugdymas ir mokyti planuoti laisvalaikio praleidimą. Neįmanoma vaikų išmokyti gyvenimo savarankiškumo be santykio. Todėl nuolatiniai globėjai (rūpintojai) stengiasi kurti šeimos modelį. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) stengiasi atstoti vaikams kaip biologinė šeima, todėl jie yra priimami kaip savi biologiniai vaikai. Galima daryti išvadą, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) nediskriminuoja vaikų ir palaiko lygiavertiškumo santykį su jais. Vaikai, jausdami nediskriminavimą dėl savo statuso ir jausdamiesi lygūs su nuolatiniams globėjais (rūpintojais), gali pajusti, kad jiems yra užtikrinamas emocinis ir aplinkos poreikis. Todėl toliau verta klausti tyrimo dalyvių, kaip jie skatina vaikus dalyvauti sprendimų priėmimo nuolatinėje globoje (rūpyboje) ir kaip suteikia galimybę vaikams išsakyti savo nuomonę? Analizuojant gautus tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos 3 kategorijos ir 10 subkategorijų (19 pav.).

19 pav. *Vaikų įsitraukimo raiška į vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje): nuolatinių globėjų (rūpintojų) patirtys*

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaikų įsitraukimo raiška į vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje) prasideda nuo **nuolatinių globėjų (rūpintojų) suteikiamos informacijos dėl dalyvavimo teisės nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo dalyviai įvardija, kad jiems svarbus vaikų išklauso. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) nori, kad vaikai, turėdami problemų ar iššūkių, ateitų pas juos pasikalbėti, o nebėgtų pas pašalinius asmenis. Todėl nuolatiniai globėjai (rūpintojai) informuoja vaikus dėl išklauso galimybės: „Tada grynai matys <...>, kad gali

visada jos išklausyti. Tai jinai visada ateis pas tave, o neis pas svetimus žmones ar drauges pasisakyti, ar gauti informacijos“ (NG(R)F), „Esu sakiusi ir jisai žino, kad gali ateiti pas mane pasikalbėti“ (NG(R)B), „<...>, bet namie mes mėginsime kalbėtis ir aš jus išklausysiu“ (NG(R)A). Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) informuoja vaikus dėl dalyvavimo teisės, kuri yra be prievartos. Kitaip sakant, vaikai žino, kad išklausymas ir pasikalbėjimas su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) yra laisvu noru, siekiant išsiaiškinti ir išspręsti problemas, o ne jas plėsti bei didinti esančią įtampą: „Pasakiau, kad galime kalbėtis, diskutuoti be jokios prievartos <...>“ (NG(R)F), „akcentuoju, kad mes turime apie tai pasikalbėti, ramiai, paprastai“ (NG(R)B), „O namie mes pasikalbėsime visai kitaip, ramiai, kad išsiaiškinti“ (NG(R)A). Todėl tyrimo rezultatai atskleidžia, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) akcentuoja ir informuoja vaikus dėl atvirumo. Siekiama vaikams perteikti, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) yra atviri jiems bet kuriuo laikotarpiu. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) pabrėžia, kad vaikai gali atsiremti į juos esant iššūkiams ir juos sprendžiant: „<...>, kad tu esi atvirai jai <...> Aš visada jai pabrėžiu, kad jeigu kažkas, kažkur ne taip, visada kreipkis. Jinai turi žinoti bei žino. Ir ačiū Dievui, kad pas mumis taip yra“ (NG(R)F), „<...>, kad gali visada į mane kreiptis“ (NG(R)B), „<...>, bet jūs turite visuomet nebijoti atsitremiti į mane“ (NG(R)A).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad antroji vaikų įsitraukimo raiška į jų dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje) yra: **nuolatinių globėjų (rūpintojų) bendradarbiavimas su nuolatiniais globotiniais (rūpintiniais) juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo dalyviai įvardija, kad jie ieško reikiamos informacijos ir ją perteikia vaikams. Pavyzdžiui, ieškant naujos mokymosi vietos, ieškant korepetitorių ar perduodant informaciją apie jų biologinę šeimą. Taip pat nuolatiniai globėjai (rūpintojai) informuoja vaikus apie artėjančius posėdžius, kuriuose gali paklausti jo nuomonės, nes jų nuomonė yra svarbi posėdžio dalyviams. Taip pat tyrimo dalyvis įvardija, kad teko vaikui suteikti informaciją, siekiant priminti kieno atsakomybėje yra, kuriam nustatyta nuolatinė globa (rūpyba): „Taip, aš pati žiūriu informaciją, internetą, kad būtų patogi mokykla, mikroklimatas būtų geras, žiūrime kur mažiau mokinių mokinasi <...> Taip ir bandau, kad buvo gimtadienis, tai perduodu mamos linkėjimą bei pasakau, kad „nu va, mama tau perdavė linkėjimus per laišką, palinkėjo sėkmės moksluose““ (NG(R)F), „Vienas iš pirmų dalykų tai ieškoti informacijos vaikams <...> Tai buvo tas pats teismas ar posėdžiai, tai pasakydavau, kad klaus jo nuomonės“ (NG(R)C), „ar ieškau korepetitorius, nes daug spragų“ (NG(R)B), „Parodžiau jam vaiko teisių apsaugos dokumentus ir informavau, kad jisai pirmiausiai yra mano atsakomybėje“ (NG(R)E). Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad vaikai yra įtraukiami į galimus pokyčius. Tyrimo dalyviai net pateikia konkrečių pavyzdžių kai vaikai yra traukiami į galimus pokyčius: ruošiantis persikraustyti į kitą miestą, remontuojant butą ar planuojant atostogas ir laisvalaikį: „Aš esu ne vieną kartą jos klausiusi, ar tu norėtum į mažesnę miestelį ir panašiai“ (NG(R)F), „<...>, Sprendėme, kaip dažysime namus, kur ką statysime“ (NG(R)C), „Bet viską mes tardavomės kartu. Nu dėliojamės

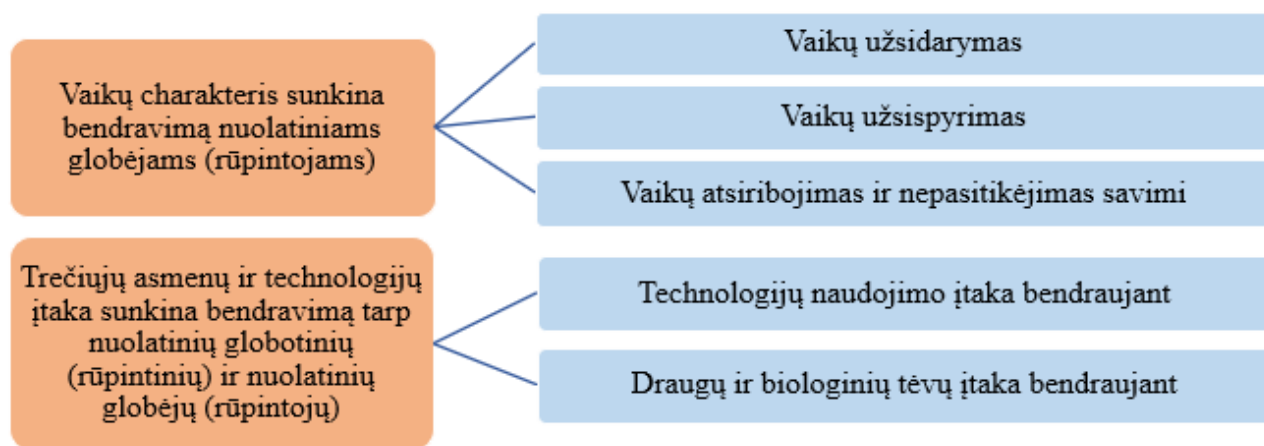
pliusus, minusas ir bendru nutarimu darome. Buvome čia ir Birštone dabar 3 dienas. Tas pats būna ir savaitgaliais, kad tariamės kur nueiti, kur pasivaikščioti“ (NG(R)A). Todėl kitas bendradarbiavimo veiksnys yra vaikų išklausymas. Tyrimo dalyviai įvardija, kad įtraukiant nuolatinis globotinius (rūpintinius) į galimus pokyčius visada yra išklausoma vaikų nuomonė. Jie visada gali išreikšti savo poziciją ir mintis: „Tai visada išklausau jos nuomonės“ (NG(R)C), „Ir jinai atsako, kad nieko prieš būtų, absoliučiai. Pabrėžia, kad net būtų gal geriau, bus mažiau vaikų <...>“ (NG(R)F), „Diskutuojuame mes, aš išreiškiu savo nuomonę, kas man nepatinka, kaip aš matau situaciją ir lygiai taip pat ji, jeigu nori“ (NG(R)A), „Tai visada išklausau jos nuomonės“ (NG(R)C), „Ir jinai atsako, kad nieko prieš būtų, absoliučiai. Pabrėžia, kad net būtų gal geriau, bus mažiau vaikų <...>“ (NG(R)F). Todėl tyrimo dalyviai su nuolatiniais globotiniais (rūpintiniais) mėgina vykdyti situacijų analizavimą ir diskutavimą, norint detaliau išnagrinėti esantį klausimus, situacijas bei dėliojantis situacijoje, klausimuose pliusus ir minusus. Analizavimas leidžia atrasti daugiau sprendimo opcijų, pagal esančią situaciją. Taip pat nuolatiniai globėjai (rūpintojai) analizuoja situacijas, kodėl vaikai nenori lankyti mokyklos. Taip pat jie kalbasi apie namų ruošos darbus, kaip planuoti maisto gaminimą ar analizuojant pinigų valdymą: „Aš jai pateikiu jai visokius pavydžius, o jinai jau savo pasako nuomonę, kur norėtų mokintis. Jai labai patinka dailė, menas ir jinai mėgsta piešti ir mes diskutuojame tais klausimais. Mes nueiname pasižiūrėti ar pasižiūrime internete, susirenkame informaciją. Kitaip sakant, kad pas mumis vyksta diskusija. Mes dėliojamės pliusus ir minusus“ (NG(R)F), „Jeigu tu eini į mokyklą ir į metus papuola 3 dienos, kur nenuieinama ar nenori eiti į mokyklą, tada vyksta diskusija, <...>“ (NG(R)C), „Tai mėginame kalbėtis, aiškintis, kad privaloma po savęs susitvarkyti, kad negalima meluoti, kad reikia eiti ir praustis“ (NG(R)E), „Tada jisai klausia, ar galime, apsitariame, kiek lėšų galime skirti, nes ten yra visai brangių ingredientų“ (NG(R)B), „Ir mes pradedame diskutuoti, va tą klausimą, kaip vis dėl to atsiranda pinigai“ (NG(R)A). Tyrimo rezultatai rodo, kad yra ieškomas kompromisas su vaikais kai išsiskiria nuolatinų globėjų (rūpintojų) ir nuolatinų globotinių (rūpintinių) nuomonės. Kitais žodžiais tariant, kad mėginama atrasti bendrą sprendimo būdą, siekiant nenuvilti tiek vaiko, tiek nuolatinio globėjo (rūpintojo). Pavyzdžiui, gaminant bendrą mėgstamą patiekalą, žiūrint kino filmus ar ieškant žaidimų: „Kartais ieškome bendrų receptų, kad pagaminti abiem skanų maistą“ (NG(R)F), „Stengdavausi žiūrėti ne savo ir ieškojome, spręsdavome filmo paieškas, kad būtų jai ir man įdomu“ (NG(R)C), „Mes sėdim ir žaidžiam, valgome, filmus žiūrime. Kitaip sakome, kad mes bandome atrasti tai, kas visiems patiktų“ (NG(R)E), „Bet per mūsų veikimą, bandymą kalbėtis bandome suprasti vienas kitą ir stengiamės nenuvilti vienas kito“ (NG(R)B).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad trečioji vaikų įsitraukimo raiška į vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje) yra: **nuolatinų globotinių (rūpintinių) įgalinimas sprendimuose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo rezultatai rodo,

kad vaikams suteikiant galimybę būti išklausytiems, analizuojant ir diskutuojant ar ieškant kompromisų situacijose, vaikai yra įtakingi juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimo dalyviai įvardija, kad vaikų įtakingumas atsiskleidžia ir nusveria nuolatinį globėjų (rūpintojų) poziciją pasirenkant drabužius, maistą, mokymosi vietą ar organizuojant būsimą veiklą: „*Atsižvelgiu į jos nuomonę, tarkim, kad jinai dabar drabužius jau pati pasirenka, ar išleisti pinigėlius pati pasirenka, kur jinai nori. O dabar jau yra jos nuomonė atsiklausiama, nes jinai nelabai dabar valgo pas mane, tai ką pasiūlau*“ (NG(R)F), „*Bet ne aš buvau pasiūlęs mokyklą, bet pati mergina pasiūlė*“ (NG(R)C), „*Jisai sugalvojo, kad reikia iškepti visai grupei sausainių, nes prieš tai 2 kartus kepėme ir jam labai gerai sekėsi*“ (NG(R)B), „*Dabar yra stovykla, pavyzdžiui, kad nori važiuoti*“ (NG(R)A), „*Būna, kad vaikų nuomonės nusveria mano nuomonę*“ (NG(R)E). Tyrimu nustatyta, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai), jausdami vaikų įtakingumą situacijose, suteikia jiems savarankiškumo apsisprendimą. Tyrimo dalyviai įvardija, kad perleidžia atsakomybę ir leidžia daryti galutinį apsisprendimą vaikams. Pavyzdžiui, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) įpareigoja vaikus būti atsakingais už vartojamus vaistus. Taip pat vaikų savarankiškumo apsisprendimas atsiskleidžia galutinai pasirenkant mokymosi vietą ar pasirenkant norimas veiklas. Tyrimo dalyviai įvardija, kad vaikams leidžia daryti apsisprendimą dėl ateities. Kitaip sakant, kad leidžia vaikams nuspręsti savo ateities viziją. Todėl tik nuo vaikų noro priklauso jų mokymosi rezultatai, kurie vienaip ar kitaip atsispindės ateityje.: „*<...>, o dabar žinai – „tavo atsakomybė, tik suvartok vaistus“*“ (NG(R)F), „*Jinai baiginėjo mokyklą, kuri buvo iki 9 klasės. Pabaigus progimnaziją ir reikėjo spręsti, kur toliau bus mokomasi. Ir jinai pasirinko X mokyklą ir pritariau*“ (NG(R)C), „*Pavyzdžiui, kad jisai dabar pats apsisprendė lankyti sutvirtinimo sakramentą*“ (NG(R)B), „*Aš joms visada aiškinu, kad ateities darbai priklausys, nuo kiek tu mokysiesi*“ (NG(R)A).

Apibendrinamas gautus rezultatus, galiu teigti, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai), norėdami vykdyti bendradarbiavimą su nuolatiniais globotiniais (rūpintiniais) juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje), pirmiausiai suteikia nuolatiniams globotiniams (rūpintiniams) informaciją dėl dalyvavimo teisės nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaikai yra informuojami, kad jie gali pasisakyti, būti įtraukti bei išklausyti sprendimų priėmimo procese be prievartos. Taip pat tyrimo dalyvių patirtys parodo, kad yra stengiamasi akcentuoti vaikams atvirumą. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) yra pasiruošę visada priimti vaiką ir padėti įveikti problemas, iššūkius ir sunkumus. Šie 3 veiksniai nulemia nuolatinį globėjų (rūpintojų) ir nuolatinį globotinių (rūpintinių) bendradarbiavimo kokybę, nes vaikai lengviau priima informaciją, kurią suranda ir perteikia nuolatiniai globėjai (rūpintojai). Todėl nuolatiniams globėjams (rūpintojams) yra lengviau įtraukti vaikus į galimus pokyčius. To pasakoje yra išklausoma vaikų nuomonė. Iš to kyla, kad prasideda situacijų analizavimas ir diskutavimas su vaikais. Išsiskiriant nuomonėms yra mėginama ieškoti kompromisų tarp vaikų ir nuolatinį globėjų (rūpintojų). Tyrimas atskleidė, kad nuolatiniai

globėjai (rūpintojai) įgalina vaikus sprendimuose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) pastebėjo, kad vaikai yra įtakingi priimant sprendimus nuolatinėje globoje (rūpyboje). Todėl taip pat vaikams yra suteikiamas vaikų savarankiškumo apsisprendimas. Galima daryti išvadą, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) realizuoja vaiko dalyvavimo teisę per vaikų įsitraukimo raišką į jų dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Todėl verta klausti tyrimo dalyvių, kokie sunkumai/trukdžiai kyla bendraujant su vaikais nuolatinėje globoje (rūpyboje)? Analizuojant gautus nuolatinų globėjų (rūpintojų) atsakymus, išskirtos 2 kategorijos ir 5 subkategorijos (20 pav.).

20 pav. Nuolatinų globėjų (rūpintojų) sunkumai bendraujant su nuolatiniais globotiniais (rūpintiniais)

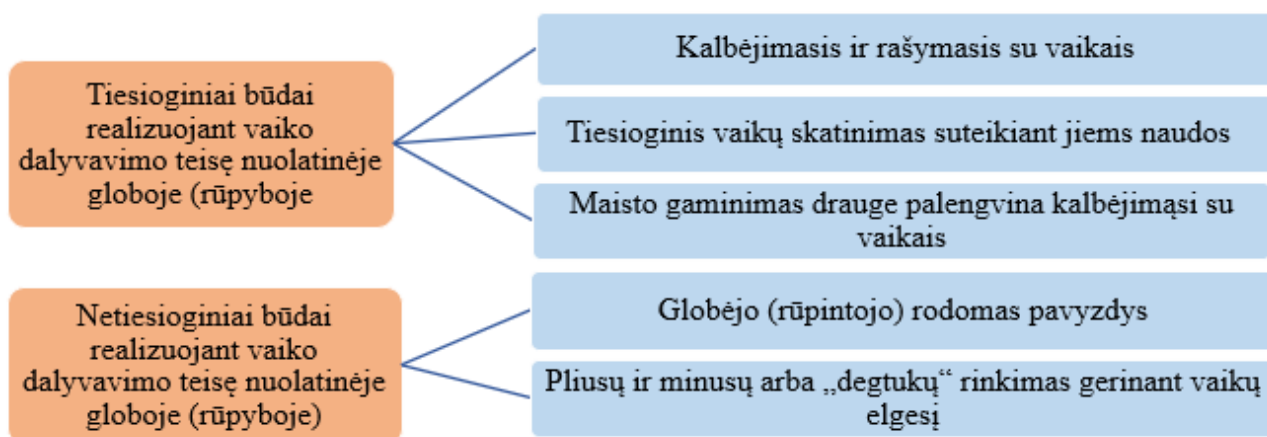
Tyrimo duomenų analizė atskleidžia, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) turi sunkumų bendraujant su nuolatiniais globotiniais (rūpintiniais). Tyrimas rodo, kad **vaikų charakteris sunkina bendravimą nuolatiniams globėjams (rūpintojams)**. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai yra uždari. Tyrimo dalyviai įvardija, kad pradedant bendrauti tam tikromis temomis vaikai užsidaro, nes juos tai skaudina. Dar kitaip sakant, kad vaikai užsidaro „savam kambarėlyje“, į kurį niekas negali papulti. Taip pat gali būti, kad vaikai iš prigimties yra uždari. Todėl jie nieko neatsako, nereaguoja į nuolatinų globėjų (rūpintojų) pasakymus ir verčiau prisitaiko prie situacijų ar nuolatinio globėjo (rūpintojo) nuomonės: „*Jos pagrindinė tema – biologinė mama. <...>, bet jinai nenori kalbėti ta tema, nes tiesiog skaudina ir užsidaro*“ (NG(R)F), „*Jinai užsidaro ir sako: „„Aš nieko nenoriu*““ (NG(R)C), „*Globotinis yra labai uždarus ant kritikos, labai jau. Jeigu kažkas pasako blogo, tai labai giliai paima ir „įlenda į savo kambarėlį*““ (NG(R)B), „*tyli, niekada nesibars, nepasakys ir užsidarys*“ (NG(R)A). Taip pat rezultatai rodo, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) susiduria su vaikų užsispyrimu. Tyrimo dalyviai įvardija, kad dėl vaikų užsispyrimo kyla konfliktai. Pavyzdžiui, dėl maisto kokybės ir jo prižiūrėjimo. Vaikų užsispyrimas apsunkina tai, kad nuolatiniams globėjams (rūpintojams) sunku bendrauti su vaikais ar juos įtraukti į veiklas. Galima teigti, kad kyla vaikų demotyvacija siūlomoms veikloms ar bendravimui: „*Bet liga priverčia riboti maistą ir esu priversta*

sakyti. Nes jeigu nesakyčiau, valgytų beleką ir būtų pasekmės. Tai tame yra konfliktas“ (NG(R)F), „<...>, ir jinai užsispyrė, kad nieko nenori daryti“ (NG(R)C), „Jinai užsispiria ir visada sėdi savo kambaryje <...> ir ją niekas nedomina“ <...>“ (NG(R)E). Todėl tyrimas atskleidžia, vaikai atsiriboja ir nepasitiki savimi. Taip pat galima teigti, kad prie demotyvacijos sustiprėjimo prisideda žemas vaikų savivertės jausmas. Dėl savivertės jausmo vaikai nepasitiki savo jėgomis ir teikiamomis galimybėmis: „<...>, nes nuolatinė globotinė (rūpintinė) yra atsiribojusi“ (NG(R)C), „nepasitikėjo labai savimi“ (NG(R)F), „Jie nepasitiki savimi, savivertės jausmas labai žemas ir jie į visus labai žiūri atsargai, <...>“ (NG(R)E), „<...> šitų vaikų sužeminta savivertė“ (NG(R)A).

Tyrimas atskleidžia, kad **trečiųjų asmenų ir technologijų įtaka sunkina bendravimą tarp nuolatinių globotinių (rūpintinių) ir nuolatinių globėjų (rūpintojų)**. Tyrimo rezultatai rodo, kad didelę įtaka bendravimui daro technologijų naudojimas. Tyrimo dalyviai įvardija, kad sudėtinga susikalbėti su vaikais. Technologijų naudojimas sunkina susidėlioti dienos tvarkę ir jos laikytis. Taip pat perteklinis technologijų naudojimas išderina nuolatinių globotinių (rūpintinių) poilsio laiką. Nuolatiniais globėjams (rūpintojams) yra sudėtinga bendrauti su vaikais, nes jie, naudodami technologijas, užsidaro kambaryje ir nenori bendrauti: „Pagrindinė problema yra ta, kad yra telefonas ir visos technologijos <...> Dabar yra pagrindinė problema, kad jinai ir aš sudėliotume dienos tvarkę, kad jinai viską suspėtų per dieną“ (NG(R)F), „Pavyzdžiui, dabar yra telefonas. Jinai telefone prasėdi su juo iki 03.00 val. nakties. Ankščiau buvome susitarę, kad leisdavau iki 22.00 val., ir jai niekas netinka“ (NG(R)C), „<...>, naršo telefone <...>“ (NG(R)E), „<...> sėdėjimo telefone, tai jinai užsidaro pas save kambaryje ir viskas“ (NG(R)A). Taip pat tyrimas rodo, kad didelę įtaką bendravimui daro draugai ir biologiniai tėvai. Tyrimo dalyviai įvardija, kad draugai gali išbalansuoti nusistatytą gyvenimo rutiną. Todėl nuolatiniai globotiniai (rūpintiniai) pradeda maištauti prieš nuolatinius globėjus (rūpintinius). Taip pat nuolatiniai globotiniai (rūpintiniai), bendraudami su savo biologiniais tėvais, gali pradėti nepasitikėti savo nuolatiniais globėjais (rūpintojais), nes biologiniai tėvai mėgina supriešinti sukurta nuolatinių globėjų (rūpintojų) ir vaikų santykį. Pavyzdžiui, jeigu nuolatiniai globėjai (rūpintojai) akcentuoja vaikams mokymosi svarbumą, tai tėvai gali padaryti atvirkštinę įtaką mokymosi procese: „Man labai kužda nuojauta, kad ta draugė pakuždėjo nuolatiniai globotinei (rūpintinei): „O kodėl jos klausai?“. Ir kaip raketa pasikeitė, suvokė ir man pasakė: „O ką tu man padarysi?“. Iki draugės taip nebuvo, tai ką aš galiu padaryti“ (NG(R)C), „Ir šiaip tuos vaikus yra nuteikę biologiniai tėvai, kad policija, globėjai ir vaiko teisių apsaugos specialistai yra didžiausi priešai“ (NG(R)E), „jo pokalbis su biologine mama <...>, tu geriau eik į profesinę mokyklą, įgausi profesiją ir daug uždirbsi. Aš va, profesiją baigiau ir tu uždirbsi milijonus, būsi labai geras“ (NG(R)B).

Apibendrinamas tyrimo rezultatus, galiu teigti, kad vaikų charakteris bei trečiųjų asmenų ir technologijų įtaka sukelia sunkumų nuolatiniais globėjams (rūpintojams) įgyvendinant vaiko

dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Nuolatiniai globėjai (rūpintojai), susidurdami su vaikų užsidarymu, užsispyrimu nesugeba prieiti prie vaikų, nes iš to kyla vaikų demotyvacija veikloms ar bendravimui. Šie veiksniai sustiprėja kai pas vaikus yra žemas savivertės jausmas. Vaikai nepasitiki savimi ir atsainiai žvelgia į nuolatinį globėjų (rūpintojų) teikiamus pasiūlymus. Tyrimo rezultatai rodo, kad nuolatiniam globėjams (rūpintojams) yra sudėtinga susikalbėti su vaikais, susidėlioti tinkamai gyvenimo dienotvarkę, o to priežastis netinkamai naudojamos technologijos. Taip pat nesusikalbėjimo priežastis yra vaikų pasirenkami draugai, nes jie gali išbalansuoti nusistatytą gyvenimo rutiną. Nuolatinį globėjų (rūpintojų) nesusikalbėjimas su vaikais gali taip pat lemti tai, kad vaikai labiau klauso savo biologinių tėvų ir jais tiki. Pavyzdžiui, jeigu nuolatiniai globėjai (rūpintojai) motyvuoja mokytis, o tėvai neigiamai žvelgia į mokymosi procesą. Todėl šių priežasčių pasekmė yra tarpusavio santykio silpnėjimas tarp nuolatinio globėjo (rūpintojo) ir vaiko. Todėl toliau buvo verta klausti tyrimo dalyvių, kokius būdus/metodus/priemones naudoja skatinant vaiką įsitraukti į priimamus sprendimus nuolatinėje globoje (rūpyboje)? Analizuojant gautus nuolatinį globėjų (rūpintojų) atsakymus, išskirtos 2 kategorijos ir 5 subkategorijos (21 pav.).

21 pav. Nuolatinį globėjų (rūpintojų) skatinimo būdai realizuojant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)

Tyrimo duomenų analizė atskleidžia, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) taiko tiesioginius būdus realizuojant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimu nustatyta, kad yra naudojami kalbėjimosi ir rašymosi būdai su vaikais. Tyrimo dalyviai įvardija, kad naudojant kalbėjimosi būdą stengiamasi palaikyti neformalų pasikalbėjimą, kuris būtų paprastas ir nuoširdus. Neformalus pasikalbėjimas leidžia ne tik vaikams išsakyti savo nuomonę, bet ir nuolatiniai globėjai (rūpintojai) gali išreikšti savo pažiūras ir mintis per įvairias situaciją. Taip pat vienas tyrimo dalyvis teigia, kad yra naudoja susirašymo būdą. Galima daryti prielaidą, kad susirašymo būdas leidžia sudėtingesnėse situacijose lengviau išreikšti savo mintis vaikams ir nuolatiniam globėjams (rūpintojams): „Mes stengiamės išlaikyti tokį paprastą bendravimą, paprastą kalbėjimą, kad nebūtų formalus pasikalbėjimo“ (NG(R)E), „Tai, kad jisai išsakytų savo nuomonę, tai tiesiog išsako“ (NG(R)B), „Mano charakteris yra toks, kad aš šnekuosi ir su manimi privalo šnekėtis. Tai tik per

kalbėjimą“ (NG(R)A), „Buvo tokių situacijų, kai aš daviau ir man atnešusi paskaityti savo užrašytas mintis“ (NG(R)F). Taip pat tyrimu nustatyta, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) naudoja tiesiogini vaikų skatinimą suteikiant jiems naudos. Šis būdas naudojamas, kai vaikus motyvuojama gauti asmeninės naudos. Pavyzdžiui, užsidirbti pinigų ir leisti sau nupirkti daiktų. Taip pat nuolatiniai globėjai (rūpintojai) prideda papildomų pinigų prie kišenpinigių ar atleidžia vaikus nuo namų ruošos darbų, siekiant gerinti mokymosi rezultatus: „<...>, bet dabar pasakau, kad ir aš dabar galiu tau sumokėti, duosiu darbų sąrašą ir gausi už tai atlygį bei galėsi dėti sau į piniginę pinigų. <...> Matote, irgi skatinu užsidirbimą, nes jinai nori nusipirkti daiktus ir visada sakau, kad tu taupyk, taupyk paprasčiausiai“ (NG(R)F), „Pasakau jai, kad, jeigu gerai sekasi mokykloje ir tu darysi namų darbus ar bent jau labai stengsiesi mokytis, tai aš tave atleisiu nuo namų ruošos“ (NG(R)C), „Pavyzdžiui, už 10-tukus, kad duodavau papildomai po 1 eurą prie kišenpinigių“ (NG(R)E). Taip pat tyrimo rezultatai rodo, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) pasitelkia maisto gaminimo strategiją, kad drauge gaminant palengvina kalbėjimą su vaikais. Tyrimo dalyviai įvardija, kad per maisto gaminimą galima palaikyti diskusiją su vaikais analizuojant situacijas. Pavyzdžiui, apie namų darbų atsakingumą ar savarankiškumo poreikį: „<...>, įtraukti daryti maistą ir mėginti kalbėtis“ (NG(R)E), „Dar, kepant sausainius, aš bandžiau šnekėtis apie savarankiškumą, apie namų darbus, kad turėjo savaitgalį ir jisai pražaidė“ (NG(R)B), „<...>, gaminome maistą. Nu ir pradėdame bet kurią diskusiją, kas ką turi ar kas kam užėina“ (NG(R)A).

Tyrimo duomenų analizė rodo, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) taiko netiesioginius būdus realizuojant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimu nustatyta, kad naudojamas globėjo (rūpintojo) rodomas pavyzdys. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) turi atkreipti dėmesį į savo elgesį, pavyzdžiui, kaip reaguoja gaunant informaciją bei kaip įveikia iškilusias problemas. Tai yra svarbu, nes vaikai stebi ir mokosi iš nuolatinio globėjų (rūpintojų) rodomų reakcijų gaunant informaciją ir įveikiant problemas. Taip pat tyrimo dalyviai įvardija, kad norint įtraukti vaikus į veiklas, turi rodyti iniciatyvą patiems įtraukiant į pasiūlymus, pavyzdžiui, sportuoti ar gaminti maistą. Kitais žodžiais tariant, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) turi savo darbais ir veiklomis parodyti, kad jų siūlomos veiklos yra svarbios vaikų gyvenimui: „Kai aš pati įsijungiu, tada ir jinai įsijungia, bet jeigu jinai neįsijungia, tai tada labai sunku su sportu“ (NG(R)F), „Pavyzdžiui, kad šiandien mes kepsime sausainius. Aš jau ten pradėdau ir jinai įsijungia“ (NG(R)E), „Apskritai, vaikai labai reaguoja į tai, ką tu pats darai. Matau, kad jos žvelgia į mane, stebi mane ir per tai gauna informaciją iš manęs“ (NG(R)A). Tyrimu nustatyta, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai), taikydami netiesioginius būdus, naudoja pliusų ir minusų arba „degtukų“ rinkimą gerinant vaikų elgesį. Tyrimo dalyviai įvardija, kad stebint vaikus žymisi plusus ir minusus arba „renkant degtukus“. Šis žymėjimas, rinkimas ir stebėjimas leidžia matyti teigiamą arba neigiamą vaikų elgesio pokytį darant gerus ar blogus darbus. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai), matydami

teigiamus vaikų pokyčius, prideda netikėtai papildomų kišenpinigių arba išleidžia į mėgstamas veiklas. Tačiau jeigu vaikų elgesys vis prastėja, tai jie nėra išleidžiami į norimas veiklas arba nėra suteikiami papildomi kišenpinigiai: „*Vienas blogas darbas ir įdėdavau degtuką į dėžę. O jeigu padarydavo gerą darbą, tai mes degtuką išimame. Degtukai buvo lyg skatinimas į šunų dresyklą. Jeigu degtukų nėra, tai tu negali eiti į dresyklą*“ (NG(R)C), „*<...> stebiu, kuris gaus daugiau plusų, padarys daugiau gerų darbų, tai gauna daugiau pinigų į savo kišenpinigius*“ (NG(R)E).

Apibendrinamas tyrimo rezultatus, galiu teigti, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) stengiasi naudoti tiesioginius ir netiesioginius skatinimo būdus realizuojant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Galima daryti prielaidą, kad svarbiausias nuolatinų globėjų (rūpintojų) skatinimo būdas yra globėjo rodomas pavyzdys. Nuolatinio globėjo (rūpintojo) rodomas pavyzdys leidžia atkreipti vaikų dėmesį. Vaikai, matydami pavyzdį, įžvelgia kaip reikia tvarkyti su savo emocijomis gaunant informaciją ar įveikiant problemas. Todėl verta pabrėžti, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) turi stebėti savo verbalinę ir neverbalinę kalbą. Taip pat nebijoti patiems įsitraukti į siūlomas veiklas vaikams. Kitaip tariant, kad vaikai, matydami nuolatinų globėjų (rūpintojų) įsitraukimą, suvokia siūlomų galimybių svarbą. Todėl tai palengvina kalbėjimosi būdą, kuris gali būti nesuvaldintas ir neformalus. Taip pat jeigu vaikams vis dėlto yra sudėtingiau įsitraukti ir reikšti savo mintis situacijose, tai gali būti naudojamas susirašinėjimo būdas. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) taiko tiesioginį vaikų skatinimą, kuris suteikia vaikams asmeninės naudos. Taigi, vaikai yra motyvuojami gauti ir pasiekti asmeninės naudos, pavyzdžiui, užsidirbant ar gaunant papildomų kišenpinigių asmeniniams poreikiams. Taip pat tyrimas rodo, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai), gamindami maistą, gali lengviau prakalbinti vaiką, su juo diskutuoti ir analizuoti situacijas, pavyzdžiui, apie namų darbų atsakingumą ar savarankiškumo poreikį. Tyrimas atskleidžia, kad tyrimo dalyviai naudoja plusų ir minusų arba „degtukų“ rinkimo būdą, siekiant gerinti ir keisti teigiama linkme vaikų elgesį. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai), matydami vaikų elgesio pokytį, pasižymi ir fiksuojasi. To pasekmė, kad keičiantis vaikų elgesiui, jie gauna netikėtai papildomų kišenpinigių arba yra išleidžiami į norimas veiklas. Siekiant apibendrintai suprasti nuolatinų globėjų (rūpintojų) reikšmę ir naudą apie vaiko dalyvavimo teisę bei nuolatinės globos (rūpybos), klausiami jų, kodėl svarbu vaikui reikšti savo nuomonę? Kaip keičiasi vaikas suteikiant jam dalyvavimo teisę? Kokią yra nuolatinės globos (rūpybos) svarbą ir naudą vaikui? Kaip supranta vaiko dalyvavimo teisę ir kokius aspektus išskiria? Analizuojant nuolatinų globėjų (rūpintojų) atsakymus, išskirtos 3 kategorijos ir 10 subkategorijos (22 pav.).

22 pav. Nuolatinųjų globėjų (rūpintojų) suvokimas apie vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad nuolatinųjų globėjų (rūpintojų) suvokimu apie vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), yra svarbu **suteikti informaciją vaikams, kalbėtis su jais, ieškoti kompromisų ir vaikus įtraukti sprendimų priėmimą nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo rezultatai rodo, kad nuolatiniams globėjams (rūpintojams) yra svarbu suteikti informaciją vaikams. Tyrimo dalyviai įvardija, kad jiems yra svarbu perteikti esamas aktualijas, kad vaikams būtų išaiškinta informacija: „Taip, todėl aš visada informuoju, kas vyksta su mumis, ar, pavyzdžiui, kas pas mumis ateina į svečius“ (NG(R)F), „<...>, suteikti žinių, informaciją, <...>“ (NG(R)C), „<...>, vaikas žinotų informaciją, kad jam viskas būtų išaiškinta“ (NG(R)B). Todėl tyrimas atskleidžia, kad nuolatiniams globėjams (rūpintojams) yra svarbus kalbėjimasis su vaikais. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) stengiasi diskutuoti su vaikais, nes pastarieji nori išsikalbėti. Vaikų noras išsikalbėti, leidžia nuolatiniams globėjams (rūpintojams) pažinti nuolatinius globotinius (rūpintinius): „Taip, todėl aš visada informuoju, kas vyksta su mumis, ar, pavyzdžiui, kas pas mumis ateina į svečius“ (NG(R)F), „<...>, suteikti žinių, informaciją, <...>“ (NG(R)C), „<...>, vaikas žinotų informaciją, kad jam viskas būtų išaiškinta“ (NG(R)B). Tyrimas rodo, kad tyrimo dalyviams yra svarbus vaikų įtraukimas į sprendimų priėmimą. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) įvardija, kad įtraukiant vaikus į sprendimų priėmimą yra svarbu kartu susidėlioti plus ir minusus priimant sprendimą. Todėl vaikų įtraukimas į sprendimų priėmimą atsiliepia vaikų ateičiai. Jie žinos savo mintis, pažiūras, nuomonę bei gebės priimti teisingus sprendimus, kurie gali atsirasti ateityje: „Vaiko įtraukimas į sprendimo priėmimą taip pat atsiliepia jos ateičiai, nes esmė žinos savo požiūrį, kaip

teisingai gyventi, kaip reikia daryti, kad ateitis nebūtų liūdna“ (NG(R)F), „Tai, kas liečia vaiką ir jeigu jam yra įdomu arba kas jam labai rūpi“ (NG(R)C), „<...>, pasakydama plusus ir minusus ir priimti bendrai sprendimą“ (NG(R)E). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad nuolatiniais globėjams (rūpintojams) yra svarbus kompromisų ieškojimas su vaikais, ypač kai priimant sprendimus vaikų ir nuolatinų globėjų (rūpintojų) nuomonės išsiskiria. Tyrimo dalyviai įvardija, kad svarbu priimti sprendimus, kurie būtų tinkantys tiek vaikams, tiek nuolatiniais globėjams (rūpintojams): „Visada bandome ieškoti kompromisų, nes jinai turi savo poreikių o aš savo <...> Kitaip sakant, kompromisas yra priimti pozityvesnius rezultatus, pokyčiuose ar sprendimuose“ (NG(R)F), „<...>, išgirsti vaiko nuomonę, kodėl jisai taip mano tam tikru klausimu ir kodėl nori priimti vienokį ar kitokį sprendimą, kuris yra priešingas mano pasiūlymui“ (NG(R)C), „Pagal vaiko pasakymą galima kažką padaryti, atsižvelgiant į jo ir mano turimas mintis“ (NG(R)B).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad nuolatinų globėjų (rūpintojų) suvokimu apie vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), yra svarbu **nuolatiniais globėjams (rūpintojams) užtikrinti vaikų poreikius nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimas rodo, kad pirmiausiai jiems yra svarbu užtikrinti vaikui aplinkos saugumo poreikį. Tyrimo dalyviai įvardija, kad nuolatiniai globotiniai (rūpintiniai), gyvendami pas nuolatinis globėjus (rūpintojus), turi jaustis saugūs. Gyvendami pas nuolatinų globėjus (rūpintojus), vaikai mato ir gauna šeimos modelio suvokimą. Taip pat nuolatiniai globėjai (rūpintojai) nori ir stengiasi, kad vaikai jais pasitikėtų esant problemoms: „<...> reikalinga tinkamai ir saugiai augti tinkamoje aplinkoje“ (NG(R)F), „Savuose namuose turi savo aplinką, kambarį, savo „aš“, savo kampą, savo šeimą, galima sakyti“ (NG(R)C), „Vaikas turi saugumą ir visos šeimos supratimą“ (NG(R)E), „<...> vaikas jau žino, kad gali rasti vieną ir tą patį asmenį dieną ir naktį“ (NG(R)B). Todėl tyrimas rodo, kad nuolatiniais globėjams (rūpintojams) yra svarbu tenkinti vaikų pagalbos poreikį. Tyrimo dalyviai įvardija, kad visada yra pasiruošę pagelbėti, atstovėti vaiką prieš kitus. Taip pat nuolatiniais globėjams (rūpintojams) yra svarbu padėti nuolatiniais globotiniams (rūpintiniams), nes jų poreikiai yra didesni, dėl išgyventų patyrimų gyvenant su biologiniais tėvais. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) stengiasi psichologiškai ir morališkai atstatyti vaikų gyvenimą, nes vaikai, gyvenantys nuolatinėje globoje (rūpyboje), yra tokie patys vaikai, kurie gyvena su biologiniais tėvais: „Visada stengiesi ir padėti vaikui tiek, kiek tu gali duoti iš savo puses“ (NG(R)F), „Vaikas turi asmenis, kurie gali pastovėti už jį, pakovoti“ (NG(R)C), „<...>, kad nuolatinis globotinis nesijaustų kitoks, ar vargšas, nes ne jisai kaltas, kad patyrė nuoskaudas gyvendamas pas biologinius tėvus“ (NG(R)E), „nuolatinėje globoje yra didesnis dėmesys vaikui, jo konkreitiems poreikiams“ (NG(R)B). Tyrimo duomenų analizė atskleidžia, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) užtikrina vaikų ugdymo savarankiškumo poreikį. Tyrimo dalyviai įvardija, kad jiems yra svarbu paruošti vaikus savarankiškam gyvenimui. Norima, kad vaikai, gyvendami nuolatinėje globoje (rūpyboje), išmoktų praktinių dalykų, kurių gali prireikti gyvenant

savarankiškai. Todėl vaikams yra pateikiamos įsipareigojimo svarbumas: „<...>, *tai jų paruošti savarankiškam gyvenimui*“ (NG(R)F), „<...> *Ugdyti savarankiškumą gyvenimui, protinti, kad reikės dirbti ateityje, užsidirbti, ar turėti atsakomybes, turėti pareigas*“ (NG(R)C), „*Kurio galima išmokyti praktiškų gyvenimiškų pamokų*“ (NG(R)E), „<...>, *kad tai, ką jas mokai, mokai iš gerosios pusės, jų labui, jų ateičiai*“ (NG(R)A).

Tyrimas rodo, kad **nuolatiniai globėjai (rūpintojai) pastebi vaikų brandos pokytį užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje)**. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje (globoje), gerėja vaikų savivertė. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) įvardija, kad savivertė gerėja kai yra išgirstama vaikų nuomonė ir įtiki, kad jo nuomonė gali pakeisti situaciją. Taip pat jų savivertė gerėja, kai vaikai patys įveikia iškilusius iššūkius: „*Savivertė, kad jisai yra išgirstas, kad kažkas reaguoja į jo nuomonę, kad jisai gali kažką pakeisti*“ (NG(R)B), „*ant akių matosi džiaugsmas, ypač kur pats netikėjo, kad gali padaryti, įveikti kliūtį, gerėja savivertė*“ (NG(R)E), „*Gerėja savivertės jausmas vaikui*“ (NG(R)A). Tyrimo duomenų analizė parodė, kad gerėjant savivertei, vaikai atsiveria ir pasitiki savo globėjais (rūpintojais). Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) įvardija, kad pasikeičia nuolatinų globotinių (rūpintinių) bendravimas, pavyzdžiui, informuoja globėjus (rūpintojus) apie lauko sąlygas. Todėl vaikai tampa švelnesniais ir labiau atsiveria, pasipasakodami nuolatiniams globėjams (rūpintojams). Kitais žodžiais tariant, kad vaikai pradeda reikšti savo nesuvaidintas emocijas ir mintis: „*Jinai daugiau man atsiveria, jinai pasiūlo man kažką, ar jinai švelnesnė man pasidaro*“ (NG(R)F), „*Kuo daugiau šnekiesi, kalbiesi, tai tu daugiau gauni grąžos iš pačio vaiko. Gal net pasitikėjimas ateina savimi*“ (NG(R)C), „*jinai atsivėrė man pasakydama: „paauglė ateina ir mano sako, kad aš nežinojau, kad taip galima gyventi kaip pas jus“*“ (NG(R)E), „<...> *net tau asmeniškai išėjęs į namų parašys žinutę: „Žinok, kad dabar lauke yra slidu ir reikėtų pasisaugoti.“ Per tai atsiranda santykis, ryšys*“ (NG(R)B). Galima daryti prielaidą, kad nuolatiniams globėjams (rūpintojams) yra lengviau kurti santykį. Santykio kūrimas ir tvirtumas padeda nuolatiniams globėjams (rūpintojams) lengviau įgyvendinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Todėl tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai jaučiasi pilnaverčiais asmenimis. Tyrimo dalyviai įvardija, kad vaikai, išreikšdami savo nuomonę, nesijaučia nuvertinti ar pažeminti. Kitais žodžiais tariant, kad nuomonės reiškimas atskleidžia vaikų pilnavertiškumą. Taip pat vaikai pradeda suvokti arba po tam tikro laiko suprasti, kad nuolatinų globėjų (rūpintojų) griežtesni pasisakymai skirti tam, kad jie tobulėtų ar kažką išmokyti: „*Jisai reikšti savo nuomonę, todėl jisai nesijaučia ir nebūna kaip pašalinis asmuo*“ (NG(R)F), „<...>, *po kažkurio laiko suvokia, kodėl tam tikri dalykai gali jam pakenkti, nors dabar jį nervuoja tie draudimai*“ (NG(R)B), „*Nes tu turi daugiau savęs, jaustis kaip pilnavertis asmuo*“ (NG(R)C), „*Tampa pilnaverčiu žmogumi. Jisai turi save kažkaip tai išreikšti, o kaip jisai be nuomonės bus?*“ (NG(R)A).

Apibendrinamas tyrimo duomenų analizę, nuolatinį globėjų (rūpintojų) suvokimą apie vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), galiu teigti, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) suteikia vaikams informaciją kalbasi su jais, ieško kompromisų bei įtraukia vaikus į sprendimų priėmimą nuolatinėje globoje (rūpyboje). Nors nuolatiniais globėjams (rūpintojams) yra svarbu užtikrinti šiuos poreikius: sukurti vaikui aplinkos saugumo poreikį, tenkinti vaikų pagalbos poreikį ir užtikrinti vaikų ugdymo savarankiškumo poreikį, tačiau šiuos poreikius įmanoma užtikrinti tik tada, kai su vaikais bus bendraujama. Bendravimas stiprina santykį tarp vaikų ir nuolatinį globėjų (rūpintojų). Todėl pastariesiems yra lengviau įgyvendinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Įgyvendinat šią teisę gerėja vaikų savivertė, vaikai atsiveria ir pasitiki savo globėjais (rūpintojais) bei vaikai jaučiasi pilnaverčiais asmenimis. Galima daryti išvadą, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) gali pastebėti vaikų brandos pokytį tik tada, kai yra įgyvendinama vaiko dalyvavimo teisė nuolatinėje globoje (rūpyboje), kuri vaikus veda link paruošimo savarankiškam gyvenimui.

DISKUSIJA

Analizuojant vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje), nepavyko atrasti ir aptikti kitų darbų, kurie būtų tyrinėję vaiko teisių apsaugos specialistų, nuolatinį globėjų (rūpintojų) ir vaikų, gyvenančių nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, patirtis. Tačiau apie vaiko dalyvavimo teisę yra atlikti teoriniai ir empiriniai tyrimai apie vaiko dalyvavimo teisę. Todėl gauti empirinio tyrimo rezultatai buvo sieti su kitų mokslininkų gautais teoriniais ir tyrimo teiginiais:

- S. Holt (2018) atlieka tyrimą, kuriuo siekia išsiaiškinti kaip vaikai įsitraukė priimant sprendimus, kaip išreikšė savo nuomonę bei kaip buvo išgirsti. Tyrime išryškėja, kad vaikai nesitiki bei nenori, kad jų nuomonė būtų lemiama, tačiau jie nori, kad vaikams būtų suteikta galimybė išreikšti savo pažiūras. Tyrimu nustatyta, jog vaikams galimybė reikšti savo nuomonę asocijuojasi su pagarba. Tai rodo, kad jų yra klausomasi bei kad jų nuomonė yra svarbi kitiems. Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) suteikia vaikams galimybę išreikšti savo nuomonę. Vaikai yra informuojami, kad jie gali pasisakyti, būti įtraukti bei išklaudyti sprendimų priėmimo procese be prievartos. Gautus rezultatus patvirtina Jungtinių Tautų bendrasis komentaras (2009), kuris teigia, kad vaikams dalyvavimo teisė yra suteikta be prievartos juos įtraukiant į sprendimų priėmimą.

- Atliktas J. Strömpl ir K. Luhamma (2020) tyrimas, kuriame nustatyta, kad vaikai yra socialios visuomenės dalyviai ir viena iš jų teisių būti išklaudytais. E. Brunnber ir M. Visser-Schuurman (2015) pagrindžia pastarąjį teiginį, kad vaikai išreiškia poreikį, jog jie nori būti įtraukti į sprendimų priėmimą turinčius įtakos jų gyvenimui. Todėl yra gauti panašūs empirinio tyrimo rezultatai, remiantis vaikų, gyvenančių nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, patirtimis. Buvo nustatyta, kad jie nori išreikšti savo nuomonę, būti įtraukti į sprendimų priėmimą bei daryti įtaką situacijose. Vaikams, gyvenantiems nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, yra svarbus emocinis palaikymas, nes per jį įgauna bendravimo pavyzdį, kurį gali realizuoti bendravime su kitais. Kitaip sakant, kad vaikai per dalyvavimo teisę gali atpažinti savo tapatybę ir ją realizuoti. Nuolatinį globėjų (rūpintojų) tyrimo analizė atskleidžia, kad vaikų dalyvavimo teisė gerina vaikų savivertę, jie pradeda atsiverti ir pasitikėti savo globėjais (rūpintojais), nes jaučiasi pilnaverčiais asmenimis. Vaiko teisių apsaugos specialistų tyrimo analizė rodo, kad užtikrinant vaikams jų dalyvavimo teisę vyksta brandos pokytis per kurį jie geba priimti situaciją, suvokti nuolatinės globos (rūpybos) privalumą, jaučiasi reikalingais, saugūs. Todėl per šį pokytį vaikų elgesys ima keistis pozityvia linkme, pavyzdžiui, vaikai linkę mažiau maištauti. Kitaip sakant – vaikai įgauna tinkamą gyvenimo ritmą bei taip ruošiasi savarankiškam gyvenimui. Galima pritarti S. Bessell (2011) tyrimo gautam rezultatui, kad vaikų dalyvavimo teisė suteikia vaikams vidinės vertės ir stiprybės.

- J. Cashmore (2002), W. Cousins ir S. Milner (2006), A. Franklin ir P. Sloper (2009) teigia, kad reikia kalbėti vaikams apie priežastis ir galimas pasekmes priimant sprendimus. Autorių teigimu

vaikams yra labai svarbu perteikti visą informaciją juos liečiančiais klausimais. Informacijos suteikimas padeda lengviau išreikšti savo nuomonę, daryti įtaką ar priimti apgalvotą sprendimą suteikiant grįžtamąjį ryšį. Empiriniu tyrimu nustatyta, jog tarp vaiko teisių apsaugos specialistų ir nuolatinų globotinių (rūpintinių) vyksta informacijos suteikimas, bendradarbiavimas ir globotinių įgalinimas juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaiko teisių apsaugos specialistų patirtys atskleidžia, kad vaikai yra supažindinami apie susitikimo tikslą, vaikams yra perteikiama visa informacija apie priimtus sprendimus ir galimus tolimesnius veiksmus. Tyrimas rodo, kad vaikai būna išklausyti ir įtraukti į galimus pokyčius. Vaiko teisių apsaugos specialistai suteikia vaikams įtakingumą bei apsisprendimą juos liečiančiais klausimais. Lygiai taip pat šie išvardinti veiksniai atsiskleidžia iš nuolatinų globėjų (rūpintojų) tyrimo analizės. Taip pat nustatyta, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai) analizuoja situacijas ir vykdo diskusijas su vaikais. Tačiau išsiskiriant nuomonėms iškyla kompromisų ieškojimas su vaikais, todėl galima būtų nepritarti C. Iversen (2014) gautiems tyrimo rezultatams, kad vaikų nuomonė bei pati vaikų dalyvavimo teisė yra svarbi kai sutampa su suaugusiųjų asmenų nuomonėmis. Tačiau galima būtų pritarti rezultatui, nes gauti panašūs vaikų empirinio tyrimo rezultatai, kad nuolatinėje globoje (rūpyboje) yra vaikų nuomonės sumenkinimas ir nepaisymas. Empiriniu tyrimu nustatyta, kad vaikų nuomonės yra užgožiamos ir nėra atsižvelgiama į jas. Todėl vaikai patys nenori reikšti savo nuomonės, nes į ją ne tik, kad nėra atsižvelgiama. jos net neklausoma. Taip pat nustatyta, kad vaikams sudėtinga išreikšti savo nuomonę, jie nesugeba reikšti savo minčių bei bijo ir nenori pabloginti santykių su nuolatiniais globėjais (rūpintojai).

- F. Morrison, V. Cree, G. Ruch, K. M. Winter, M. Hadfield ir S. Hallett (2019) nustatė, kad vaikai išreiškia savo nuomonę, tačiau ne visada yra į tai atsižvelgiama ir jos paisoma. Šiam teiginiui galima pritarti, nes vaikai jaučia nepilnavertiškumą iš vaiko teisių apsaugos specialistų jiems įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Remiantis M. Ángeles Balsells, N. Fuentes-Peláez ir C. Pastor (2017) gautais rezultatais, pagrindinis vaiko dalyvavimo teisės realizavimo veiksnys yra santykis. Empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad yra svarbus santykis tarp vaikų ir vaiko teisių apsaugos specialistų. Tyrimu nustatyta, kad vaikai jaučia susitikimų retumą bei formalumą. Taip pat empirinis tyrimas rodo, kad vaikai jaučia neteisybę negavus pakankamai informacijos bei jaučia, kad jie nėra išgirsti. Pasak J. Strömpl ir K. Luhamma (2020) tyrimu nustatyta, kad kai vaikai atsako į klausimus, kurie yra svarbūs klausinėjamajam, nėra užtikrinama vaiko dalyvavimo teisė.

- S. Pinkney (2011) tyrimas rodo, kad vaiko teisių apsaugos specialistai susiduria su nerimu ir stresu, siekiant subalansuoti vaikų poreikius ir užtikrinat vaiko teises sudėtingose situacijose. Šio tyrimo metu buvo gauti panašūs empiriniai duomenys, kad vaiko teisių apsaugos specialistai susiduria su darbiniais ir asmeniniais sunkumais, tokiais kaip teisinių aktų neapibrėžtumas ir nekonkretumas,

neaiškus dokumentacijos pildymas, su per staigiai kintančia informacija. Taip pat tyrimo rezultatai rodo, kad vaiko teisių apsaugos specialistai susiduria su dideliu kiekiu dokumentacijos pildymu. Todėl vaiko teisių apsaugos specialistai jaučiasi neįvertinti finansiniu atžvilgiu, jaučiamas kompetencijos trūkumas bendraujant su vaikais ir susiduriama su atsakomybės našta darbo aplinkoje. Empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad vaiko teisių apsaugos specialistai susiduria su asmeniniais ir darbo organizavimo sunkumais tokiais kaip: neplanuoto darbo atsiradimu, sudėtinga planuoti darbo laiką, darbo plano laikymąsi, darbo krūvio svyravimu, todėl yra komplikotas susitikimo laikas su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) ir per retai susitinka su vaikais, gyvenančiais nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje. Gauti panašūs rezultatai į S. Maiter, S. Palmer ir S. Manji (2006) tyrimo rezultatus: kad vaiko teisių apsaugos specialistai, turėdami didelį darbo krūvį, papildomas pareigas, susidurdami su didėjančiu dokumentacijos pildymu, gali sunkiau užtikrinti vaiko dalyvavimo teisės realizaciją. Šio tyrimo rezultatai atskleidžia, kad nepaisant vaiko teisių apsaugos specialistų išskylančių iššūkių, yra užmezgamas teigiamas santykis su klientais. Tačiau atliktas empirinis paneigia užmezgamą teigiamą santykį su klientais. Nustatyta, kad vaiko teisių apsaugos specialistui yra sudėtinga užmegzti teigiamus santykius dėl vaikų nenoro kalbėtis, sunkumo reikšti savo mintis. Taip pat vaikai nepasitiki vaiko teisių specialistais ir nėra tarpusavio ryšio tarp specialistų ir vaikų. Vaikams būna sudėtinga suvokti ir prisitaikyti prie situacijų nuolatinėje globoje (rūpyboje) ir globėjai (rūpintojai) nebendradarbiauja bei nuteikinėja vaikus prieš vaiko teisių apsaugos specialistus. Nuolatinį globėjų (rūpintojų) nebendradarbiavimą paaiškina S. Maiter, S. Palmer ir S. Manji (2006) tyrimo rezultatai: nustatyta, kad vaiko teisių apsaugos specialistai turi savo darbo funkcijas, siekiant, kad būtų užtikrinta vaiko gerovė. Todėl vaikų teisių apsaugos specialistų klausinėjimas ir susitikimai gali būti įkyrūs ir nesuprantami klientams.

- A. T-D. Imoh ir S. Okyere (2020) teigia, kad suaugusiųjų pareiga yra rūpintis vaikais, juos saugoti ir tenkinti jų poreikius. Todėl yra gauti empirinio tyrimo rezultatai, kurie patvirtina mokslininkų įžvalgas, kad nuolatiniais globėjams (rūpintojams) svarbu užtikrinti vaikų poreikius nuolatinėje globoje (rūpyboje). Jiems yra svarbu užtikrinti vaikams aplinkos saugumo poreikį, tenkinti vaikų pagalbos poreikį ir užtikrinti vaikų ugdymo savarankiškumo poreikį. Nuolatinį globėjų (rūpintojų) poreikių svarbumą patvirtina ir papildoma vaikų gauti empirinio tyrimo rezultatai, nes vaikams yra svarbu, kad jiems būtų užtikrinti jų poreikiai nuolatinėje globoje (rūpyboje) tokie, kaip aplinkos užtikrinimas, fizinių poreikių užtikrinimas, emocinio bendravimo užtikrinimas, ateities savarankiškumo poreikio užtikrinimas.

IŠVADOS

1. Nuo XIX a. pasikeitė žvilgsnis į vaikus ir jie laikomi socialiniais veikėjais, turinčiais savo teises. Vaikai yra asmenys, kuriems reikalingas dėmesys ir pagalba. Todėl 1989 m. vaiko teisių konvencija patvirtina, kad vaikai, gebantys formuluoti savo pažiūras ir nuomonę, turi būti išklausyti bei jiems turi būti skiriamas dėmesys juos liečiančiais klausimais. Taip pat Lietuvos Respublikos teisiniai dokumentai patvirtina, kad vaikai yra aktyvūs dalyviai ir jie privalo būti išklausyti tiesiogiai arba per atstovus. Nacionaliniuose teisės aktuose patvirtinta, kad vaikai privalo gauti jiems reikalingą informaciją, būti informuojami apie galimas sprendimų pasekmes. Įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę, reikalinga suteikti galimybę vaikams išsakyti savo nuomonę. Todėl privaloma raginti vaikus išsakyti savo nuomonę akcentuojant, kad nuomonės pasakymas yra ne prievolė, o laisvu pritarimu. Taip pat kiekvienam vaikui turi būti sudarytos sąlygos išsakyti savo nuomonę, neatsižvelgiant į jo amžių ir brandą. Užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę privaloma skirti laiko vaikams, nes kiekvienas vaikas turi savo nuomonę, tačiau kartais nemoka jos išreikšti. Tai reiškia, kad reikalingi būdai ir priemonės, kurios padėtų atskleidžiant vaikų nuomonę. Išklausant vaikus privaloma įsiklausyti ir atsižvelgti į jų nuomonę, nes pasakyti žodžiai yra įtakingi juos liečiančiais klausimais ar priimant sprendimus. Todėl privaloma į vaiko dalyvavimo teisę žvelgti ne teoriškai, bet praktiniu požiūriu. Užtikrinant vaikų dalyvavimo teisę bei norint, kad vaikai išreikštų savo nuomonę, reikia jiems suteikti informacijos juos liečiančiais klausimais. Taip pat kalbėti apie priežastis, poveikį ir pasekmes sprendimų priėmimo procese, nes tai suteikia galimybę vaikams pasakyti apgalvotą nuomonę ar priimti sprendimą juos liečiančiais klausimais. Vienas esminių elementų, užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę – bendravimas. Bendraujant su vaikais yra mezgamas santykis, nes be santykio neįmanoma išgirsti vaikų. Vaikai, jausdami pasitikėjimą, atviriau pasidalina savo mintis su kitais. Santykio palaikymas yra įmanomas per dialogą, nes taip vaikai lengviau įsitraukia į sprendimų priėmimo procesą, o klausantieji gali lengviau suprasti vaikus ir priimant sprendimus žvelgti per vaiko prizmę. Todėl vaiko dalyvavimo teisė ugdo vaikų įvairiapusiškumą, gerina psichinę būseną, orumą ir savivertę. Taip pat užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę, jie yra ruošiami savarankiškam gyvenimui.

2. Nuolatinės globos (rūpybos) tikslas – užtikrinti vaikų priežiūrą, saugumą negyvenant biologinėje šeimoje, siekiant: 1) sukurti artimesnę ir natūralesnę šeimos aplinką bei 2) ruošti vaikus savarankiškam gyvenimui. Todėl nuolatinių globėjų (rūpintojų) funkcijos: 1) užtikrinti vaikų sveikatą, psichologinį ir fizinį saugumą; 2) užtikrinti vaikų formalų ir neformalų ugdymą; 3) atstovauti vaiką; 4) užtikrinti bendravimo galimybes su biologiniais tėvais bei pastariesiems suteikti informaciją apie vaikus; 5) užtikrinti vaikų laisvalaikį atsižvelgiant į poreikius ir amžių; 6) ruošti vaikus savarankiškam gyvenimui. Nors tiesioginėse funkcijose nėra išskirta vaiko dalyvavimo teisė, kuri suteikia vaikams galimybę reikšti savo pažiūras ir nuomonę, tačiau nuolatinei globėjai

(rūpintojai), siekdami užtikrinti vaikų poreikius ir interesus, vykdant savo funkcijas, privalo suteikti vaikams galimybę išreikšti savo nuomonę, juos išklaudyti ir į ją atsižvelgti, nes kitaip nebus pilnavertiškai įgyvendinamos ir užtikrinamos funkcijos, vaikų poreikiai ir interesai. Todėl viena iš vaiko teisių apsaugos specialistų funkcijų prižiūrėti ir koordinuoti nuolatinę globą (rūpybą) – aplankyti ir išklaudyti vaiką, gyvenantį nuolatinėje globoje (rūpyboje). Aplankydami ir išklausydami vaikus, vaiko teisių apsaugos specialistai pildo nuolatinės globos (rūpybos) apilankymo ir peržiūros aktus, siekiant išsiaiškinti ar nuolatiniai globotiniai (rūpintojai) tinkamai vykdo savo funkcijas, siekia įgyvendinti vaiko poreikius ir interesus. Todėl su vaikais yra bendraujama ir išklausoma jų nuomonė.

3. Analizuojant vaiko teisių apsaugos specialistų, nuolatinių globėjų (rūpintojų) ir vaikų, gyvenančių nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, patirtimis buvo nustatyta:

- Vaikai teisių apsaugos specialistai susitinka mažiausiai kartą per metus su vaikais, gyvenančiais nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, ir su jais bendrauja juos liečiančiais klausimais. Siekiant užtikrinti vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), vaiko teisių apsaugos specialistai pirmiausiai perteikia vaikams informaciją, vyko bendradarbiavimą ir įgalina vaikus sprendimuose juos liečiančiais klausimais. Įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę yra susiduriama su kylančiais sunkumais tokiais kaip vaikų nenoras kalbėti, vaikų nepasitikėjimas vaiko teisių apsaugos specialistais, vaikų sudėtingumas suvokti ir prisitaikyti prie situacijų nuolatinėje globoje (rūpyboje) bei nuolatinių globėjų (rūpintojų) nebendradarbiavimas ir nuteikinėjimas vaikų prieš vaiko teisių apsaugos specialistus. Taip pat vaiko teisių apsaugos specialistai susiduria su darbo organizavimo, darbo funkcijų atlikimu ir asmeniniais sunkumais. Tyrimu nustatyta, kad vaiko teisių apsaugos specialistai, susidurdami su sunkumais, mėgina realizuoti vaiko dalyvavimo teisę taikant: 1) taikomas technikas – sudominimo, žaidimų, piešimo, rašymo ir klausimų suformulavimo technikas pokalbiams su vaikais; 2) taikomos strategijos – vaikų nuraminimas ir humoro naudojimas pralinksminant vaikus, tinkamos erdvės atradimas vaikams, kalbėtis su vaikais jiems suprantama kalba, vaiko teisių apsaugos specialistų bendravimo manieros bendraujant su vaikais ir iš anksto suplanuoja pokalbį, numato pokalbio kryptį su vaikais; 3) stebėjimo strategijos – vaikų kūno kalbos stebėsena ir prisiderinimas prie vaikų, kada norės kalbėtis; 4) pasitelkia trečiuosius asmenis – psichologų pagalba bei artimų asmenų pagalba (globėjų (rūpintojų) ir vaikams artimus asmenis); 5) bendradarbiavimą su kitais specialistais ir įstaigomis – informacijos rinkimas iš mokyklų, gydymo įstaigų apie nuolatinės globos (rūpybos) šeimas, globos koordinatorių pagalba, informacijos perteikimas kitiems specialistams apie nuolatinės globos (rūpybos) šeimas. Vaiko teisių apsaugos specialistai, susidurdami su sunkumais, sulaukia administracijos skyriaus palaikymo. Administracija gerina darbo organizavimą, emociškai palaiko savo darbuotojus ir palaiko atvirą diskusiją gerinant darbo organizavimą bei motyvuoja darbuotojus. Taip pat specialistai, turėdami sunkumus, sulaukia kolegų įsitraukimo ir pagalbos, kuri gerina vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaiko teisių apsaugos specialistų

suvokimu apie vaiko dalyvavimo teisę nustatyta, kad vaikai gali suteikti naudingos informacijos verbaline ir neverbaline kalba. Taip pat vaiko teisių apsaugos specialistams yra svarbu vaikams suteikti informaciją, juos įtraukti bei leisti daryti įtaką juos liečiančias klausimais. Todėl vaiko teisių apsaugos specialistai, gyvendindami vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), pastebi vaikų brandos pokytį: vaikai priima situaciją, vaikai supranta nuolatinės globos (rūpybos) privalumus, vaikai jaučiasi reikalingi, saugūs, vaikai nebemaištauja ir pozityvia linkme keičiasi vaikų elgesys, jie įgauna tinkamą gyvenimo ritmą ir ruošiasi savarankiškam gyvenimui.

- Vaikų, gyvenančių nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, kasdienybėje aptariamos temos su nuolatiniais globėjais (rūpintojais) susijusios su fiziniais, ugdymo ir socialiniais poreikiais. Nustatyta, kad vaiko dalyvavimo teisę realizuojama, kai pirma, nuolatiniai globėjai (rūpintojai) perteikia vaikams informaciją, suteikia galimybę reikšti savo nuomonę išklausant nuolatiniams globėjams (rūpintojams) juos liečiančiais klausimais. Taip pat nuolatiniai globėjai (rūpintojai) vykdo bendradarbiavimą su vaikais bei juos įgalina situacijose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Antra, vaiko teisių apsaugos specialistai suteikia vaikams informacijos juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Taip pat vaikai yra įtraukiami situacijose ir įgalinami juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimas atskleidžia, kad tiek nuolatiniai globėjai (rūpintojai), tiek vaiko teisių apsaugos specialistai naudoja skatinimo būdus įtraukiant vaikus į jų dalyvavimo teisės realizavimą tokius kaip kalbėjimasis su vaikais, vaikų skatinimas, klausimų formulavimas, kortelių panaudojimas pokalbiams ar psichologų įtraukimas. Tačiau nuolatiniams globėjams (rūpintojams) realizuojant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), vaikai susiduria su jų nuomonės nepaisymu. Taip pat nustatyta, kad yra vaikų nuomonės sumenkinimo atvejų nuolatinėje globoje (rūpyboje). Todėl vaikai nenori reikšti savo nuomonės, nes jie bijo prarasti ryšį su nuolatiniais globėjais (rūpintojais). Taip pat yra patiriamas bendravimo sunkumas su vaiko teisių apsaugos specialistais, nes vaikai jaučia nepilnavertiškumą jiems įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tačiau vaikų suvokimu apie vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje) nustatyta, kad vaikai nori reikšti savo nuomonę garsiai, gauti informaciją, daryti įtaką bei palaikyti diskusiją situacijose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimu nustatyta, kad vaikams yra svarbus jų poreikių, tokių kaip aplinkos, fizinių, emocinio bendravimo ir ateities savarankiškumo, užtikrinimas. Vaikai jaučia brandos pokytį, kai jiems yra užtikrinama dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje): asmens tapatybės atpažinimas, asmens realizavimas ir diskusijos palaikymas su aplinkiniais.

- Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) stengiasi nuolatiniams globotiniams (rūpintiniams) atstoti biologinę šeimą ir palaikyti lygiavertį santykį su jais. Todėl nuolatiniai globėjai (rūpintojai) stengiasi užtikrinti maisto, aprangos, ugdymo, emocinio, namų aplinkos ir laisvalaikio poreikius vaikams. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai), užtikrindami poreikius, įtraukia vaikus į jų dalyvavimo teisę

nuolatinėje globoje (rūpyboje). Pirmiausiai yra suteikiama informacija dėl dalyvavimo teisės nuolatinėje globoje (rūpyboje). Toliau vykdomas bendradarbiavimas ir įgalinimas juos liečiančiais klausimais ar sprendimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Nuolatiniai globėjai (rūpintojai), realizuodami vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), susiduria su vaikų charakteriu bei trečiųjų asmenų ir technologijų įtaka, kurie sunkina bendravimą tarp nuolatinų globotinių (rūpintinių) ir nuolatinų globėjų (rūpintojų). Tyrimu nustatyta, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai), susidurdami su sunkumais, mėgina realizuoti vaiko dalyvavimo teisę taikant tiesioginius ir netiesioginius būdus: kalbėjimasis ir rašymasis su vaikais, tiesiogiai vaikų skatinimas suteikiant jiems naudos, maisto gaminimas drauge palengvina kalbėjimąsi su vaikais, globėjo (rūpintojo) rodomas pavyzdys bei plusų ir minusų arba „degtukų“ rinkimas gerinant vaiko elgesį. Nuolatinų globėjų (rūpintojų) supratimu apie vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje) nustatyta, kad jiems yra svarbu suteikti informaciją vaikams, kalbėtis su jais, ieškoti kompromisų ir vaikus įtraukti į sprendimų priėmimą nuolatinėje globoje (rūpyboje). Todėl nuolatiniai globėjai (rūpintojai) pastebi vaikų brandos pokytį užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje): gerėja vaikų savivertė, vaikai atsiveria ir pasitiki savo globėjais (rūpintojais) ir vaikai jaučiasi pilnaverčiais asmenimis.

REKOMENDACIJOS

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos:

- Vaiko teisių apsaugos skyriaus administracijai leisti vaiko teisių apsaugos specialistams derinti darbo grafiką, prisiderinant prie nuolatinės globos (rūpybos) šeimos ir jos aplankymo.
- Vaiko teisių apsaugos specialistams organizuoti metodinius seminarus, kurie palengvintų vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje), tokius kaip bendravimas, komunikacija, artimo ryšio kūrimas su vaikais įgaunant jų pasitikėjimą.
- Vaiko teisių apsaugos specialistams suteikti daugiau informacijos vaikams, su jais kalbėtis, diskutuoti bei atsižvelgti į jų nuomonę juos liečiančiais klausimais, nes vaikai jaučia susitikimų formalumą, negaudami informacijos bei būdami neišgirsti.

Nuolatiniams globėjams (rūpintojams):

- Nuolatiniams globėjams (rūpintojams) bendrauti su nuolatiniais globotiniais (rūpintiniais) stiprinant emocinį santykį, kad vaikai nebijotų išreikšti savo mintis juos liečiančiais klausimais.
- Vaikai nori būti įtraukti į jų poreikių užtikrinimo procesą, todėl nuolatiniams globėjams (rūpintojams) reikalinga suteikti informaciją vaikams, diskutuoti su jais ir leisti daryti įtaką užtikrinant jų poreikius nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Vaikams, gyvenantiems nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje:

- Nuolatiniams (rūpintiniams) mažinti technologijų naudojimą, nes nuolatiniams globėjams (rūpintojams) yra sudėtinga užmegzti santykį kai jie užsidaro kambaryje ir nenori bendrauti.
- Nuolatiniams (rūpintiniams) nepasiduoti blogosioms draugų ir biologinių tėvų įtakai, nes jie gali išbalansuoti nusistovėjusią gyvenimo ritmą gyvenant nuolatinėje globoje (rūpyboje) bei gali iššaukti nepasitikėjimą savo nuolatinių globėjų (rūpintojų).
- Vaikams, gyvenantiems nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, būti atviriems išsakant savo poreikius, požiūrį ir nuomonę juos liečiančiais klausimais, nes tik taip nuolatiniai globėjai (rūpintojai) ir vaiko teisių apsaugos specialistai gali sužinoti bei suprasti nuolatinius globotinius (rūpintinius) užtikrinat poreikius ir teises.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Alaimo, K. (2002). Historical roots of children's rights in Europe and the United States. *Children as equals: Exploring the rights of the child*, 1-24.
2. Alderson, P. ir Goodwin, M. (1993). Contradictions within concepts of children's competence. *The international journal of children's rights*, 1(3-4), 303-313. doi: <https://doi.org/10.1163/157181893x00179>
3. Angeles Balsells, M., Fuentes-Peláez, N. ir Pastor, C. (2017). Listening to the voices of children in decision-making: A challenge for the child protection system in Spain. *Children and Youth Services Review*, 79, 418–425. doi: doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.06.055
4. Antanėlytė, G. (2012). *Vaiko teisės į aktyvų dalyvavimą įgyvendinimo raiška šeimoje* (magistro darbas). Prieiga per internetą: <https://www.lvb.lt/permalink/f/8og6ah/ELABAETD1978213>
5. Archard, D., & Skivenes, M. (2009). Hearing the child. *Child & Family Social Work*, 14(4), 391–399. DOI: doi.org/10.1111/j.1365-2206.2008.00606.x
6. Baeten, P. (2014). *VNG-model handelingsprotocol voor het advies- en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling 'Veilig Thuis' [VNG model protocol for the advice and reporting centre for domestic violence and child maltreatment]*. The Hague: VNG.
7. Bagshaw, D. (2007). Reshaping responses to children when parents are separating: Hearing children's voices in transition. *Australian Social Work*, 60(4), 450–465. DOI: doi.org/10.1080/03124070701671164
8. Baliūnevičiūtė, G. (2013). Vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimas: Lietuvos ir Suomijos atvejai (magistro darbas). Prieiga per internetą: <https://www.lvb.lt/permalink/f/8og6ah/ELABAETD1765102>
9. Barbarin, O. A., Richter, L. & DeWet, T. (2001). Exposure to violence, coping resources, and psychological adjustment of South African children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71(1), 16–25. DOI: doi.org/10.1037/0002-9432.71.1.16
10. Benedict, M.I, Zuravin, S., & Stallings, R.Y. (1996). Adult functioning of children who lived in kin versus nonrelative family foster homes. *Child Welfare*, 75(5), 529-49.
11. Bessell, S. (2011). Participation in decision-making in out-of-home care in Australia: What do young people say?. *Children & Youth Services Review*, 33(4), 496–501. DOI: doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.05.006
12. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydzūnaitė, Ž. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla – spaustuvė;
13. Bouma, H. & López, L.M., Knorth, E.J., & Grietens, H. (2018). Meaningful participation for children in the Dutch child protection system: A critical analysis of relevant provisions in policy documents. *Child Abuse & Neglect*. 79, 279-292. DOI: doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.02.016

14. Brunnberg, E. ir Visser-Schuurman, M. (2015). Speak Up! Voices of European Children in Vulnerable Situations An Explorative Study of Children's Rights in Greece, Bulgaria, Hungary, Poland, Sweden, the UK, Ireland and the Netherlands. *International Journal of Children's Rights*, 23(3), 569–601 Doi: 10.1080/13575270903493390
15. Burger, K. (2017). The role of social and psychological resources in children's perception of their participation rights. *Children and Youth Services Review*, 79, 139-147. DOI: doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.06.019
16. Carver, A., Timperio, A., & Crawford, D. (2008). Playing it safe: The influence of neighbourhood safety on children's physical activity—A review. *Health & Place*, 14(2), 217–227. DOI: doi.org/10.1016/j.healthplace.2007.06.004
17. Cashmore J. (2002). Promoting the participation of children and young people in care. *Child abuse & neglect*, 26(8), 837–847. DOI: [doi.org/10.1016/s0145-2134\(02\)00353-8](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(02)00353-8)
18. Cashmore, Judith. (2011). Children's participation in family law decision-making: Theoretical approaches to understanding children's views. *Children and Youth Services Review*, 33(4). 515-520. DOI: doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.05.008
19. Child Welfare Outcomes 2009–2012: Report to Congress. (2014). Washington, DC: Children's Bureau of the U.S. Department of Health and Human Services.
20. Coad, J. E., & Shaw, K. L. (2008). Is children's choice in health care rhetoric or reality? A scoping review. *Journal of Advanced Nursing*, 64(4), 318– 327. DOI: doi.org/10.1111/j.1365-2648.2008.04801.x
21. Cossar, J., Brandon, M., & Jordan, P. (2014). 'You've got to trust her and she's got to trust you': Children's views on participation in the child protection system. *Child & Family Social Work*, 21(1), 103–112. DOI: doi.org/10.1111/cfs.12115
22. Cousins, W., & Milner, S. (2006). Children's rights: A cross-border study of residential care. *Irish Journal of Psychology*, 27(1-2), 88–96. DOI: doi.org/10.1080/03033910.2006.10446331
23. Creegan, C., Henderson, G., & King, C. (2006). *Big Words and Big Tables: Children and Young People's Experiences of Advocacy Support and Participation in the Children's Hearings System*. Scottish Executive: Edinburgh.
24. De Winter, M. (1997). *Children as fellow citizens: participation and commitment*. Oxford, Radcliffe Medical Press.
25. Dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo. (2003). *Valstybės žinios*, 2003-05-30, Nr. 52-2316. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211767>

26. Dillon, J., Greenop, D., & Hills, M. (2016). Participation in child protection: A small-scale qualitative study. *Qualitative Social Work*, 15(1), 70–85. DOI: doi.org/10.1177/1473325015578946
27. Dockett, S., Einarsdottir, J., ir Perry, B. (2012). Young Children's Decisions about Research Participation: Opting out. *International Journal of Early Years Education*, 20(3), 244–256. Doi: doi.org/10.1080/09669760.2012.715405
28. Eldén, S. (2013). Inviting the messy: Drawing methods and 'children's voices.' *Childhood*, 20(1), 66–81. DOI: doi.org/10.1177/0907568212447243
29. European Commission, Council of Europe, Directorate-General for Justice, (2015). Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo : priimtos Europos Tarybos Ministrų komiteto 2010 m. lapkričio 17 d. ir aiškinamasis memorandumas. Leidinių biuras. Prieiga per internetą: <https://data.europa.eu/doi/10.2838/2628>
30. Europos konvencija dėl vaiko teisių įgyvendinimo. (1996). Strasbourg, 25.I. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/168007cdaf>
31. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. (2012) Europos Sąjungos oficialusis leidinys, OJ C 326/391, 391–407. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT>
32. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. (1950). *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>
33. Fiorvanti, C. M., & Brassard, M. R. (2014). Advancing child protection through respecting children's rights: A shifting emphasis for school psychology. *School Psychology Review*, 43(4), 349–366. DOI: doi.org/10.1080/02796015.2014.12087410
34. Franklin A., ir Sloper, P. (2009). Supporting the participation of disabled children and young people in decision-making. *Children and Society*, 23(1), 3–15. DOI: doi.org/10.1111/j.1099-0860.2007.00131.x
35. Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/16724>
36. Gallagher, M., Smith, M., Hardy, M. ir Wilkinson, H. (2012). Children and Families' Involvement in Social Work Decision Making. *Children & Society*, 26(1), 74–85. Doi: doi.org/10.1111/j.1099-0860.2011.00409.x
37. Garcia-Quiroga, M. ir Agoglia, I. S. (2020). Too Vulnerable to Participate? Challenges for Meaningful Participation in Research With Children in Alternative Care and Adoption. *International Journal of Qualitative Methods*, 11, 1-11 DOI: doi.org/10.1177/1609406920958965

38. Green, D., & McDermott, F. (2010). Social work from inside and between complex systems: Perspectives on person-in-environment for today's social work. *British Journal of Social Work*, 40(8), 2414–2430. DOI: doi.org/10.1093/bjsw/bcq056
39. Gudžinskienė, V. ir Gužienė, G. (2021). Vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimančiam sprendimui konteksto ir lygmenų vertinimas. *Socialinės gerovės tyrimai*, 19(2), 16-36. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/17964>
40. Hallett, C., & Prout, A. (Eds.). (2003). *Hearing the Voices of Children: Social Policy for a New Century (1st ed.)*. Routledge.
41. Hart, R. A. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF, innocent essays, 4.
42. Head, W.B. (2011). Why not ask them? Mapping and promoting youth participation. *Children and Youth Services Review*, 33(4), 541-547. DOI: doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.05.015
43. Healy, K., & Darlington, Y. (2009). Service user participation in diverse child protection contexts: principles for practice. *Child and Family Social Work*, 14(3), 420–430. DOI: doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00613.x
44. Henaghan, M. (2017). Article 12 of the UN Convention on the Rights of Children. *The International Journal of Children's Rights*, 25(2), 537–552. DOI: doi.org/10.1163/15718182-02502012
45. Holt, S. (2018). A voice or a choice? Children's views on participating in decisions about post-separation contact with domestically abusive fathers. *Journal of Social Welfare & Family Law*, 40(4), 459–476. Doi: 10.1080/09649069.2018.1519653
46. I'Anson, J. (2013). Beyond the Child's Voice: Towards an Ethics for Children's Participation Rights. *Global Studies of Childhood*, 3(2), 104–114. DOI: doi.org/10.2304/gsch.2013.3.2.104
47. Imoh, A. T-D. ir Okyere S. (2020) Towards a more holistic understanding of child participation: Foregrounding the experiences of children in Ghana and Nigeria. *Children and Youth Services Review*, 112, 104927. Prisijungimas per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740919304839>
48. Iversen C. (2014). Predetermined participation: Social workers evaluating children's agency in domestic violence interventions. *Childhood*, 21(2), 274-289. doi: doi.org/10.1177/0907568213492804
49. Johnson, V. 2011. Conditions for change for children and young people's participation in evaluation: 'Changescape'. *Child Indicators Research*, 4(4), 577–596. DOI: [10.1007/s12187-010-9099-6](https://doi.org/10.1007/s12187-010-9099-6)
50. Jonynienė, Ž.. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 15, 129-142. DOI: doi.org/10.15388/ActPaed.2005.15.9733

51. Jungtinių Tautų Chartija. (1945). *Valstybės žinios*, 2002-02-13, Nr. 15-557. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.160266?jfwid=pd6eq7mgf>
52. Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai. (2018). Vilnius: Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Prieiga per internetą: http://vtaki.lt/uploads/structure/docs/485_a5eebb22a7f392edf2d7634481bb46b5.pdf.
53. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. (1989). *Valstybės žinios*, Nr. 60-1501. (1995). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>
54. Juočerienė, R. (2015). Globos namuose gyvenančių vaikų teisės į dalyvavimą įgyvendinimas (magistro darbas). Prieiga per internetą: <https://www.lvb.lt/permalink/f/8og6ah/ELABAETD8801813>
55. Kadushin, A. & Kadushin, G. (1997) *The Social Work Interview: A Guide for Human Service Professionals*. New York: Columbia University Press
56. Kairienė, B. (2012). Vaiko teisinis statusas. Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai, 4(4), 1443-1455. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10831/181-347-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
57. Kennan, D., Brady, B. ir Forkan, C. (2018). Supporting Children's Participation in Decision Making: A Systematic Literature Review Exploring the Effectiveness of Participatory Processes. *British Journal of Social Work*, 48(7), 1985–2002. [Doi: doi.org/10.1093/bjsw/bcx142](https://doi.org/10.1093/bjsw/bcx142)
58. Kennan, D., Brady, B., & Forkan, C. (2019). Space, voice, audience and influence: The Lundy model of participation (2007) in child welfare practice. *Practice*, 31(3), 205–218. DOI: doi.org/10.1080/09503153.2018.1483494
59. Kilpatrick, R., Lundy, L., Scraton, P., Kilkelly, U., ir Moore, L. (2005). *Children's Rights in Northern Ireland*. Unknown Publisher.
60. Kimberlin, S.E., Anthony, E.K., & Austin, M.J. (2009). Re-entering foster care: Trends, evidence, and implications. *Children and Youth Services Review*, 31(4), 471-481. Doi: doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.10.003
61. Kosher, H., & Ben-Arieh, A. (2017). What children think about their rights and their well-being: A cross-national comparison. *The American journal of orthopsychiatry*, 87(3), 256–273. DOI: doi.org/10.1037/ort0000222
62. Kosher, H., Ben-Arieh, A. (2020) Children's participation: A new role for children in the field of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 110(1), 104429. DOI: doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104429
63. Križ, K. ir Roundtree-Swain, D. (2017). We are merchandise on a conveyer belt”: How young adults in the public child protection system perceive their participation in decisions about their

- care. *Children and Youth Services Review*, 78, 32–40. DOI: doi.org/10.1016/j.chidyouth.2017.05.001
64. Lancaster, Y. P. ir Broadbent, V. (2003) *Listening to young children*. Maidenhead. Open University Press
65. Lansdown G. (2000). Implementing children's rights and health. *Archives of disease in childhood*, 83(4), 286–288. DOI: doi.org/10.1136/adc.83.4.286
66. Lansdown, G., Jimerson, S. R., & Shahroozi, R. (2014). Children's rights and school psychology: Children's right to participation. *Journal of School Psychology*, 52(1), 3–12. DOI: doi.org/10.1016/j.jsp.2013.12.006
67. Leeson, C. (2007). My life in care: Experiences of non-participation in decisionmaking processes. *Child and Family Social Work*, 12(3), 268–277. DOI: doi.org/10.1111/j.1365-2206.2007.00499.x
68. Leviner, P. (2019). Human Rights in Child Protection – Implications for Professional Practice and Policy. *The International Journal of Children's Rights*, 27(4), 863-868. doi: doi.org/10.1163/15718182-02704012
69. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas. (2000). *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262, galiojanti suvestinė: 2022-03-30 – 2022-05-27). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/asr>
70. Lietuvos respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. (2002). *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340, galiojanti suvestinė: 2022-01-01 – 2022-06-30). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435>
71. Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymo Nr. IX-1871 pakeitimo įstatymas. (2018). *TAR*, 2018-06-11, Nr. 9738. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/96665ec26a1c11e8b7d2b2d2ca774092>
72. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). *Valstybės Žinios*, 1992-11-30, Nr. 33-1014. Prieiga per internetą: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
73. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. (2019). *TAR*, 2019-12-31, Nr. 21707. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5ce006612b1311ea8f0dfdc2b5879561>
74. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2020 metų veiklos ataskaita. (2021). Nr. 4-10. Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/lt/administracine-informacija/veiklos-ataskaitos>
75. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007-12-29, Nr. 140-5756. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.312048>

76. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. (1996). *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807, galiojanti suvestinė redakcija: 2021-03-01 – 2022-06-30. Prieiga per internetą: <https://e.seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr>
77. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“. (2002). *Valstybės žinios*, 2002-04-05, Nr. 35-1275, galiojanti suvestinė: 2020-01-01. Prisijungimas per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163202/asr>
78. Lietuvos respublikos vyriausybės nutarimas „dėl Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“. (2005). *Valstybės žinios*, 2005-10-22, Nr. 126-4501, galiojanti suvestinė: 2018-07-01. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.264166/asr>
79. Limantė A. ir Račkauskaitė-Burneikienė A. (2018). Hearing of the Child in Family Law Cases. *Teisė*, 106, 99-113. DOI: doi.org/10.15388/Teise.2018.106.11655
80. Lockwood, K.K, Friedman, S., & Christian, C.W. (2015) Permanency and the Foster Care System. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, 45(10) , 306-315. DOI: [10.1016/j.cppeds.2015.08.005](https://doi.org/10.1016/j.cppeds.2015.08.005)
81. Lundy, L. (2007). “Voice” Is Not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942. Prisijungimas per internetą: <http://www.jstor.org/stable/30032800>
82. Magnussen, A., & Skivenes, M. (2015). The Child’s Opinion and Position in Care Order Proceedings. *The International Journal of Children's Rights*, 23(4), 705-723. doi: doi.org/10.1163/15718182-02304001
83. Maiter, S., Palmer, S. ir Manji, S. (2006). Strengthening Social Worker-Client Relationships in Child Protective Services: Addressing Power Imbalances and ‘Ruptured’ Relationships. *Qualitative Social Work*, 5(2), 161-186. Doi: doi.org/10.1177/1473325006064255
84. Mason, J. (2008) . A children’s standpoint: Needs in out-of-home care. *Children and Society*, 22(5), 358–69. DOI: doi.org/10.1111/j.1099-0860.2007.00115.x
85. McCarthy, E. (2016). Young people in residential care, their participation and the influencing factors. *Child Care in Practice*, 22(4), 368–385. <https://doi.org/10.1080/13575279.2016.1188763>
86. McGhee, J. (2004). Young people’s views of the Scottish children’s hearings system. In Meeting Needs, Addressing Deeds – Working With Young People Who Offend. McGhee J, Mellon M, Whyte B (eds.). pp. 79–92. NCH Scotland: Glasgow
87. McLeod, A. (2007). Whose agenda? Issues of power and relationship when listening to looked-after young people. *Child and Family Social Work*, 12(3), 278–286. DOI: doi.org/10.1111/j.1365-2206.2007.00493.x

88. McPherson, L., Vosz, M., Gatwiri, K., Parmenter, N., Macnamara, N., Mitchell, J., & Tucci, J. (2020). What does research tell us about young people's participation in decision making in residential care? A systematic scoping review. *Children and Youth Services Review*, 122, 105899. DOI: doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105899
89. Melton, G. B. (2006). *Background for a General Comment on the right to participate; Article 12 and related provisions of the Convention on the Rights of the Child*. USA. Clemson University.
90. Merkel-Holguin, L., Schwab-Reese, L., Drury, I., Allan, H., & Hollinshead, D. (2019). Nothing about me without me: Children and young people's experiences with family group conferences. *Child & Family Social Work*, 25(1), 27–36. DOI: doi.org/10.1111/cfs.12648
91. Ministerie van Veiligheid & Justitie [Ministry of Security and Justice] (2016). *Certificatieschema voor toetsing van het kwaliteitsmanagementsysteem van uitvoerende organisaties voor Jeugdbescherming en Jeugdreclassering versie 2.0* [Certification scheme for assessing the quality management system for implementing organizations of Child Protection and Juvenile Rehabilitation version 2.0]. The Hague: Author
92. Mitchell, W., & Sloper, P. (2008). The Integrated Children's System and disabled children. *Child & Family Social Work*, 13, 274-285. DOI: doi.org/10.1111/j.1365-2206.2008.00547.x
93. Mitchell, W., & Sloper, P. (2011). 'Making Choices in my Life': Listening to the ideas and experiences of young people in the UK who communicate non-verbally. *Children and Youth Services Review*, 33(4), 521-527. DOI: doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.05.016
94. Moylan, C. A., Herrenkohl, T. I., Sousa, C., Tajima, E. A., Herrenkohl, R. C., & Russo, M. J. (2010). The effects of child abuse and exposure to domestic violence on adolescent internalizing and externalizing behavior problems. *Journal of Family Violence*, 25(1), 53–63. DOI: doi.org/10.1007/s10896-009-9269-9
95. Morrison, F., Cree, V., Ruch G., Winter, K.M, Hadfield, M. & Hallett, S. (2019). Containment: Exploring the concept of agency in children's statutory encounters with social workers. *Childhood*, 26(1), 98-112. Doi: doi.org/10.1177/0907568218810101
96. Munro, E. (2001). Empowering looked-after children. *Child and Family Social Work*, 6(2), 129–137. DOI: doi.org/10.1111/j.1365-2206.2001.00192.x
97. Nakkula, M. J., & Toshalis, E. (2008). *Understanding youth: Adolescent development for educators*. Cambridge, MA: Harvard Education Press
98. NMCE. (2009). *Snakk med meg Norwegian Ministry of Children and Equality Q-1156 B*.
99. O'Hare, L., Santin, O., Winter, K., & McGuinness, C. (2016). The reliability and validity of a child and adolescent participation in decision-making questionnaire. *Child: Care, Health and Development*, 42(5), 692–698. DOI: doi.org/10.1111/cch.12369

100. Pinkney, S. (2011). Participation and Emotions: Troubling Encounters between Children and Social Welfare Professionals. *Children & Society*, 25(1), 37–46. Prieiga per internetą: <http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ927895&site=ehost-live>
101. Pölkki, P., Vornanen, R., Pursiainen, M. ir Riikonen, M. (2012). Children's Participation in Child-Protection Processes as Experienced by Foster Children and Social Workers. *Child Care in Practice*, 18(2), 107–125. Prieiga per internetą: <http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ958951&site=ehost-live>
102. Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) [The Child Care and Protection Board] (2012). *Grondslagen Raadsonderzoek [Child Welfare Investigation Principles]*. Utrecht, the Netherlands: Author
103. Roesch-Marsh, A., Gillies, A., & Green, D. (2017). Nurturing the virtuous circle: Looked after children's participation in reviews, a cyclical and relational process. *Child & Family Social Work*, 22(2), 904-913. DOI: doi.org/10.1111/cfs.12310
104. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija*. Prieiga per internetą: (PDF) [Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija \(researchgate.net\)](https://www.researchgate.net/publication/312511111)
105. Saracosti, M., Caro, P., Grau, M. O., Kinkead, A. P., & Vatter, N. (2015). The right of children to participate: Scopes and challenges for social research. *Revista del CLAD Reforma y Democracia*, 62, 211–244.
106. Spyrou, S. (2016). Researching children's silences: Exploring the fullness of voice in childhood research. *Childhood*, 23(1), 7–21. DOI: doi.org/10.1177/0907568215571618
107. Stearns, P. N. (2017). History of children's rights. In M. D. Ruck, M. Peterson-Badali, & M. Freeman (Eds.). *Handbook of children's rights: Global and multidisciplinary perspectives*. London: Routledge.
108. Strömpl, J. ir Luhamaa, K. (2020). Child participation in child welfare removals through the looking glass: Estonian children's and professionals' perspectives compared. *Children and Youth Services Review*, 118, 105421. DOI: doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105421
109. Svevo-Cianci, K. ir Velazquez, S. C. (2010). Companion Piece: Convention on the Rights of the Child Special Protection Measures: Overview of Implications and Value for Children in the United States. *Child Welfare*, 89(5), 139–158. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/48623232>
110. *Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003. (2003). dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantys Reglamentą*

- (EB) Nr. 1347/2000. Prieiga per internetą: [EUR-Lex - 32003R2201 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)
111. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. (1996). *Valstybės žinios*, 2002-08-02, Nr. 77-3288. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>
112. Thomas, N., & O’Kane, C. (1999). Children’s participation in reviews and planning meetings when they are looked after in middle childhood. *Child and Family Social Work*, 4(3), 221–230. DOI: doi.org/10.1046/j.1365-2206.1999.00112.x
113. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
114. Tisdall, E. K. M. (2017). Conceptualising children and young people’s participation: Examining vulnerability, social accountability and co-production. *International Journal of Human Rights*, 21(1), 59–75. DOI: doi.org/10.1080/13642987.2016.1248125
115. *Vaiko Teisės Reglamentuojančios Europos Teisės Vadovas*. (2016). Luxembourg: Publications Office, Print.
116. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymas „dėl Globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymo akto ir Vaiko globos (rūpybos) peržiūros akto formų patvirtinimo“. (2020). TAR, 2020-02-26, Nr. 4106. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ee7ace6158d711eaac56f6e40072e018?jfwid=>
117. Van Bijleveld, G. G., Dedding, C. W. M. ir Bunders-Aelen, J. F. G. (2015). Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: A state-of-the-art review. *Child & Family Social Work*, 20(2), 129–138. DOI: doi.org/10.1111/cfs.12082
118. Varadan, S. (2019). The Principle of Evolving Capacities under the UN Convention on the Rights of the Child. *The International Journal of Children's Rights*, 27(2), 306-338. doi: doi.org/10.1163/15718182-02702006
119. Verhellen, E. (2015). *The convention on the rights of the child: Reflections from a historical, social policy and educational perspective*. Routledge international handbook of children’s rights studies
120. Vis, S. A., Holtan, A. ir Thomas, N. (2012). Obstacles for child participation in care and protection cases-why Norwegian social workers find it difficult. *Child Abuse Review*, 21(1), 7–23. Doi: doi.org/10.1002/car.1155
121. Vis, S. A., Strandbu, A., Holtan, A. & Thomas, N. (2011) Participation and health—a research review of child participation in planning and decision-making. *Child & Family Social Work*, 16(3), 325–335. DOI: doi.org/10.1111/j.1365-2206.2010.00743.x

122. Vis, S., & Fossum, S. (2015). Organizational factors and child participation in decision-making: Differences between two child welfare organizations. *Child & Family Social Work*, 20(3), 277-287. DOI: doi.org/10.1111/cfs.12076
123. Vis., S.A., & Thomas, N. (2009). Beyond talking—children’s participation in Norwegian care and protection cases. *European Journal of Social Work*, 12(2), 155–168. DOI: doi.org/10.1080/13691450802567465
124. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. (1948). *Valstybės žinios*, 2006-06-17, Nr. 68-2497. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>
125. Vosz, Keevers, S., Williams, D., Ben, Bonnie, & Nika. (2020). *Through our eyes: giving due weight to children and young people’s views in policymaking*. Centre for Children and Young People, Southern Cross University.
126. Wyness, M. (2013). Global standards and deficit childhoods: The contested meaning of children’s participation. *Children’s Geographies*, 11(3), 340–53. DOI: doi.org/10.1080/14733285.2013.812280
127. Woodhouse, B.B. (2003). Enhancing children’s participation in policy formulation. *Arizona Law Review*, 45, 750–763. Prieiga per internetą: <http://www.arizonalawreview.org/pdf/45-3/45arizlrev751.pdf>
128. Woolfson, R. C., Heffernan, E., Paul, M., & Brown, M. (2010). Young People’s Views of the Child Protection System in Scotland. *British Journal of Social Work*, 40(7), 2069–2085. Prisijungimas per internetą: <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.1093/bjsw/bcp120>
129. Wright, P., Turner, C., Clay, D., & Mills, H. (2006). *The Participation of Children and Young People in Developing Social Care*. Social Care Institute for Excellence (SCIE): London
130. Žalimienė, L., Gvaldaitė, L., Gevorgianienė, V., Petruzyte, D., Seniutis, M. ir Sumskiene, E. (2020). Vaiko teisių apsaugos specialistų darbo organizavimo klausimai teisinio reglamentavimo kontekste. *Social Work: Experience and Methods*, 25(1), 27-46. Doi: doi.org/10.7220/2029-5820.25.1.2
131. Žydzūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo temos pavadinimas: Vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas nuolatinėje globoje (rūpyboje). Darbo autorius – Tomas Jakštas, darbo vadovas – prof. dr. Vida Gudžinskienė.

Darbas tikslas: Atskleisti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Pagrindiniai uždaviniai: 1) Aptarti vaiko dalyvavimo teisės teorinius aspektus; 2) Pristatyti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimo nuolatinėje globoje (rūpyboje) teorines prielaidas; 3) Remiantis vaiko teisių apsaugos specialistų, nuolatinį globėjų (rūpintojų) ir vaikų, gyvenančių nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje patirtimis atskleisti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Tiriamieji: 1) Vaiko teisių apsaugos specialistai, kurie turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą bei yra įdarbinti į vaiko teisių apsaugos vyriausiojo specialisto pareigybės ir turintys ne trumpesnę nei 1 metų darbo stažo patirtį; 2) Nuolatiniai globėjai (rūpintojai), kurie yra pabaigę GIMK mokymus, turi ne mažesnę nei 1 metų nuolatinės globos (rūpybos) stažą ir yra ne vyresni nei 65 metų; 3) Vaikai, gyvenantys nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje ne trumpiau nei vienerius metus ir jų amžius nuo 15 – 18 metų.

Tyrimo metodai: *teoriniai* - mokslinės literatūros šaltinių ir dokumentų analizės metodas; sisteminės, sintezės, apibendrinimo metodai; *empiriniai* – duomenų rinkimui naudotas pusiau struktūruotas interviu metodas; tyrimo duomenų analizei taikytas tradicinis turinio (content) analizės metodas.

Tyrimo rezultatai: Vaiko teisių apsaugos specialistai, užtikrindami vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), susitinka su vaikais ir su jais bendrauja. Tyrimas atskleidė, kad vaiko teisių apsaugos specialistai perteikia vaikams informaciją, vykdo bendradarbiavimą ir įgalina vaikus sprendimuose juos liečiančiais klausimais. Įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę yra susiduriama su bendravimo sunkumais tiek su vaikais, tiek su nuolatiniais globėjais (rūpintojais). Taip pat vaiko teisių apsaugos specialistai susiduria su darbo organizavimo, darbo funkcijų atlikimu ir asmeniniais sunkumais. Vaiko teisių apsaugos specialistai, susidurdami su sunkumais, mėgina realizuoti vaiko dalyvavimo teisę taikant technikas, strategijas, pasitelkiant trečiuosius asmenis ar vykdant bendradarbiavimą su kitais specialistais. Tyrimu nustatyta, kad vaiko teisių apsaugos specialistai sulaukia administracijos ir kolegų pagalbos, kuri gerina vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Vaiko teisių apsaugos specialistų suvokimu apie vaiko dalyvavimo teisę nustatyta, kad vaikai gali suteikti naudingos informacijos verbaline ir neverbaline kalba. Taip pat nuolatiniais globėjams (rūpintojams) svarbu suteikti vaikams informacijos, juos įtraukti bei leisti daryti įtaką juos liečiančiais klausimais. Vaiko teisių apsaugos specialistai, įgyvendindami vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), pastebi vaikų brandos pokytį, per kurį vaikas ruošiasi savarankiškam gyvenimui.

Vaikai, gyvenantys nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, bendrauja su nuolatiniais globėjais (rūpintojais). Tyrimu nustatyta, kad vaiko dalyvavimo teisė realizuojama kai pirma, nuolatiniai globėjai (rūpintojai) perteikia vaikams informaciją, suteikia galimybę reikšti savo nuomonę išklausančiams nuolatiniams globėjams (rūpintojams) juos liečiančiais klausimais. Taip pat nuolatiniai globėjai (rūpintojai) vykdo bendradarbiavimą su vaikais bei juos įgalina situacijose juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Antra, vaiko teisių apsaugos specialistai suteikia vaikams informacijos juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Taip pat vaikai yra įtraukiami situacijose ir įgalinami juos liečiančiais klausimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimė išaiškėjo, kad tiek nuolatiniai globėjai (rūpintojai), tiek vaiko teisių apsaugos specialistai naudoja skatinimo būdus įtraukiant vaikus į jų dalyvavimo teisės realizavimą. Nuolatiniams globėjams (rūpintojams) realizuojant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), vaikai susiduria su jų nuomonės nepaisymu ir sumenkinimu nuolatinėje globoje (rūpyboje). Todėl vaikai nenori reikšti savo nuomonės, nes jie bijo prarasti ryšį su nuolatiniais globėjais (rūpintojais). Taip pat yra patiriamas bendravimo sunkumas su vaiko teisių apsaugos specialistais, nes vaikai jaučia nepilnavertiškumą jiems įgyvendinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tačiau tyrimu nustatyta, kad vaikai nori reikšti savo nuomonę, gauti informaciją ir daryti įtaką palaikant diskusijas, ypač užtikrinant jų poreikius. Vaikai jaučia brandos pokytį kai jiems yra užtikrinama dalyvavimo teisė nuolatinėje globoje (rūpyboje).

Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) stengiasi nuolatiniams globotiniams (rūpintiniams) atstoti biologinę šeimą ir palaikyti lygiavertį santykį su jais bei užtikrinti vaikų poreikius. Nuolatiniai globėjai (rūpintojai) suteikia informaciją dėl dalyvavimo teisės nuolatinėje globoje (rūpyboje). Toliau vykdo bendradarbiavimą ir įgalinimą juos liečiančiais klausimais ar sprendimais nuolatinėje globoje (rūpyboje). Nuolatiniai globėjai (rūpintojai), realizuodami vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje), susiduria su vaikų charakteriu bei trečiųjų asmenų ir technologijų įtaka, kurie sunkina bendravimą tarp nuolatinų globotinių (rūpintinių) ir nuolatinų globėjų (rūpintojų). Tyrimu nustatyta, kad nuolatiniai globėjai (rūpintojai), susidurdami su sunkumais, mėgina realizuoti vaiko dalyvavimo teisę taikant tiesioginius ir netiesioginius būdus. Tyrimu atskleista, kad nuolatiniams globėjams (rūpintojams) yra svarbu suteikti informaciją vaikams, kalbėtis su jais, ieškoti kompromisų ir vaikus įtraukti į sprendimų priėmimą nuolatinėje globoje (rūpyboje). Todėl nuolatiniai globėjai (rūpintojai) pastebi vaikų brandos pokytį užtikrinant vaiko dalyvavimo teisę nuolatinėje globoje (rūpyboje): gerėja vaikų savivertė, vaikai atsiveria ir pasitiki savo globėjais (rūpintojais) ir vaikai jaučiasi pilnaverčiais asmenimis.

Raktiniai žodžiai: vaiko dalyvavimo teisė; nuolatinė globa (rūpyba); vaiko teisių apsaugos specialistai; nuolatiniai globėjai (rūpintojai); vaikai, gyvenantys nuolatinėje globoje (rūpyboje) šeimoje.

SUMMARY

Title of master's diploma paper: Ensuring the rights of children participating in the permanent care. Author of the work – Tomas Jakštas, supervisor – prof. dr. Vida Gudžinskienė.

Title of master's diploma paper: To reveal the assurance of the child's right to participate in permanent care.

Main goals: 1) Discuss the theoretical aspects of the child's right to participate in permanent care; 2) To present the theoretical preconditions for ensuring the right of a child to participate in permanent care (custody); 3) Based on the experience of children's rights protection specialists, permanent guardians (caregivers), children's experiences to reveal the possibilities to ensure the right to participate in permanent family care.

Research subjects: 1) Specialists in the protection of the rights of the child who have a higher university education and are employed as chief specialists in the protection of the rights of the child. Have at least 1 year of work experience; 2) Permanent guardians (caregivers), who have completed Guardianship and Adoption Training and Counselling (GIMK) programme training and are experienced (1 year of permanent care) and are under 65 years; 3) Children living in a family with permanent care for at least one year. The age range is from 15 to 18 years.

Study methods: *Theoretical* - method of analysis of sources of documents and scientific literature; systematic synthesis and summarization of results; *empirical* - a semi-structured interview method used for data collection; the traditional method of content analysis was used for the analysis of the research data.

Results of the study: Specialists for the protection of the rights of the child meet and communicate with children, ensuring the right of the child to participate in permanent care. The study revealed that professionals of child rights provide information to children, collaborate and empower children in decisions that affect them. Employing the child's right to participate, there are difficulties in communicating with both children and regular guardians. Also, specialists face difficulties in organizing work, performing work functions and personal difficulties. Specialists in the protection of the rights of the child, encountering difficulties, try to realize the right of the child's participation by applying techniques, strategies, using third parties or cooperating with other professionals. The study found that specialists in the protection of children's rights receive help from the administration and colleagues, which improves the child's right to participate in permanent care. Perceptions have been identified by child protection professionals as meaning that children can provide useful information in verbal and non-verbal language. It is also important for permanent/regular carers to provide information to children, to involve them and to allow them to influence matters and issues that affect them. Specialists in the protection of the rights of the child, implementing the right of the child to

participate in permanent care, notice a change in the maturity of children, when they are engaged in the direction of their independent life.

Children living in permanent care (internship) interact with permanent guardians (caregivers). The research revealed that the child's right to participate is exercised when, first of all, the permanent guardians (caregivers) provide information to the children, provide an opportunity to express their opinion by listening to the issues that concern them. Also, permanent guardians (caregivers) cooperate with children and empower them in situations by involving them in permanent guardianship decision making. Second, child protection specialists provide children with information on issues that concern them in permanent care. Although, children are also involved in situations and empowered in matters of concern to them in ongoing care. The study revealed that both regular guardians (caregivers) and child protection professionals use incentives to involve children in the exercise of their right to participate. Problem arises when permanent guardians (caregivers) exercise the child's right to participate in permanent care, children face disregard for and belittling their opinion in permanent care. Therefore, children do not want to express their opinion because they are afraid of losing close emotional wellbeing with their permanent guardians. There is also a difficulty in communicating with child protection professionals, as children feel inadequate in exercising their right to participate in permanent care. However, the study found that children want to have their say, be informed and have an impact in the debate, especially in meeting their needs. Children feel a positive change in maturity when they have a grounded right to participate in permanent care.

Permanent guardians (caregivers) strive to replace the biological family and maintain an fulfilling relationship with the child and to meet his needs. Permanent guardians provide information on the right to participate in permanent guardianship. Permanent guardians (caregivers), exercising the child's right to participate in permanent care (custody), face the character of children and the influence of third parties and technologies that complicate communication between permanent guardians (caregivers) and care receivers. The study found that permanent guardians, in the face of difficulties, try to exercise the child's right to participate through direct and indirect means. The study revealed that it is important for permanent carers to provide information to children, to talk to them, to seek compromises and to involve children in decision-making. Therefore, permanent guardians (caregivers) notice a positive change in children's maturity by ensuring the child's right to participate in permanent care: children's self-esteem improves, children open up and trust their guardians (caregivers) although children feel fulfilled human beings.

Keywords: The right to participate; permanent care (care); child protection specialists; permanent guardians; children living in family permanent care.

PRIEDAI

1 priedas

1 lentelė. *Vaikų interviu klausimai*

Klausimų blokas	Klausimai	Klausimų pagrindimas
Vaikų patirtys apie nuolatinį globėjų (rūpintojų) dalyvavimo teisės suteikimą nuolatinėje globoje (rūpyboje).	Kaip tu išreiški savo nuomonę kasdienybėje bendraujant su globėjais (rūpintojais)?	Pagal LR CK (2000) būnant globėju (rūpintoju) yra vadovaujamasi vienu iš principu: Vaiko interesų svarba. Jeigu vaikas gali išreikšti nuomonę, jam suteikiama galimybė būti išklausytam ir į jo nuomonę yra atsižvelgiama.
	Kaip tau nuolatiniai globėjai (rūpintojai), motyvuoja ir suteikia galimybę išsakyti savo nuomonę, pažiūras?	Jungtinių Tautų bendrajame komentare (2009) teigiama, kad vaikai turėtų būti informuojami apie jų teisę dalyvauti sprendimų priėmimo be jokios prievartos. Taip pat vaikai turėtų žinoti apie tyrimo proceso priežastis. Vaikams privaloma suteikti galimybę dalyvauti procese skiriant jiems dėmesį bei kalbantis apie proceso poveikį ir pasekmes. Vaikai, žinodami informaciją, gali priimti apgalvotą sprendimą ir pasisakyti juos liečiančiais klausimais (Cashmore, J., 2002). Jungtinėje Karalystėje vaikai yra privalomai kviečiami dalyvauti posėdžiuose ir tai yra viena iš priemonių problemai spręsti, kad specialistai nevengtų bendrauti su vaikais bei dalinantis informacija su jais (Cousins ir Milner, 2006). Įtraukiant vaikus į sprendimo procesus, privaloma aiškiai ir suprantamai išaiškinti dalyvavimo tikslus, procesus ir galimus rezultatus suteikiant grįžtamąjį ryšį (Franklin ir Sloper, 2009).
	Kokius būdus naudoja nuolatiniai globėjai (rūpintojai) skatinant tave įtraukti į priimamus sprendimus nuolatinėje globoje (rūpyboje)?	Pagal D. Kennan, B. Brady ir C. Forkan (2019) rekomendacijas, reikalinga rengti individualias konsultacijas su vaikais, įtraukiant juos į priežiūros planavimo susitikimus, ir naudoti tinkamus metodus vaikams tokius kaip: vaikų kalbą, galimų įvykių žemėlapi, specialisto ir vaiko minčių surašymą
	Kai tu pasakydavai savo nuomonę nuolatinio globėjui (rūpintojui), ar buvo atsižvelgta į tavo pasakymus priimant sprendimus?	J. Strömpla ir K. Luhamaa (2020) teigia, kad vienas iš svarbių žingsnių norint įsiklausyti į vaiką – tai žiūrėjimas į situaciją per jo perspektyvą. Todėl vaikų nuomonės išsakymas daro įtaką priimamiems sprendimams (Alderson, P. ir Goodwin, M. 1993; De Winter, M, 1997; Lundy, L., 2007)
Vaikų patirtys apie vaiko teisių apsaugos specialistų dalyvavimo teisės suteikimą nuolatinėje globoje (rūpyboje).	Kaip tave vaiko teisių apsaugos specialistai motyvuoja ir suteikia galimybę išsakyti savo nuomonę, pažiūras?	Vaikų veiksmingas įsitraukimo komponentai: a) informacijos gavimas apie procesą; b) pasitikėjimas specialistais ir c) sužinoti daugiau apie procesų eigas. (Woolfson, Heffernan, Paul ir Brown, 2010). Suaugę privalo įtikinti vaikus, kad pasisakymai gali suteikti vertingos informacijos priimant sprendimus. Todėl individualūs susitikimai, atvirumas ir draugiškumas kuriant dialogą su vaikais padeda parodyti vaikams, kad jų yra klausomasi. Vaikai visuomet vertina ir labiau atsiveria bei pasisako rodant susidomėjimą ir lankstumą (Archard, D. ir Skivenes, M., 2009; Pollki, P., ir kt., 2012; Van Bijleveld, G. G. ir kt. 2015). Jungtinių Tautų bendrajame komentare (2009) teigiama, kad vaikai turėtų būti informuojami apie jų teisę dalyvauti sprendimų priėmimo be jokios prievartos. Taip pat vaikai turėtų žinoti apie tyrimo proceso priežastis. Vaikams privaloma suteikti galimybę

		dalyvauti procese skiriant jiems dėmesį bei kalbantis apie proceso poveikį ir pasekmes. Vaikai, žinodami informaciją, gali priimti apgalvotą sprendimą ir pasisakyti juos liečiančiais klausimais (Cashmore, J., 2002). Jungtinėje Karalystėje vaikai yra privalomai kviečiami dalyvauti posėdžiuose ir tai yra viena iš priemonių problemai spręsti, kad specialistai nevengtų bendrauti su vaikais bei dalinantis informacija su jais (Cousins ir Milner, 2006). Įtraukiant vaikus į sprendimo procesus, privaloma aiškiai ir suprantamai išaiškinti dalyvavimo tikslus,
	Kokius būdus naudoja vaiko teisių apsaugos specialistai skatinant tave įtraukti į priimamus sprendimus nuolatinėje globoje (rūpyboje)?	Pagal D. Kennan, B. Brady ir C. Forkan (2019) rekomendacijas, reikalinga rengti individualias konsultacijas su vaikais, įtraukiant juos į priežiūros planavimo susitikimus, ir naudoti tinkamus metodus vaikams tokius kaip: vaikų kalbą, galimų įvykių žemėlapi, specialisto ir vaiko minčių surašymą.
	Kai tu pasakydavai savo nuomonę vaiko teisių apsaugos specialistui, ar buvo atsižvelgta į tavo pasakymus priimant sprendimus?	J. Strömpla ir K. Luhamaab (2020) teigia, kad vienas iš svarbių žingsnių norint įsiklausyti į vaiką – tai žiūrėjimas į situaciją per jo perspektyvą. Todėl vaikų nuomonės išsakymas daro įtaką priimamiems sprendimams (Alderson, P. ir Goodwin, M. 1993; De Winter, M, 1997; Lundy, L., 2007)
Vaikų suvokimas apie dalyvavimo teisę bei nuolatinės globos (rūpybos) reikšmę ir naudą.	kodėl būna sunku reikšti savo nuomonę, pažiūras globoje (rūpyboje)?	Dažnai neturima reikiamų bendravimo su vaikais įgūdžių (Leeson, 2007; Coad ir Shaw, 2008). Taip pat vaikai nėra informuojami, kad jų dalyvavimas yra būtina sąlyga, norint įtraukti vaikus prasmingą dalyvavimą procese. Vaikų nėra klausomasi, jie nėra įgalinti bei nėra skatinami reikšti savo nuomonę. Vaikai nėra įtraukiami į sprendimų priėmimo procesus, nėra žvelgiama per jų perspektyvą (Bouma, H., Lopez, M. L., Knorth, E. J. Ir Grieten, H., 2018). Turint bendravimo sunkumų su vaikais, dažniausiai dalyvavimas nėra laikomas būtinu. Taip pat dalyvavimas laikomas netinkamu, jeigu su vaiku užmezgami trumpalaikiai santykiai. Vaikams sunku kalbėtis apie blogus išgyvenimus ir vaiko dalyvavimas procese turi būti paremtas siekiu išspręsti problemas, o ne prisiminti skaudžius įvykius (S.Vis, A. Holtan ir N. Thomas, 2012).
	Kaip tu jautiesi, kai turi galimybę reikšti savo nuomonę, pažiūras, mintis globoje (rūpyboje)?	Vaikų dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose kelia jų pasitikėjimą savimi, gerina orumą ir savivertės jausmą (Cashmore, 2002)
	Kokie globojamo vaiko poreikiai turėtų būti užtikrinami jam esant globoje?	LR CK teigiama, kad nuolatinė globa skirta vaikams, kurie esamomis sąlygomis negali gyventi savo biologinėje šeimoje ir jose nėra užtikrinamas auklėjimas bei priežiūra. Todėl nuolatinės globos (rūpybos) tikslas – „užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti“ (LR CK, 2000,3.248)
	Kokius dalyvavimo teisės aspektus tu išskirtum, kai tau yra užtikrinama dalyvavimo teisė?	Pagal G.B Melton (2006) dalyvavimo teisės pagrindas, kad kiekvienas vaikas turi savo nuomonę bei ją gali reikšti ji liečiančiais klausimais. Privaloma vaikų klausytis ir rimtai žvelgti į jų patirtis, nes „vaikai gali suteikti informacijos prisidedant prie sprendimų siekiant pozityvesnių rezultatų“ (Cashmore., J., 2011, 515 p.)

2 lentelė. *Vaiko teisių apsaugos specialistų interviu klausimai*

Klausimų blokas	Klausimai	Klausimų pagrindimas
Vaiko teisių apsaugos specialistų patirtys užtikrinant vaiko dalyvavimo teisės galimybes nuolatinėje globoje (rūpyboje)	Kokios yra vaiko teisių apsaugos specialistų funkcijos, užtikrinant vaiko dalyvavimo teisės galimybę nuolatinėje globoje (rūpyboje)?	Pagal Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimus yra teigiama, kad organizuojant vaiko globą (rūpybą) reikalinga išklausti vaiką „kai sprendžiama dėl vaiko globos (rūpybos) nustatymo, pratęsimo, pasibaigimo ir globėjo (rūpintojo) skyrimo“ (Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo, 2020, 5.2.). Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (2000) apibrėžia, kad už vaiko globos (rūpybos) procesus yra atsakinga rajono vaiko teisių apsaugos tarnyba. Tarnyba koordinuoja ir prižiūri nuolatinę globą (rūpybą): a) aplanko ir išklauso nuolatinį globotinį (rūpintinį); b) dalyvauja vaiko ir šeimos plano sudaryme ir jo įgyvendinimo procese; c) aiškinasi, ar išnyko priežastys, dėl kurių vaikui buvo nustatyta nuolatinė globa (rūpyba) ir d) pildo peržiūros ir aplankymo aktus (Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo, 2020.) Aplankant globojamą vaiką tarnybos teritoriniai skyriai pildo „Globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymo aktą“ (Dėl globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymo akto ir vaiko globos (rūpybos) peržiūros akto formų patvirtinimo, 2020). Tarnyba išsiaiškina vaiko nuomonę ir pažiūras šiais aspektais: a) Vaiko saugumo aplinkos užtikrinimas ir fiziniai poreikiai; b) Vaiko emociniu, socialinių ir ugdymo poreikiu tenkinimas; c) Vaiko ryšis su biologiniais tėvais ir kitais artimais giminaičiais; d) Globojamo (rūpinamo) vaiko pašalpos administravimas. Vaiko teisių apsaugos specialistas vertindamas ir prižiūrėdamas nuolatinę globą (rūpybą) įtraukia dėl jo „nuomonės apie globos (rūpybos) kokybę“ (Vaiko globos (rūpybos) peržiūros aktas, 2020, p. 2). Per nuolatinį globotinį (rūpintinį) specialistai bando bendrai užfiksuoti ir išsiaiškinti, koks yra santykis su nuolatiniais globėjais (rūpintojais), giminaičiais ir kitais emociškai artimais asmenimis. Taip pat yra aiškinamasi jo nuomonė apie gyvenimo sąlygas, ar yra patenkinami jo poreikiai.
	Kaip skatinate vaiką dalyvauti sprendimų priėmimo nuolatinėje globoje (rūpyboje)?	Vaikų veiksmingas įsitraukimo komponentai: a) Informacijos gavimas apie procesą; b) Pasitikėjimas specialistais; c) Sužinoti daugiau apie procesų eigas. (Woolfson ir kt., 2010). Suaugę privalo įtikinti vaikus, kad pasisakymai gali suteikti vertingos informacijos priimant sprendimus. Todėl individualūs susitikimai, atvirumas ir draugiškumas kuriant dialogą su vaikais padeda parodyti vaikams, kad jų yra klausomasi. Vaikai visuomet vertina ir labiau atsiveria bei pasisako rodant susidomėjimą ir lankstumą (Archard ir kt., 2009; Pollki ir kt., 2012; Van Bijleveld, ir kt. 2015).
	Kaip suteikiate galimybę vaikui išsakyti savo nuomonę?	Jungtinių Tautų bendrajame komentare (2009) teigiama, kad vaikai turėtų būti informuojami apie jų teisę dalyvauti sprendimų priėmimo be jokios prievartos. Taip pat vaikai turėtų žinoti apie tyrimo proceso priežastis. Vaikams privaloma suteikti galimybę dalyvauti procese skiriant jiems dėmesį bei kalbant apie proceso poveikį ir pasekmes. Vaikai, žinodami informaciją, gali priimti apgalvotą sprendimą ir pasisakyti juos liečiančiais klausimais (Cashmore, 2002). Jungtinėje Karalystėje vaikai yra privalomai kviečiami dalyvauti posėdžiuose ir tai yra viena iš priemonių problemai spręsti, kad specialistai nevengtų bendrauti su vaikais bei dalinantis informacija su jais (Cousins ir kt., 2006) Įtraukiant vaikus į sprendimo procesus, privaloma aiškiai ir suprantamai išsiaiškinti dalyvavimo tikslus, procesus ir galimus rezultatus suteikiant grįžtamąjį ryšį (Franklin ir kt., 2009).
	Kokie sunkumai/trukdžiai kyla bendraujant su	Dažnai neturima reikiamų bendravimo su vaikais įgūdžių (Leeson, 2007; Coad ir kt., 2008). Taip pat vaikai nėra informuojami, kad jų

	vaikais nuolatinėje globoje (rūpyboje)?	dalyvavimas yra būtina sąlyga, norint įtraukti vaikus prasmingą dalyvavimą procese. Vaikų nėra klausomasi, jie nėra įgalinti bei nėra skatinami reikšti savo nuomonę. Vaikai nėra įtraukiami į sprendimų priėmimo procesus, nėra žvelgiama per jų perspektyvą (Bouma ir kt., 2018). Turint bendravimo sunkumų su vaikais, dažniausiai dalyvavimas nėra laikomas būtinas. Taip pat dalyvavimas laikomas netinkamu, jeigu su vaiku užmezgami trumpalaikiai santykiai. Vaikams sunku kalbėtis apie blogus išgyvenimus ir vaiko dalyvavimas procese turi būti paremtas siekiu išspręsti problemas, o ne prisiminti skaudžius įvykius (Vis ir kt., 2012).
	Kokius metodus/priemones/būdus naudojate skatinant vaiką įsitraukti į priimamus sprendimus nuolatinėje globoje (rūpyboje)?	Pagal D. Kennan ir kt. (2019) rekomendacijas, reikalinga rengti individualias konsultacijas su vaikais, įtraukiant juos į priežiūros planavimo susitikimus, ir naudoti tinkamus metodus vaikams tokiais kaip: vaikų kalbą, galimų įvykių žemėlapi, specialisto ir vaiko minčių surašymą
	Su kokiais sunkumais susiduriate organizuojant vaiko nuomonės pasisakymams į liečiančiais klausimais ir kaip juos sprendžiate? Koks yra darbovietės požiūris į vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą?	Manoma, kad ne visada vaikui naudinga išreikšti savo nuomonę prieš priimančius sprendimus, nes priimami sprendimai neatitinka vaiko nuomonės. Dažnu atveju, daugiau dėmesio skiriama sprendimo rezultatams nei pačio vaiko dalyvavimo procesui. Taip pat biurokratiniai reikalavimai, ribojantys vaiko dalyvavimą. Moksliniai šaltiniai akcentuojama, kad vaiko sprendimai yra priimami oficialiuose susitikimuose bei vaikai nėra kviečiami dalyvauti sprendimų priėmimo proceso sutikimuose. Taip pat socialiniai darbuotojai nenoriai dalinasi informacija su vaiku dėl priimtų sprendimų. (Vis ir kt., 2012). Informacijos sklaidos trukdžiai, dėl prastos socialinių darbuotojų motyvacijos ir iniciatyvos bei siekimo apsisaugoti nuo priekaištų. (Green ir kt., 2010). Taip pat pastebimas per dažnas darbuotojų pasikeitimas (Munro, 2001). Tyrimuose pastebima, kad dėl socialinių darbuotojų kaitos, pasigendama pastovaus ryšio su jais stoka, pažadų netesėjimu (Cashmore, 2002). Taip pat didelis darbo krūvis, vengiama tiesioginių susitikimų su vaiku, bandydami apsisaugoti vaiką nuo patekimo į stresinę situaciją bei yra apsunkinamas bendravimas su vaiku, kurioje jis gali būti apklausiamas ne vieno specialisto (Strompl ir kt., 2020). Taip pat 2006 m. P. Wright ir kt., pabrėžė, kad vaiko dalyvavimas priklauso nuo visos sistemos požiūrio. Vaiko dalyvavimą procesuose galima pagerinti atsižvelgiant į keturis elementus: a) Organizacijos kultūra: organizacijos požiūris, kad visi organizacijų darbuotojai bei klientai rodo dėmesį ir įsipareigojimą vaikų dalyvavimui; b) Organizacijos struktūra: organizacijos planuoja ir plėtoja vaiko dalyvavimo galimybes; c) organizacijos praktika: organizacijos ieško būdų, metodų, tobulina įgūdžius, žinias leidžiančius geriau įsitraukti bei dalyvauti vaikams; d) Organizacijos apžvalga: organizacijos vykdo stebėjimo ir vertinimo sistema, leidžiančius organizacijai vykdyti pokyčius, kuriuos paveikė vaikų dalyvavimas.“ (Wright ir kt., 2006, p. 13)
Vaiko teisių apsaugos specialistų suvokimas apie vaiko dalyvavimo teisę bei nuolatinės globos (rūpybos) reikšmę ir naudą.	Kodėl svarbu vaikui reikšti savo nuomonę?	J. Strömpla ir kt. (2020) teigia, kad vienas iš svarbių žingsnių norint įsiklausyti į vaiką – tai žiūrėjimas į situaciją per jo perspektyvą. Todėl vaikų nuomonės išsakymas daro įtaką priimamiems sprendimams (Alderson, ir kt., 1993; De Winter, 1997; Lundy, 2007)
	Kaip keičiasi vaikas suteikiant jam dalyvavimo teisę?	Vaikų dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose kelia jų pasitikėjimą savimi, gerina orumą ir savivertės jausmą (Cashmore, 2002)

	Kokią yra nuolatinės globos (rūpybos) svarbą ir naudą vaikui?	LR CK teigiama, kad nuolatinė globa skirta vaikams, kurie esamomis sąlygomis negali gyventi savo biologinėje šeimoje ir jose nėra užtikrinamas auklėjimas bei priežiūra. Todėl nuolatinės globos (rūpybos) tikslas – „užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti“ (LR CK, 2000,3.248)
	Kaip supranta vaiko dalyvavimo teisę ir kokius aspektus išskirtumėte?	Pagal G.B Melton (2006) dalyvavimo teisės pagrindas, kad kiekvienas vaikas turi savo nuomonę bei ją gali reikšti ji liečiančiais klausimais. Privaloma vaikų klausytis ir rimtai žvelgti į jų patirtis, nes „vaikai gali suteikti informacijos prisidedant prie sprendimų siekiant pozityvesnių rezultatų“ (Cashmore, 2011, p. 515)

3 lentelė. Nuolatinių globėjų (rūpintojų) interviu klausimai

Klausimų blokas	Klausimai	Klausimų pagrindimas
Nuolatinių globėjų (rūpintojų) patirtys užtikrinant vaiko dalyvavimo teisės galimybes nuolatinėje globoje (rūpyboje)	Kokios yra nuolatinių globėjų (rūpintojų) funkcijos užtikrinant vaiko dalyvavimo teisės galimybę nuolatinėje globoje (rūpyboje)?	Pagal LR CK (2000) nuolatinių globėjų (rūpintojų) funkcijos tokios, kaip ginti jo teises interesus, užtikrinti psichologinį, fizinį saugumą bei sveikatą. Suteikti mokymosi galimybes Bendradarbiauti su institucijomis užtikrinant geresnes nuolatinių globotinių gyvenimo kokybę. Užtikrinti galimybę bendrauti su nuolatiniais globėjais. Užtikrinti NG laisvalaikį, neformalų ugdymą pagal amžių ir poreikius. Ugdyti savarankiškam gyvenimui vaikus, gyvenančius nuolatinėje globoje (rūpyboje)
	Kaip skatinate vaiką dalyvauti sprendimų priėmimo nuolatinėje globoje (rūpyboje)?	Vaikų veiksmingas įsitraukimo komponentai: a) Informacijos gavimas apie procesą; b) Pasitikėjimas specialistais; c) Sužinoti daugiau apie procesų eigas. (Woolfson ir kt., 2010). Suaugę privalo įtikinti vaikus, kad pasisakymai gali suteikti vertingos informacijos priimančiam sprendimui. Todėl individualūs susitikimai, atvirumas ir draugiškumas kuriant dialogą su vaikais padeda parodyti vaikams, kad jų yra klausomasi. Vaikai visuomet vertina ir labiau atsiveria bei pasisako rodant susidomėjimą ir lankstumą (Archard ir kt., 2009; Pollki ir kt., 2012; Van Bijleveld, ir kt. 2015).
	Kaip suteikiate galimybę vaikui išsakyti savo nuomonę?	Jungtinių Tautų bendrajame komentare (2009) teigiama, kad vaikai turėtų būti informuojami apie jų teisę dalyvauti sprendimų priėmimo be jokios prievartos. Taip pat vaikai turėtų žinoti apie tyrimo proceso priežastis. Vaikams privaloma suteikti galimybę dalyvauti procese skiriant jiems dėmesį bei kalbantis apie proceso poveikį ir pasekmes. Vaikai, žinodami informaciją, gali priimti apgalvotą sprendimą ir pasisakyti juos liečiančiais klausimais (Cashmore, 2002). Jungtinėje Karalystėje vaikai yra privalomai kviečiami dalyvauti posėdžiuose ir tai yra viena iš priemonių problemai spręsti, kad specialistai neventų bendrauti su vaikais bei dalinantis informacija su jais (Cousins ir kt., 2006) Įtraukiant vaikus į sprendimo procesus, privaloma aiškiai ir suprantamai išaiškinti dalyvavimo tikslus, procesus ir galimus rezultatus suteikiant grįžtamąjį ryšį (Franklin ir kt., 2009).
	Kokie sunkumai/trukdžiai kyla bendraujant su vaikais nuolatinėje globoje (rūpyboje)?	Dažnai neturima reikiamų bendravimo su vaikais įgūdžių (Leeson, 2007; Coad ir kt., 2008). Taip pat vaikai nėra informuojami, kad jų dalyvavimas yra būtina sąlyga, norint įtraukti vaikus prasmingą dalyvavimą procese. Vaikų nėra klausomasi, jie nėra įgalinti bei nėra

		skatinami reikšti savo nuomonę. Vaikai nėra įtraukiami į sprendimų priėmimo procesus, nėra žvelgiama per jų perspektyvą (Bouma ir kt., 2018). Turint bendravimo sunkumų su vaikais, dažniausiai dalyvavimas nėra laikomas būtinas. Taip pat dalyvavimas laikomas netinkamu, jeigu su vaiku užmezgami trumpalaikiai santykiai. Vaikams sunku kalbėtis apie blogus išgyvenimus ir vaiko dalyvavimas procese turi būti paremtas siekiu išspręsti problemas, o ne prisiminti skaudžius įvykius (Vis ir kt., 2012).
	Kokius metodus/priemones/būdus naudojate skatinant vaiką įsitraukti į priimamus sprendimus nuolatinėje globoje (rūpyboje)?	Pagal D. Kennan ir kt. (2019) rekomendacijas, reikalinga rengti individualias konsultacijas su vaikais, įtraukiant juos į priežiūros planavimo susitikimus, ir naudoti tinkamus metodus vaikams tokius kaip: vaikų kalbą, galimų įvykių žemėlapij, specialisto ir vaiko minčių surašymą
Nuolatinių globėjų (rūpintojų) suvokimas apie vaiko dalyvavimo teisę bei nuolatinės globos (rūpybos) reikšmę ir naudą.	Kodėl svarbu vaikui reikšti savo nuomonę?	J. Strömpla ir kt. (2020) teigia, kad vienas iš svarbių žingsnių norint įsiklausyti į vaiką – tai žiūrėjimas į situaciją per jo perspektyvą. Todėl vaikų nuomonės išsakymas daro įtaką priimamiems sprendimams (Alderson, ir kt., 1993; De Winter, 1997; Lundy, 2007)
	Kaip keičiasi vaikas suteikiant jam dalyvavimo teisę?	Vaikų dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose kelia jų pasitikėjimą savimi, gerina orumą ir savivertės jausmą (Cashmore, 2002)
	Kokią yra nuolatinės globos (rūpybos) svarbą ir naudą vaikui?	LR CK teigiama, kad nuolatinė globa skirta vaikams, kurie esamomis sąlygomis negali gyventi savo biologinėje šeimoje ir jose nėra užtikrinamas auklėjimas bei priežiūra. Todėl nuolatinės globos (rūpybos) tikslas – „užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti“ (LR CK, 2000,3.248)
	Kaip supranta vaiko dalyvavimo teisę ir kokius aspektus išskirtumėte?	Pagal G.B Melton (2006) dalyvavimo teisės pagrindas, kad kiekvienas vaikas turi savo nuomonę bei ją gali reikšti ji liečiančiais klausimais. Privaloma vaikų klausytis ir rimtai žvelgti į jų patirtis, nes „vaikai gali suteikti informacijos prisidedant prie sprendimų siekiant pozityvesnių rezultatų“ (Cashmore, 2011, 515 p.)

TYRIMO DALYVIŲ INFORMAVIMO FORMA

Mykolo Romerio universiteto žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto edukologijos ir socialinio darbo instituto studentas atliks magistrinio darbo tyrimą, skirta remiantis vaikų, nuolatinių globėjų (rūpintojų) ir vaiko teisių apsaugos specialistų patirtimis atskleisti vaiko dalyvavimo teisės galimybes ir užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje). Tyrimo dalyviai – vaikai gyvenantis nuolatinėje globoje (rūpyboje), vaiko teisių apsaugos specialistai ir nuolatiniai globėjai (rūpintojai).

Bus atliekamas kokybinis tyrimas, pusiau struktūruotas interviu. Tyrimo metu siekiama atskleisti vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimą nuolatinėje globoje (rūpyboje). Interviu metu bus naudojamas diktofonas įrašant pokalbį. Interviu bus saugomas usb laikmenoje, siekiant apsaugoti įrašą nuo trečiųjų asmenų. Interviu klausysis tik tyrėjas (Tomas Jakštas) ir jūsų asmeninė informacija bus pakeista, kad niekas jūsų negalėtų identifikuoti. Gauti duomenys bus panaudoti tik tyrimo tikslui pasiekti. Taip pat tyrimo dalyvis dalyvauja nepriverstinai bei gali pasitraukti iš tyrimo bet kuriame etape. Įsipareigoju užtikrinti jūsų anonimiškumą ir konfidencialumą tyrimo metu. Taip pat noriu informuoti, kad nėra teisingų ar neteisingų atsakymų, todėl kviečiu jaustis laisvai ir nesuvaržytai atsakinėjant į klausimus. Todėl klausi: ar sutinkate dalyvauti tyrime?